

ארגון יוצאי קובל בישראל

דפי מידע

מס' 10

הנרשם המרכזי בחברת זו: בית"ר קובל

הנרשמות ארגון יוצאי קובל בישראל

כ"ז בניסן תשס"ד - 18 באפריל 2004, יום הזכרון לשואה ולגבורה

62 שנה לטבח יהודי קובל

תוכן עיניינים:

- באירגון 2

- לזכור ולא לשכוח 5

- קובל עיר מולדתי שנכרתה/ כתבה: בלה זפרן 6

- בית"ר קובל:

• על שבתאי שיכמן- מנהיג ביתר/ כתב: צבי רזניק 7

• "אדם מושלם": יעקב יונדוף/ כתב: צבי רזניק 8

• "אלוף הבריחות" של אצ"ל- יעקב יונדוף 9

• דו-שיח: זיכרונות מתנועת בית"ר קובל – צבי גרינבלט, ישראל שייניס 10

• "באתי למולדת בתור חייל" - שרגא שיפר 15

• גרשון פוגץ'- לוחם בית"ר 20

• עיר הולדתי קובל!/ כתבה: מאשה שוסטר-ליאור 21

• קן בית"ר בקובל/ כתב: צבי גרינבלט 24

• שרה סגל-פילקוב, יוסף זפרן- סיפורים אישיים 25

- מסיבת חנוכה תשס"ד 27

- בתי כנסת בקובל/ כתב: אלי מנדל 29

- זכרונות/ כתב: אלי מנדל 33

- על שני קובלאים בתפוצות/ כתב: ד"ר מרדכי זיו 38

- החצוצרה של מושק'ה צין/ כתב: ד"ר מרדכי זיו 42

- יום כיפור בקובל שנת 2002 / צבי רז 43

- מכתבים מקובל/ תרגום: ד"ר מרדכי זיו 45

- אלה קורות נח- נח זלצר מספר 49

- טוב שעוד אני זוכרת- טובה טננבאום 53

- חברים כותבים 56

- שונות 65

- דפי הנצחה 66

מטרת הציונות לבנות את המדינה העברית בארץ-ישראל
משתי גדות הירדן.

דער ציל פון ציוניזם איז די בוזרעה'דיקע פארוואנדלונג פון
ארץ-ישראל, איינשליסנדיק עבר-הירדן, אין אַ אירישער מלוכה.

The aim of Zionism is the gradual transformation
of Palestine (Transjordan included) into a Jewish State.

Le Sionisme a pour but de transformer gra-
duellement la Palestine, y compris la Transjordanie,
en un Etat Juif.

דבר המערכת

דפי מידע מס' 10 היא החוברת העשירית שמפרסום ארגון קובל. החוברת הראשונה יצאה לאור לפני כ-7 שנים והייתה מצומצמת בהיקפה. זו הייתה ההתחלה שייזום והפיק חברנו אהרון שטיין – שכיום משמש בתפקיד הרם של יו"ר איגוד יהדות ווהלין. בתחילת דרכה יצאה חוברת שכזו אחת לשנה. מהחברת ה-8 החל דור ההמשך להשתלב באופן מעשי בארגון ולקח על עצמו להוציא לאור שתי חוברות בשנה (לקראת יום הזיכרון לשואה והגבורה ולקראת יום האזכרה ליהודי קובל המתקיים בכל שנה ב-ה' באלול). עם תחילת פעילות דור ההמשך, החוברת יוצאת במהדורה מורחבת מהעבר – פועל יוצא של תחילת סדרת הראיונות עם בני דור המייסדים ותחילת איסוף ותיעוד החומר ההסטורי על קובל ויהודיה. הכוונה לטווח ארוך היא הוצאת ספר/אלבום קובל שישלים את ספר קובל הקיים.

אם בחוברת הקודמת התמקדנו בתנועת הנוער "השומר הצעיר", חוברת זו עוסקת בבית"ר קובל. למעשה עד עתה די "קופחה" התנועה ביחס לפרסום הרב שזכתה לה תנועת "השומר הצעיר". במסגרת חוברת זו ערכנו מספר ראיונות עם נוער בית"ר – הצעירים של אז – שהיו כבני 16-18 עם כניסת הרוסים ואחר כך עם כניסת המרצחים הנאצים לעיר. המשותף לכל המרואיינים היה הלהט וההתלהבות שלא איבדו עם השנים הארוכות שעברו מימי נעוריהם. אנשי בית"ר של אז ועד היום הזה נשארו אנשים מיוחדים, צבעוניים ומעניינים. תודה לתרומה ולשיתוף הפעולה של האנשים המקסימים: **צבי גרינבלט, ישראל שייניס, מאשה שוסטר, שרגא שיפר.**

חברנו הבכיר ורב הפעלים אלי מנדל ממשיך לעניין אותנו בזכרונותיו הייחודיים על בתי הכנסת בעיר, על העולים הראשונים משנות העשרים, ועל **צבי רוזניק** יושב הראש הנאמן של האיגוד שנפל למשכב זה מכבר. לחוברת הוכנסו כתבות שכתב בזמנו צבי על מנהיגי בית"ר קובל שהלכו לעולמם. נאחל לצבי שמצבו ייטב.

מלבד עבודתו המסורה של **ד"ר מרדכי זיו** בתרגום מאמריו של אלי מנדל, תרגם עבורנו מרדכי במסירות אין-קץ גם סדרות ארוכות של מכתבים – תרגומים מופתיים מידיש ומפולנית. בנוסף כתב מרדכי מאמרים מאלפים על קובלאים בתפוצות ועל חברי ילדות שעשו חייל.

הוכנסו גם קטעים נבחרים מסיפור חייו של **נח זלצר**. שתיעד בקלטת בצורה חייה ודרמטית את זכרונות ילדותו מבית אמא. וכן הוכנסו קטעים מראיון שהעניקה לנו **טובה טננבאום** המקסימה שנפטרה בגיל 96, כחודשיים לאחר הפגישה איתה.

קשה היה לחתוך ולקצץ בחומר הרב והמעניין שנאסף וחוברת זו הלכה ותפתחה... המשך קורות קובל ויהודיה יעלה ויבוא עם החוברות הבאות. קריאה נעימה!

דור ההמשך ממשיך את השושלת בארגון יוצאי קובל

בשנה האחרונה מנהלים נציגי דור ההמשך את הפעילויות השונות בארגון יוצאי קובל. מזכיר הארגון, אהרון שטיין, קבל עליו את תפקיד יו"ר האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין, והנהלת ארגון הקובלאים בקשה מנציגי דור ההמשך לקחת את המושכות לידיהם, ולסייע לחברים הוותיקים שכוחם אינו עוד כתמול שלשום.

קבלנו על עצמנו לנהל את האזכרות השנתיות, ולשמחתנו הגיעו לאזכרה הראשונה שערכנו גם רבים מבני דור ההמשך, שהביעו נכונות לתרום.

עשינו גם מסיבת חנוכה משותפת למבוגרים ולילדים, עם ספורים של וותיקים על חנוכה בקובל ועם תכנית אמנותית של חברי הארגון. השמחה והשירים בחגיגה הראו שקל יותר לשמור על השורשים בדרך של שמחה וקרוב לבבות, וכי חשוב לערוך מפגשים שמחים או חגיגיים, ולא רק ערבי זיכרון.

בנוסף על הפעילות הרגילה החלטנו לעשות כל שביכולתנו על מנת לאסוף עדויות ומסמכים של יוצאי קובל, בטרם יעשה הזמן את שלו, ולא יישארו עדים חיים. פרויקט ההקלטה של אנשי קובל יצא לדרך לפני כשנה, ובאמצעים החובבניים העומדים לרשותנו – מצלמות וידיאו ביתיות ומכשירי הקלטה – רשמנו את סיפוריהם של וותיקים, שעלו ארצה בשנות העשרים והשלושים, ושל ניצולים, שהצליחו לברוח מפני הנאצים. שמענו תיאורים של העיר קובל בתחילת המאה ובזמן מלחמת העולם הראשונה, וכמובן שמענו סיפורים קשים על מה שקרה בתקופת השואה. אספנו גם מאות תמונות, מכתבים ומסמכים מאותן תקופות, ואת עיקרי הדברים הבאנו בדפי המידע ששלחנו לחברים.

לאור החומר הרב שנאסף ועוד ייאסף, בכוונתנו להקים ארכיון מסודר לשמירת כל הממצאים שאספנו. נושא זה דורש השקעה ושיקול דעת בדבר דרכי השימור היעילות ביותר לנוחות קהל המשתמשים.

העבודה עדיין מרובה, שכן מדובר במלאכה קשה משחשבנו, אשר דורשת זמן ומאמץ רבים ביותר, ואלו אינם עומדים תמיד לרשותנו. העובדה שאנו מתנדבים, מגבילה אותנו בזמן ובאמצעים. לאחרונה יצרנו קשרים עם אנשי "יד ושם", אשר הביעו נכונות לעזור ולשתף פעולה, ובשלב ראשון לקחו לידיהם את מלאכת ריאיון

הניצולים, אשר ברחו מהנאצים. קבלנו מהם גם הדרכה בדבר הדרכים לשימור החומר ולהקמת ארכיון, ויתכן שגם נושא זה ייעשה בשיתוף עמם.

בסוף חודש מרץ הקרוב נערוך לחברי הארגון ודור ההמשך סיור מיוחד ב"יד ושם" בירושלים, אשר יתמקד בקורות יהודי קובל בתקופת השואה, ובחומר שנאסף על כך במכון המחקר של "יד ושם". עד עתה הביעו עשרות חברים רצון להשתתף בסיור, ואנו נערכים לארגון סידורי ההסעה.

למרות הקשיים והזמן הרב שתובעת מאתנו הפעילות בארגון יוצאי קובל, חשוב לנו להמשיך, ויש לנו סיפוק רב לאור העניין והנכונות לתרום מצד החברים.

קובל, עיר מולדתי, שנכרתה/ בלה זפרן (ניו-יורק 1990)

אנו נוסעים מלוצק לקובל. "ספיישל". אנו חמישה ילידי קובל. אתנו אדק נורף, יליד לוצק. מורת הדרך שלנו היא אישה צעירה- אישה צעירה, ילידת ליובומל שחיה כעת עם משפחתה בקובל. שמה סימה שיכמן.

הגענו לעיר. אנו נוסעים לאורכו של רחוב לוצק. מבטנו מרחף לכל עבר. אנו מחפשים את עירנו. את קובל שלנו מימים עברו. אבל לא. קובל שלנו איננה עוד. נכרתה. אנו מוצאים רחובות חדשים עם בנינים רבי-קומות. אין זכר לרחובותיה הישנים של קובל על בתיהם הקטנים והנמוכים. אין זכר יותר ליהדות קובל היקרה שהייתה ואיננה עוד. ילדי היהודים נעלמו, איין! אין זכר לחייה התוססים של יהדות קובל מימים עברו. פה ושם עוד ניתן לראות בית יהודי ישן- זכר לחורבן. אבל יהודים אינם חיים פה עוד.

אנו נוסעים לאורך רחוב בריסק. אנו ממשיכים לנסוע בדרך המובילה לכוכבה. הדרך ארוכה... מה ארוכה הדרך שנאלצו לצעוד האבות והאמהות, הסבים והסבתות שלנו, אחינו ואחיותנו הקטנים... דרך רפש וטיט, צעדו יקירנו לעבר המוות... כעת אני עושה את אותה הדרך בחברתם... יחד אתם... הלב נוטף דם. אנו מגיעים למקום הקבורה- לקבר האחים. גבעה, מצבה, פרחים מסביב. גבעה ומתחתיה קבורים כל יקירנו. מה איום ונורא החורבן! אנו בוכים, אין ביכולתנו להינתק מהמצבה, מהגבעה. הרי זה כל אשר נותר לנו. בעלי יחד עם יעקב אלברט אומרים את תפילת הקדיש ושרים את תפילת "אל מלא רחמים". הוא מוסיף מילים אחרות, גם אני מנסה לומר מילים בודדות, אבל המילים אוזלות, הלב דואב יתר על המידה... תוך כדי כך נגלות לעינינו עצמות. עצמות אדם. עצמות ילדים קטנות פזורות מסביב. אנו אוספים את העצמות ובידים ריקות אנו חופרים כדי לכסותם באדמה.

יהודי קובל היקרים שעדיין חיים אתנו, דעו: קובל שלנו אינה קיימת עוד. הדבר היחיד שנשאר שם בשבילנו הוא הקבר והמצבה שמעליו. זעקת הדם שנשפך צועק משם אלינו. לקבר הזה יש לעלות. אל לנו לשכוח אותם. לזכור ולא לשכוח. שתשמע תפילת הקדיש מעל מקום מנוחתם.

מיידית: מלכה פיש-קולודני, 1990.

בית"ר קובל

על שבתאי שיכמן - מנהיג בית"ר / צבי רזניק

הרשימה נכתבה לפני כ- 10 שנים ע"י היו"ר הנאמן של הארגון במשך עשרות שנים - צבי רזניק. תודה לאשתו מינה על העברת החומר.

שבתאי שיכמן ז"ל

ציר במועצת העם והשתתף במעמד ההיסטורי של הכרות המדינה במוזיאון תל-אביב.

ב-1949 הקים את חברת השיכון "סלע" שר בנתה שיכונים לותיקים, לעולים ולזוגות צעירים. הוא גם יזם פרויקטים שונים למגורים ומרכזי שרותים לימים פתחה החברה שיעריה לכל דורש. שבתאי היה מנהל החברה עד קרוב למותו. הוא ניווט אותה בהצלחה רבה על אף המשברים שפקדו או את ענף הבניה.

שבתאי השתתף כציר לקונגרס הציוני ב-1946 ובקונגרסים שלאחריו. ב-1959 נבחר כחבר הכנסת סת הרביעית והמשיך בחמישית כחבר בוועדת הכספים. תמיד נהג לפי הכלל "דבר מעט ועשה הרבה".

העריכוהו אוהדים ומתנגדים פוליטיים כאחד ואהבו לעבוד איתו. היה יסודי רציני וחרוץ ופ" תוח לרעיונות שיש בהם משום תועלת ציבורית ולאומית, אך היה תמיד מוכן להקשיב ולשמוע דעתם של אחרים.

תכונותיו אלה באו לידי ביטוי בחברותו רבות השנים בדירקטוריון של הקק"ל ובוועדת מינהל מקרקעי ישראל, שנבחר בה כנציג תנועתו. בזמן הפילוג בתנועת החרות, על היותו חבר "המרכז החופשי" ואח"כ בתנועת "לעם" נתבקש ע"י תנועת חרות לפנות את מקומו — ואז אירע דבר ללא תקדים תחילה: נציגי כל המפלגות בקהק"ל פנו למוסדות הציוניים בבקשה לאשר את חברותו של ש. שיכמן בדירקטוריון במינוי אישי, ואכן המינוי אושר פה אחד.

אופיו הדרך חייו עמדו לו בעת מחלתו הקשה והממושכת. חבריו, ידידיו ובני משפחתו לא זנחו אותו, לווחו סעודתו ותמכו בו בכל התקור פה הקשה ההיא.

בח' בכסלו תשמ"ח (9.1.87) נותק פתיל חייו של שבתאי, איש רב הפעלים. השאיר אחריו אשה, שלושה ילדים ושלושה נכדים.

יהי זכרו ברוך!

צבי רזניק

ליד קולקי (1915), במלאות לו שנה עברה משפחתו לקובל. משפחה מסורתית. בגיל צעיר הצטרף לתנועת "השומר הצעיר", עבר לבית"ר, ובה היה פעיל ולימים — מפקד גליל בכל רחבי ווהלין.

בגמר לימודיו בתיכון יצא להכשרה וב-1935 עלה ארצה והצטרף לפלוגת בית"ר בחדרה מקום מגורי אחותו ניתה ומשפחתה.

כעבור שנה העלה ארצה את אמו. בני המשפחה, שנשארו בווהלין, נספו בשואה.

בחדרה עבד שבתאי כפועל בפרדסים — ניהל מאבק על עבודה עברית והיה פעיל בסניף המרומי של הסתדרות העובדים הלאומית. היה חבר אצ"ל והפרדסים המוכרים לו מעבודתו בימים שימשו לו מסתור בלילות.

ב-1938 נבחר כחבר הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית. ב-1940 עבר לעבוד ר" לחיות בתל-אביב.

כחבר הוועד פ" יזם מקומות עבודה לחברי הסתדרות הלאומית שזיהוים עם האצ"ל והלח"י הטביע אליהם תווים של "פורשים" ומפעלים רבים נמנעו מלהעסיקם. שבתאי הגן עליהם. היה

בית"ר קובל

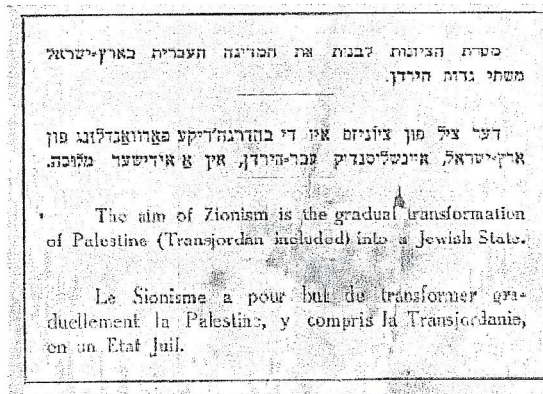
"אדם מושלם":

יעקב (יאנוש) יונדורף

כתב: צבי רזניק

הערת המערכת: כתב היד של התקציר (שנכתב לפני כעשר שנים) נמסר בימים אלו לוועד ע"י מינה, רעייתו של צבי רזניק, יו"ר הנאמן והמסור של קהילת קובל עשרות רבות של שנים.

יאנוש נולד בקובל בשנת 1913. למד בגמנסיה העברית "תרבות". בגיל צעיר הצטרף לבית"ר ומונה למפקד קן בית"ר בקובל. מקץ שנתיים התמנה יאנוש לחבר מפקדת הגליל של בית"ר. בשנת 1933 עלה ארצה. הוא עבד במפעל האשלג בים המלח. בשנת 1939 יסד יאנוש את הסתדרות העובדים הלאומית בחיפה והיה בקשר הדוק עם האצ"ל. באותה שנה נעצר יאנוש עם חברי אצ"ל והועבר למבצר בעכו ואחר בצריפין. שם הכיר את דוד רזיאל ז"ל והיה לאיש אצ"ל פעיל. בשנת 1944 נעצר שנית והועבר ללטרון. באותה שנה הוגלה עם 251 אנשי אצ"ל ולח"י לאריתריאה. יאנוש עם מרידור ועוד חבר ברחו מהמחנה בתחתית מיכל מים. בלב המדבר נמלטו מהמיכלית ונשארו בלב המדבר ללא מים ומזון- מחופשים בתור אנשי אינטיליג'נס במדים פולניים. כעבור שלושה ימים נתפסו במדבר והוחזרו למחנה. עם קום המדינה הוחזרו העצורים ארצה. יאנוש היה בין מקימי תנועת ה"חרות" ובין קובעי רשימת החברים לכנסת. אולם לאחר זמן קצר פרש מפעילות בתנועה והחל לעסוק במסחר. בשנת 67-1966 בזמן המשבר עם העו"ד שמואל תמיר חזר לפעילות לתקופה של שנתיים. יאנוש נפטר בשנת 1972. יהי זכרו ברוך.

דיעות אחרונות

השברע מת "אלוף הבריחות" של אצ"ל, יעקב יונדוף

גדול האלמונים

הוא היה איש-רצים, אולם רוב ימיו חי בבדידות. כיוון שביקש לשמר על חופש דעותיו * בשנת 1944 הוגלה, יחד עם 251 אנשי אצ"ל ולח"י, למחנות-הגירוש באפריקה - והיה להגנה של מרבית תוכניות הבריחה הנרצחות ושותף פעיל להן בעצמו * היה ממייסדי תנועת-החרות ובוניה, וכאשר נקלע בגין למבוי-סתום בפרשת הסכסוך עם תמיר-שוסטק - חש לעזרתו

מאת ברוך נאדל

מחנך אישי לניס סדאון את הנגלה והלם
מן ליטע עבדי עם זכרי
המיון לא לשינוי הצבר המצמי יתה או
עדין נה להקפידותה לא יתה נכסס מהמחנה
הקר והתאר אלו המעלה או יאנוש נה סכס
בכוח מיליטרי ילה העליון למרות כסדר נכדי

קטעים מתוך כתבה בעיתון "דיעות אחרונות": "גדול האלמונים" (10.11.72) "אלוף הבריחות" של אצ"ל, יעקב יונדוף."

"הוא היה לוחם נועז ומפקד בכיר, ששאף תמיד להישאר אלמוני. הוא היה איש אצ"ל ותיק, שקיים בחשאי קשרים עם אנשי לח"י. הוא ישב בכלא ושימש נציגם של עצורי אצ"ל, אך לא השתייך עדיין רשמית לארגון זה. הוא היה איש עסקים, שחש סלידה נפשית מבעלי ממון, ואהב את החלכאים והנדכאים אהבה ללא-גבול. הוא היה מעריץ של בגין מפקד האצ"ל, והתנגד לתכסיסיו של בגין המדינאי. אך כאשר הביאו תכסיסים אלה את בגין למבוי סתום, חש להציל את מנהיגו שהסתבך. הוא קבע מי יילך לכנסת מטעם תנועת החרות, אבל מעולם לא שאף להגיע לשם בעצמו. הוא היה בין מייסדי התנועה ובוניה, ושנים רבות סירב לפעול בתוכה. הוא היה איש-רעים, אולם מרבית ימיו חי בבדידות, כיון שביקש לשמור על חופש דעותיו.

מספר עליו יעקב מרידור, מפקדו וידידו האישי :

"מחנה המעצר הוא רנטגן של הנפש. כאן אתה מכיר את האדם בכל גדלותו ובכל קטנותו. כאן אי אפשר להעמיד פנים. וכאשר אני נזכר בחתנהגותו במחנה, קשה לי להאמין במה שאני זוכר. יאנוש נתגלה כאדם מושלם. אדם שלם עם עצמו, ואדם שלא חשב מעולם על עצמו."

מספר עליו דוד אלמוג:

הוא לא היה איש עסקים, ובכל זאת עסק במיסחר. הוא לא רדף אחרי כסף, וכאשר היה לו אף מעט, חילק את המעט עם אחרים. הוא לא היה מרוצה מהשלטון, מהממסד וגם לא מתנועת החרות. ורק במקום אחד היה רך-כלפי ילדיו. בתו ובנו זכו לאב מסור, אוהב ודואג. הוא לחם נגד בגין, אבל כאשר בגין הסתבך בריב עם תמיר, עזר יאנוש לסלק את תמיר מהתנועה."

דו-שיח: זיכרונות מתנועת בית"ר בקובל

צבי גרינבלט + ישראל שייניס

פגישה בהשתתפות: צבי גרינבלט, ישראל שייניס, אלי מנדל, צבי רז.

הקדמה

דו השיח על "ענייני" בית"ר קובל התנהל בביתו, ביוזמתו, בארגונו ובאדיבותו של חברנו הותיק והפעיל אלי מנדל.

דו-השיח היה מאלף ומשכיל ומזכיר לנו שוב את חילוקי הדעות האידיאולוגיים של ימים עברו. מדי פעם הרוחות להטו וכמעט סערו, אך תמיד נרגענו והמשכנו בשיחה מרתקת אל תוך הלילה. כאדם מהצד (אם אפשר להיות כזה בארצנו) נראה לי די ברור שאנשי בית"ר של אותם זמנים קופחו לעומת אנשי הזרם הציוני המרכזי ("מי לא ידע את זה"). חלקם של נוער בית"ר לא זכה להגיע ארצה בזמן ולהינצל עקב מדיניות וצרות עיין של המתנגדים להם ביישוב היהודי בארץ. לא קל היה להיות חבר בבית"ר באותם ימים, ימים שגם כך היו קשים ליהודים (אנטישמיות הפולנים, אחר כך השלטון הקומוניסטי-רוסי) ועד לתקופה הנוראית והבלתי נתפסת בעת הכיבוש הנאצי. אלו שבחרו להיות אנשי בית"ר ספגו קיטונות של בוז, אם לא למעלה מזה, מהציבור היהודי. אפילו ההורים שהיו בדרך כלל שייכים לממסד הציוני המרכזי, הערימו לא מעט קשיים על ילדיהם שבחרו בבית"ר.

באותו ערב חורפי של ההתכנסות ניסו החברים הנכבדים צבי ("אשקה") גרינבלט וישראל שייניס ("שייניס הקטן") - הילד הקטן במשפחה והיחידי ששרד) ללמד אותי בלהט (בור ועם הארץ שכמוני) משהו ממשנתו המסודרת ומתורתו של זאב ז'בוטינסקי הנערץ עליהם. איש שללא עוררין היה בשורה הראשונה של מנהיגי הציונות הגדולים שקמו לעמנו. מדי פעם שאלתי שאלות די "נוקבות" ומגמתיות על מנת לרדת בזמן הקצר שעמד לרשותנו לשורש הבעייתיות והמחלוקות ועל מנת לנסות ולדלות את הצפון עמוק בזיכרונם של השניים. ויסלחו לי על כך אשקה וישראל אם הרגזתי או פגעתי בהם במהלך אותה פגישה מרתקת.

צבי רז, ינואר, 2004.

גית"ר קובל

אשקה גרינבלט וישראל שייניס משוחחים

קטעים נבחרים מתוך הקלטת ראיון שנערך בביתו של אלי מנדל. 1.2004

פתיחה

אלי: בשביל מה התאספנו? אני מחוייב לתת הקדמה. קובל הייתה עשירה בנוער ובהרבה אירגוני נוער, שאני הקטן שבינכם כתבתי הרבה על השומר הצעיר והרבה שנים הייתי במסגרת מערכת ללקוטי ווהלין. ונזרק הרעיון לספר על בית"ר קובל. התברר שאין חומר על בית"ר כשבקובל הייתה בית"ר וקבוצת רבזיוניסטים נכבדה. המאמר היחידי על בית"ר בספר קובל נכתב ע"י וורניק. והחלטנו לאסוף חומר על בית"ר שהיה אירגון יפה מאוד עם נוער לומד. והיה גם ארגון "ברית החייל" שהקים בוריס רויזן שהשתחרר מהצבא הפולני.

על ההתחלה

אשקה: בית"ר קובל, כמו השומר הצעיר, כמו החלוץ הצעיר- היה מוסד. ז'בוטינסקי הקים תנועה. קודם לכן הוא הקים ב-1918 את הגדוד העברי ולחם עם האנגלים. היו 3 פלוגות בגדוד העברי: 38,39,40 ובהם והרבה-הרבה יהודים מישראל (על שם גדודים אלו נקראו מאוחר יותר הקבוצות של בית"ר בקובל). אחר כך, בתחילת שנות ה-20, התחילו לקום כל התנועות. אחותי וגיסי היו הראשונים בתנועת הצופים של קובל וב-1922 הם באו לישראל. היינו 9 ילדים במשפחה וכולם בתנועות ציוניות. האבא היה ציוני כללי בהנהגת גרינבאום.

קמה התנועה הז'בוטינסקאית וז'בוטינסקי הקים את ברית טרומפלדור עבור הנוער. אנחנו היינו חזקים ורבים יותר בקובל, עם הסיסמא "שתי גדוד לירדן". זה היה המוטו שלנו. היינו כמו חיילים. כמו שז'בוטינסקי אמר: צריך ללמוד לירות, צריכים להילחם עבור ארץ ישראל. כמובן באותו הזמן היו כל התנועות השמאלניות עם "עוד דונם ועוד דונם"- לקנות את האדמה. הם התעסקו רק עם הקנייה והם היו רבים יותר בכמות ובהשפעה. בקובל בסביבות שנת 1934 הקימו היהודים יוצאי הצבא הפולני את "ברית החייל". התנועות הציוניות כולן, כולל הציונים הכללים, הלכו ברחובות וצחקו לעברנו כל הזמן. "בית"ריסטים פשיסטים, בית"ריסטים פשיסטים...". הם (היהודים) זרקו עלינו אבנים. אנחנו הלכנו עם התלבושת החומה, בצבע אדמת ארץ ישראל, כך החליט ז'בוטינסקי.

בבתי הספר, כולל בתי הספר היסודיים, גורל היהודים היה משותף. היה איסור ללכת לתנועות הנוער הציוניות. מתנועת בית"ר ועד "השומר הצעיר" שהן היו שתי הקצוות. מי שהיה פעיל בתנועה פחד שיזרקו אותו מהלימודים. עבור הגויים, כולנו- ללא אבחנה- היינו יהודונים, גיידים. את אנשי בית"ר כולם שואו. אנחנו לחמנו לפי תורת ז'בוטינסקי. למדנו עברית בבית"ר כדי להיות ישראלים. למדנו בקורסים, בקבוצות. לא כל התלמידים הלכו לגמנוסיית "תרבות". בכל יתר בתי

הספר היו אסורות תנועות הנוער. היהודים שלמדו בבתי ספר יסודיים רשמיים (בית ספר פולני-ממשלתי) היו צפויים לשנאה ולמכות מהגויים.

ישראל: כשהתחלתי ללכת לקבוצה הייתי בבית"ר הצעירה- מין קייטנה של בית"ר. הייתי הולך כל יום עם אחותי הגדולה שהייתה אחת מפעילות בית"ר. אצלנו במשפחה היה אח אחד, **יוסף (שייניס)**, שהיה מזכיר הקן של השומר הצעיר. גם אני בהתחלה הלכתי לשומר הצעיר. אבל תנועת בית"ר משכה אותי יותר. האווירה בבית הייתה רוויזיוניסטית. בבית"ר למדו יותר על ארץ ישראל והייתה לי משיכה לכך. כשהתחלתי להבין- הייתי עוד קטן- וזה (בית"ר) מצא תן בעיני. **פיני קופלברג** שהיה מבוגר ממני בכמה שנים היה כבר מפקד בבית"ר והלך עם החולצה החומה והחגורה. הוא **ואטל פולישוק** היו המדריכים שלי.

על ביקור המנהיג

ישראל: אני זוכר שכז'בוטינסקי הגיע לקובל. כל אנשי בית"ר עמדו בשורה. החזקנו יד ביד מבית הנתיבות עד האולם של בית"ר שהיה ממוקם **ברחוב ליסטפודובה 7**. ואני יכול לתאר כי עמדתי קרוב לתחנת הרכבת. ז'בוטינסקי יצא ואחריו עמד איש גבוה, שומר הראש. ז'בוטינסקי עם קפלוש, עם מגבעת ומעיל ושומר ראשו עמד מאחוריו והחזיק את התיק שלו. ואני זוכר את המשטרה הפולנית, אני זוכר כמו היום. שלחו רוכבים על סוסים. קיבלו בכבוד את פניו- ואיזו קבלת פנים! חזרנו לקן והוא בא לבקר אותנו באולם. ומי שהיה אז המפקד של הקן היה **הרשלה וולף**. עמדנו בשורה והאולם היה ארוך-ארוך. הנוכחים היו בני בית"ר הצעירה. ז'בוטינסקי מאוד מאוד הקדיש את המרץ שלו לנוער, והנוער שלנו- מה אני יכול להגיד לך!...

על מצעד הדגלים

אשקה: מצעד הלייג בעומר היה החג של הנוער הציוני בקובל. היינו יוצאים אל מחוץ לעיר והיו תהלוכות וזה היה האתגר של השנה. מי הולך יותר יפה, יותר מסודר, צעדנו עם תרמילים ובהם האוכל לכל היום. באותו זמן פחדנו ללכת. כשצעדנו **ברחוב וושבסקה** פחדנו שחש וחלילה המורים יזהו אותנו, כי אחר כך היה עסק שלם והיו קוראים להורים. פחדנו שזרקו אותנו מהלימודים והם זרקו ועוד איך. בבית"ר הלכו עם בראש המפקדים, היו 3 קבוצות: 38,39,40 עייש הפלוגות בגדוד העברי הלוחם של ז'בוטינסקי.

הדגל היה הסמל של התנועות במחנות שהתקיימו. בלילה היו כל התנועות החלוציות יחד במחנה שביער **רוחליץ**, 7 ק"מ מקובל ושמה, בראש המחנה, היו שמים את הדגל. ואחד האתגרים היה לעלות בלילה ולגנוב לתנועה השנייה את הדגל. היינו בני 12, 13, 14, 15 וכמו פרטיזנים למדנו קודם איך לגנוב את הדגל (של התנועה השנייה) וזה היה אחת מהאתרקציות במחנה. זה היה החיים של המחנה.

ישראל: אני יודע עד היום מבית"ר תרגילי סדר, ללחום עם מקלות, להעביר הודעות עם הדגלים- עד היום אני זוכר את זה!

אשקה: בקובל למדנו סייף עם מקלות.

על מחלוקות

אשקה: בית"ר זה היה ארגון (שמטרתו הייתה) להלחם עבור מדינת ישראל. בשומר הצעיר זה לא היה עד כדי כך- בכו המסכנים כשסטלין מת.

ישראל: בואו לא נכניס את הויכוח בין התנועות כי אצלנו במשפחה היו מבית"ר ומשומר הצעיר. אני יכול לתאר מומנט שלא סיפרתי לאף אחד. אח שלי היה מנהל הספרייה העברית הענקית של בבית הספר. פעם נכנסתי לחדר השינה שלו וראיתי איך האח שלי עומד דום ושר את ההימנון על המולדת של הקומוניסטים...

אשקה: גם אחותי הייתה פעילה בשומר הצעיר.

ישראל: אנחנו היכרנו רק ארץ אחת. מולדת אחת ודגל אחד. ובשומר הצעיר וגם בחלוץ הכירו גם בדגל האדום.

על ערב מלחמה

ישראל: לפני כניסת הרוסים לקובל (1939) התחילה בבתי הספר הפולניים להתעורר אנטישמיות. הכריחו את היהודים להתפלל בבוקר יחד עם הנוצרים וללמוד בשבת.

ברגע שהרוסים נכנסו לקובל כל העסק הזה (תנועת בית"ר) היה במעין מחתרת קטנה, הם חיפשו את הבית"רים. היינו בני 16 בערך. הגדולים כמו פיני קופלברג, אטל פולישוק ועוד, מה הם עשו? הם גייסו את הצעירים ואני הייתי בין הצעירים, אנחנו היינו הצעירים שלא הבנו כלום. "ניצלנו" אותנו והיינו מעבירים פתקים פה ושם. מאוחר יותר התגבשו קבוצות קטנות של כל התנועות שעזבו את קובל בדרך אל וילנה ולארץ ישראל.

על פגישה במהלך המלחמה:

ישראל: אני זוכר שהתגבשה בקובל קבוצה של 4 בחורי בית"ר והם נעלמו יום אחד מקובל. ביניהם **גרשון פוגץ**, **פיני קופלברג**, **גרשון שיינטוב**. לא היה ברור לאן נעלמו. זה היה ארגון, מין מחתרת, הלכו ברגל לכיוון וילנה. היו שהלכו לכיוון רומניה, ה-4 הלכו לכיוון ארץ ישראל. אפילו האמהות שלהם גם הן לא ידעו.

את זה אפשר לראות רק בסרטים: ביום בהיר אחד כשהייתי (בתקופת המלחמה) כבר עמוק בתוך רוסייה נכרת הסכם (להקמת צבא אנדרס) בין הרוסים והפולנים. הוציאו (שחררו) גם את היהודים ממחנות העבודה, גם את אלו שנתפסו במהלך ניסיון הבריחה שלהם לרומניה (אלו שנתפסו בגבולות). **ארקה (אהרון) שטיין**, **פיני קופלברג**, **גרשון פוגץ**. שיינטוב נפטר ברוסיה במחנות. ואז אני יום אחד בהיר אני עומד בתחנה ומחכה לרכבת ומגיעה רכבת משא של כבשים מסיביר ופנאום אני מסתכל: 3 חבריה קופצים מהרכבת וצועקים: "שייניס בוא הנה, שייניס בוא הנה". הם צעקו בעברית. אני נשבע לך, בעברית! הם היו לבושים ביוטה, בשקים, בלבוש שנהגו ללבוש במחנות העבודה. ועמדו לפני 3 החבריה. שאלתי אותם לאן הולכים והם אמרו שלגבול הפרסי, להגיע ארצה. ככה הם המשיכו לאירן והגיעו עם צבא אנדרס לארץ ישראל. כך גם הגיעו ארצה הרבה מחברי שומר הצעיר של קובל והקימו את קיבוץ בית זרע ובית אלפא.

על עוול וקיפוח שיטתי :

(לשאלה ה"פרובוקטיבית": למה כל-כך מעטים מאנשי בית"ר הגיעו לארץ לפני המלחמה אם הם היו כל-כך ציונים)

אשקה (בהתרגשות): ממשלת אנגליה אסרה כניסת אנשי בית"ר. לא היו יכולים לעלות לא"י בשום אופן. הייתה הקצבה של האנגלים. אנחנו היינו "מושמים", כל התנועה שלנו. אתה יודע מה זה "מושמים"? ("פסולים, מנוזים). וכמו ש'בוטינסקי לא יכול היה לבוא לארץ ככה גם לנו לא נתנו להכנס ארצה. משנת 1928 לא נתנו לנו.

ישראל: היינו בהסתדרות הציונית המיעוט ומי שקבע זה הרוב. גם היום, אפילו היום. גם כשחזרנו אחרי המלחמה מרוסיה לגרמניה (הייתה אפליה). כשבן-גוריון הגיע לגרמניה, ואז- אני זוכר זאת היטב- באתי אל **איצ'ל וייסברוט** שהיה קובלאי, שהיה שליח של המדינה במינכן. ואז כשראה אותי אמר: "הא שייניס הקטן". שאל על יוסי, האח שלי שהיה בשומר הצעיר, את היתר הוא לא הכיר, לא הכיר כי היתר היו בית"רים. ואז הוא שואל אותי "אז למה באת?" אמרתי שהחלום שלי הוא להגיע לארץ ישראל ואמרו שאתה יכול לעזור לי להגיע לארץ ישראל. והתשובה הייתה: "יתלך קודם כל למפלגה שלך ואם יהיו לך קשיים תבוא אלי ואעזור לך עד כמה שאוכל." למרות כל הידידות, המפלגה הייתה קצת מחיצה בינו. כשבן גוריון הגיע לגרמניה ההוראה שלו הייתה שאם לשלוח ארצה, לשלוח קודם כל את הנאמנים ואת (העלייה של) בית"ר לעצור. לעצור ולא לשלוח וזה אני יודע גם ממישהו מאוד נאמן וקרוב לבן-גוריון. "העצירה" (משמעותה) הייתה שכמה שפחות בית"רים יגיעו לארץ ישראל ואין מי שלא יודע את זה. גם בזמן "הבריחה" (הברחת יהודים מפולניה אל גרמניה לאחר המלחמה במסווה של אזרחי גרמניה ומשם לאיטליה וארצה) חיפשו את אלו שהיו יותר עם הזרם הקיבוצי. בפולניה נוצרו מגעים עם שליחים סודיים מטעם בית"ר. כשבוע לאחר שהגעתי לכפר בו התרכזו הבית"רים דאגו להמשך המסע שלנו ארצה. נסענו ברכבת מגרמניה כאילו אנחנו אזרחים גרמנים וכך עברנו את הגבול. כגרמנים אסור היה לנו לדבר עיברית ויידיש. ובגרמניה, בתוך המחנה, גם שם היו מלחמות בין התנועות (הציוניות). כשתפסו בגרמניה את האצ"לניקים, הלשינו עליהם היהודים מהצד השני. לא רצו שהבית"רים יגיעו לארץ ישראל.

ומילות סיום:

ישראל שייניס: בבית"ר קובל היה הכל מאורגן. לימדו אותנו תרגילי סדר וגם לימדו אותנו ציונות, את הציונות האמיתית לפי דעתי. אצלנו בבית"ר לא היו 2 דגלים. דגלנו בדגל אחד, בעם אחד, ומדינה אחת. אני נשארתי יהודי נאמן לארץ ישראל (לאו דווקא בית"רי). אתה ראתה מה הדגל השני עושה עד היום הזה לעם היהודי. ..

באתי למולדת בתור חייל/שרגא (פייבל) שיפר

קטעים מתוך ראיון שנערך בפתח-תקוה, פברואר 2004
תודה לחברנו צבי גרינבלט על שיזם את קיום המפגש המרתק עם שרגא.

בתנועת בית"ר קובל:

הייתי הילד הכי קטן בבית. נחשבתי בבית כמורד מהזמן שהתחלתי ללכת לבית"ר. רק אני הלכתי לבית"ר מבני המשפחה. אח אחד שלי היה "בונדיסט" (מתנגדי הציונות) והאחרים התעסקו כל אחד עם הקשיים היום-יומיים שלו. לא היינו משפחה ציונית במיוחד. רק אני. הנוער משך אותי לבית"ר. היה לי חבר שהלכתי איתו. בית"ר היה משהו מיוחד. למדנו שירה, למדנו הרבה דברים. בית"ר והשומר הצעיר היו אז פחות או יותר באותו גודל. בקיץ יצאנו למחנה נוער. היינו גונבים את הדגל שלהם והם את שלנו.

בקובל פגש שרגא פעמיים את זאב ז'בוטינסקי שבא לביקור בשנות ה-37,38. עשינו מסדר לכבודו. בבה וורבה היה אז ראש הקן. זוכר שז'בוטינסקי דיבר בידיש על חובה פטריוטית למען ארץ ישראל. הגויים היו אומרים: הנה בא המלך היהודי. אני זוכר שבשנת 40- כשז'בוטינסקי נפטר באמריקה- כתבתי עליו שיר (שרגא מדקלם. ובתרגום חופשי מידיש):

לא זכית למדינה חופשית

מדינה המלאה בפרחים

לא זכית לשדות ירוקים

מעל לנהר הירדן הסואן.

שרגא ממשיך: היינו בבית"ר פטריוטים. יותר מאוחר, בגרמניה, כתבתי גם שיר בידיש: שמו בעברית "לפעולה" שהתפרסם בגרמנית. ושוב שרגא מדקלם בלהט בידיש (וכאילו חוזר 60 שנה אחורה) שיר שקיצורו הוא שאנו היהודים לא רוצים להיות יותר קורבנות:
בן ובת עם רימונים יתקיפו את הקיר של הערבים.

פנחס קופלברג הבית"רי עבר קורס של אצ"ל. וכשהוא חזר מהקורס ב-1938 הוא מצא מבני הנוער של בית"ר כנראה בחורים שהוא האמין בהם ואני ביניהם. הייתי מבית"ר קובל הראשון באצ"ל. וכשבאו הרוסים היינו נפגשים, אבל פחדנו. החלטנו לנסוע לישראל. לנסוע לגבול רומניה, זה היה ב-1939.

הצטרפתי לבית"ר בגיל 12-13, בשנת 35-36. בית"ר הייתה אז תנועה גדולה מאוד עם נוער יפה מאוד ואנחנו נמשכנו לבית"ר (כן גם בגלל הבחורות היפות שהיו בבית"ר כפי שציין בהזדמנות ובחצי חיוך ארה"לה שטיין). התחלתי ללכת לבית"ר ולי לא היה קל כי גרתי בסביבה של גויים.

נערי בית"ר - ניסיון בריחה מהסובייטים:

כשבאו הרוסים (1939) קבוצה של 4 חברים באצ"ל: גרשון פוגץ, אני, לייזר שיינטוב ואולי עוד אחד, החלטנו לנסוע לגבול רומניה.

לשאלתנו עונה שרגא: אנחנו היינו ה"חלוצים" בניסיון שכזה. בשנת 38 היה בכבוד ויקילזון שעזבו את קובל במסגרת עלייה "ב" הראשונה שיצאה מבית"ר. אם לא הייתה פורצת המלחמה (1939) מאות אלפים היו מגיעים ארצה בכל דרך אפשרית.

רצינו לעבור את הגבול. כבני 16 היינו ורצינו לעזוב את פולין ולנסוע לארץ ישראל. לשאלתנו הוא עונה: היינו ציונים, מה זאת אומרת למה רצינו?! לא היו סרטיפיקטים לאנשי בית"ר. היה מאבק בין התנועות וקיפחו אותנו. מבית"ר מעט מאוד קיבלו אישורים. כל המשפחה בכתה כשיצאתי. ידענו שהגבול עם רומניה לא היה שמור כל כך. נסענו לרובנו ומרובנו נסענו ללבוב. היינו צריכים להיפגש שם עם אנשי בית"ר. אחר כך נסענו לקולומיאה שעל יד הגבול עם רומניה. שם בעיירת גבול היינו כמה ימים. סיפרו לנו שיום קודם לכן יצאה קבוצה מהחברה (אנשי אצ"ל) שניסתה לעבור את הגבול, כאשר מהצד השני של הגבול חיכו נציגים להמשך המסע לכיוון הארץ. הרוסים תפסו את הקבוצה ליד הגבול. ואז החלטנו לחזור הביתה. גרשון פוגץ ניסה מאוחר יותר שוב לעבור את הגבול. פני קופלברג שהיה המדריך שלנו בקובל נסע עם הקבוצה הראשונה ותפסו אותנו. על גרשון פוגץ ירו בגבול בפעם השנייה שניסה לחצות את הגבול, את כולם הם (הרוסים) שלחו לסיביר.

חזרתי הביתה, אל המשפחה המודאגת, הייתי הכי צעיר בבית, זה היסטוריה... והיו (בבית"ר) פרנקפורט זאב, ואח שלו יהושע פרנקפורט (פרט). כשחזרנו לקובל (אחרי הבריחה) נפגשנו אצל מרים רויזן שהייתה מנגנת יפה, היינו נפגשים במעין מחתרת קטנה של בית"ר. גם בבה לוברטוב-מנזה, גם היא הייתה בבית"ר.

לשאלתנו באיזה שפה דיברתם בקובל: לא היה זמן ללמוד ממש עברית, למדו "כמה מילים" במסגרת בית"ר, "לשיר למדנו שם". בבית ובתנועה ובין בני הנוער דיברו יידיש. לשאלתנו היכן היו הבנות היפות של בית"ר ומה עלה בגורלן, למה רק הבנים ניסו לברוח: שרגא עונה שהן נשארן בקובל. בבית הכנסת הגדול הן חרטו את שמן בדם... (נרצחו ביחד עם כל יהודי העיר), מציין את החברות פאני פולישוק, מריים רויזן...

(אנו מדלגים על שנים קשות של בריחה מהנאצים, עבודה במכרות פחם אצל הרוסים, הצטיינות וסיום המלחמה. שרגא מחליט להגשים סוף סוף את אהבתו לארץ ישראל, לבית"ר ולאצ"ל.)

גיוס לשורת האצ"ל:

שרגא הצליח לעבור את הגבול אל פולין ואל גרמניה והמשיך ונסע למינכן כמו הרבה יהודים, כאדם חופשי לגורלו. הוא הגיע למינכן, ואל מחנה במקום סמוך שהיה בידיים של אצ"ל. הגיע אל אלפרד שהיה מפקד אצ"ל בגרמניה.

שרגא: נכנסתי לאצ"ל ושלחו אותי בשליחות לפולין. קיבלתי איזו תעודה של הצלב האדום. שלחו אותי עם איזה חומר. שם היה מפקד אצ"ל בפולין - שסה גונצר לו הבאתי דבר מה. נסעתי בחזרה, היה קשה לעבור את הגבול. ניסיתי לעבור לציכיה. עברתי את הגבול במסגרת "הבריחה", חבל לדבר על זה. אומר שרגא (למרות הפצרתנו החוזרות ונישנות, הוא לא מוכן "להסגיר" לנו פרטים

על משימותיו בארגון). המקום שהייתי צריך להגיע היה בפרג, רחוב קפרובה מספר 16. שם היה ד"ר וולטר פוגל מי שהיה מפקד אצ"ל בצ'כיה. המפקד פונה אלי ואומר "שרגא..." - כבר קיבלתי אז את הכינוי שרגא (לשאלה המתבקשת: האם זה היה השם המחתרתי שלך באצ"ל? - תשובה: לא זוכר, לא יודע...). המפקד מטיל משימה: לעזור ליהודי אחד מקופנהגן המחכה לבן-דודו האמור להגיע בטרנספורט מפולין. נסענו לגבול והטרנספורט התעכב. הלכו לבית מלון ללינה. בלילה נכנסו שניים: שוטר צ'כי ואזרח ובודקים את לנו את הפספורטים. המסמך של הצלב האדום שנשא שרגא לא מצא חן בעיניהם והוא נלקח למשטרה למעצר וישב במעצר 8 ימים. התנהגו אליו יפה. בבוקר אחד החזירו לו את שרוכי הנעלים ושני שוטרים לקחו אותו לרכבת אל גבול אוסטריה. בגבול העבירו אותו לשוטר אוסטרי החותם להם שקיבל את "הסחורה" והלוקח את שרגא לוינה. "שם כבר חיכו החברה שלי, הם עקבו אחריי". משם אל מחנה יהודים בסמוך. "הייתי כבר חופשי. אבל הייתי צריך לעבור עכשיו בחזרה לגרמניה. למסור את כל מה שזכרתי". (אנו שואלים כמובן: למה לגרמניה, האם כדי למסור למפקדה על נתיבי בריחה וכו'? ושוב יורד מיסוך עשן. אנו מתעקשים ושואלים למה הסודיות והוא אומר "אז זה בסדר", בסדר שהוא כל כך חשאי... ומתעלם מבקשתנו). לאחר הרפתקאות נוספות שרגא מגיע למינכן, אל אלפרד.

הכנות לעלייה, "אלטלנה" וקבלת הפנים בארץ:

אלפרד אמר לי שפותחים קורס ואחרי הקורס יוצאים לארץ ישראל. חברים אמרו לי שבארץ נלחמים, מסוכן ואתה היחידי שנשארת מהמשפחה, תישאר עוד קצת בגרמניה. אמרתי להם שבגלל שנשארת יחידי אני רוצה להגיע מהר ארצה. הקורס ערך 5 שבועות, נשק ואימונים. קנינו אונייה "אלטלנה". היינו בקורס כ-80 איש וכשהסתיים נסענו לצרפת. האונייה הייתה במרסיי, בנמל קטן, אונייה גדולה שנבנתה במלחמת העולם השנייה. האונייה הייתה מלאה בארגזי נשק מאירופה. אנחנו סחבנו והעלנו לאונייה את הארגזים ביחד עם המזוודות שהיו לנו. היו לי 2 מזוודות. 365 דולר היו לי במזוודה, לא ידעתי שאני אשאר בחיים והכל ישרף. בבוקר עלינו לאונייה, היינו בסביבות 1000 איש כולל 120 בנות. נסענו להילחם עבור ארץ ישראל. היינו 3 מקובל על האונייה: שלמה פטוקס (שגר אח"כ באשקלון), מכס מריל ואני. האונייה הייתה באמצע המסע לארץ ישראל ועקבו בים אחרינו. אלו היו ימי "ההפוגה הראשונה" (במלחמה עם הערבים). היה הסכם ש-25% מהנשק עוברים לידי אצ"ל שנלחמו בירושללים. הגענו בלילה קרוב לכפר ויתקין. היה מן הסכם כזה, ככה סיפרו לנו, הסכם בין בן גוריון ובגין. שרגא, שהיה על פי דבריו בין "המפקדים הלא גדולים" על האונייה, ממשיך ומספר: ירדתי עם ברוך (מכונת יריה), ירדנו חלק, 300-400 איש. בא בגין ועוד חברה ועלה על האונייה. אני זוכר איך הוא התלהב שכ"כ הרבה נשק היה וחיילים. ירדנו, פתאום שמענו יריות, חלק מהחבריה רצו תכף לירות עם הנשק. חשבנו שאנחנו כבר בחזית עם הערבים והיינו מוכנים כבר לירות. ואז שמענו את בגין צועק: "לא לירות אף כדור אחד, זה יכול להביא למלחמת אחים". זה מה שאני שמעתי. וראיתי שהאונייה מתרחקת לכיוון תל אביב. אנחנו נשארו בכפר ויתקין ואוטובוס מטעם אצ"ל לקח אותנו לכיוון נתניה. היה מחנה אצ"ל שם.

בבוקר הפילו עלינו את האוהלים. ראיתי אוטובוסים עם חיילים. לקחו אותנו עם האוטובוסים בשיירה. בדלתות האוטובוסים עמדו שומרים עם נשק. הביאו אותנו לתל-אביב לקרית מאיר, אל לשכת הגיוס. הכניסו אותנו למעין מעצר ב-4 אוהלים גדולים. כמה ימים ככה ישבנו. אולי חשבו

שבאנו לעשות "פוטש" נגד בן-גוריון. באו הבית"רים משכונת התקווה למחנה ועזרו לנו כ-100 חבריה "לברוח". בצבא בעצם רצו להיפטר מאיתנו. באנו לשכונת התקווה, למחנה. בגין כינס אותנו, כל אחד קיבל חצי לירה והתגייס לצבא. לשאלתנו אם היה יכול לא להתגייס לצבא ענה (בתימהון): הייתי יכול כמובן לא להתגייס, היו כאלו. אבל רציתי להתגייס לצבא! איזו שאלה!- באתי לארץ כדי לשרת בצבא.

מלחמת השיחרור:

התגייסתי לגדוד 72 חטיבה 7. דב שילנסקי (שהיה גם הוא על האלטלנה) היה מפקד מחלקה וגם אני הייתי "משהו" (מעדיף לא לפרט). הלכנו למחנה "נשר" (ע"י חיפה) וישר לחזית קראו לנו מחלקה "אלטלנה". כל המחלקה הייתה מאלטלנה, בתוך פלוגה שכולה היו לוחמי אצ"ל. לחמתי מול הערבים בכיבוש הגליל המערבי. שאלנו את שרגא אם ראה קודם לכן ערבים, הרי זה היה המפגש הראשון שלו איתם, הרי לא הספיק להתאקלם ולהכיר את הארץ ומייד נשלח לחזית. שרגא אומר כי ידע עוד בבית"ר קובל מי הם הערבים, נגד מי הם הולכים להילחם: ידענו מה זה ארץ-ישראל. בשומר הצעיר הלכו בדרך המדינה הדו-לאומית. ואנחנו אמרנו "שתי גדות לירדן" ושרגא פוצח מיד בשיר הנושא: **2 גדות לירדן, זו שלנו, זו גם כן...** שאלנו האם עדיין מאמין בזה והוא כאילו נעצר ועונה לאחר 2 שניות של מחשבה: נשאיר את העבודה לדורות הבאים... כן. יש לי נכדים, אני רוצה שיחיו בארץ הזאת! המשכנו להקשות: האם לכם, בתור אנשי אצ"ל, הייתה לכם יותר מוטיבציה להילחם, האם הייתם יותר פטריוטים? (שרגא משוכנע לגמרי): בטח, בטח... שאלה: האם בצבא- אחרי הגיוס- נשכח אצ"ל, האם המשכתם לדבר על האירגון. שרגא: לא דיברו על זה, אך זה לא נשכח. לא דיברו. "גנדי" זכרוננו לברכה, תמיד היה אומר לי: שרגא: אין אצלי שרגא- אתה אלטלנה. (הוא אמר זאת מתוך כבוד אלינו).

משפטי סיכום:

אנחנו שואלים את שרגא אם מתגעגע לקובל. שרגא עונה בנחרצות, כמעט צועק: לא! לא, אחרי שהייתי בביקור קובל עכשיו (אוגוסט 2003). זו הייתה עיר יהודית. נוער יפה, תנועות-שומר הצעיר, בית"ר, חלוץ, השומר הדתי. מה יש לי שם עכשיו? ושאלה סופית ואחרונה: איך הרגשת שעלית ארצה וביום הראשון ירו עליך היהודים: לא הרגשתי שום דבר. באתי למולדת בתור חייל. לא התעמקתי בזה. כל שנה אני הולך לנחלת יצחק ועולה על הקבר של אנשי אלטלנה. שניים מההרוגים הכרתי. הם נהרגו- מה לעשות. מי שחי- חי, ומי שמת- מת. יש פתגם בפולנית: מי שינצח חופשי יהיה, ומי שנפל כבר חופשי. אבל קל לדבר, אני יודע.

אלטלנה על פי האנציקלופיה העברית: ב 20 ביוני 1948, כשרוב גדודי אצ"ל כבר נעשה חלק מן הצבא, הגיעה לחופי ישראל ספינת המשא "אלטלנה", שנקנתה וצויידה באירופה ע"י אצ"ל, ובה 800 מתנדבים וכמויות של נשק ותחמושת, שהצבא היהודי הנלחם בערבים נזקק להם מאוד. אצ"ל דרש ש 20% מן הנשק יוקצו ליחידותיו בירושלים, שעדיין היו אז עצמאיות, אך הממשלה סירבה להענות לדרישה זו והגישה אולטימטום לאצ"ל, שיסגיר לה את כל הנשק ואת הספינה. כשנדחה אולטימטום זה פתח הצבא באש על "אלטלנה" שעלתה באש על שפת הים בתל אביב. כמה מאנשיה נהרגו וכמה נפצעו. פרשת אלטלנה גרמה למשבר פנימי רציני, אך עמדתה התקיפה של הממשלה הכריחה לסוף את האצ"ל לקבל עליו את מרותה.

ביקור בקובל של משפחת שיפר, ספטמבר 2003.

במהלך הראיון נכנסת דבורה, בתו של שרגא, היא שאירגנה בקיץ האחרון סיור עם האבא ושני אחיה לקובל. לשאלה איך התרשמה מקובל:

היה מאוד מעניין. אני התחברתי למסע. אבא תמיד תיאר שגר כל כך רחוק מהמרכז. כנראה בקנה מידה של ילד זה היה רחוק. היום זה נראה קרוב אפילו אם הולכים ברגל. פחדו כנראה ללכת לבד. שרגא: אני כבר יותר לא אבוא לשם (די התאכזב, לא הכיר ולא מצא את העיר שזכר). אני באתי לקבר בבכובה ואמרתי לאמא ביידיש: "הבאתי את שלושת הנכדים שלך!"... (שרגא מתרגש ומתעשת) הייתי הילד הכי קטן בבית. זהו!... אני מאוד מאוד התרגשתי...

תודה לשרגא על הפרק המאלף שמסר ביזנו. ראיינו: מלי ורוצלבסקי וצבי רז.

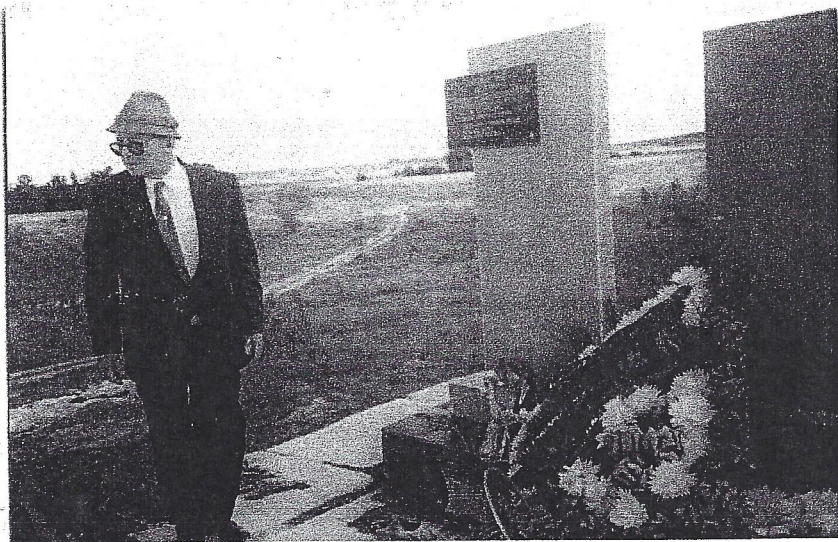

גרשון פוגץ' - לוחם בית"ר

מתוך החוברת: "פרטיזנים ולוחמים יהודים מווהלין" 1997.

גרשון, יליד 1922, בוגר הגמנסיה העברית בקובל (נחבר בית"ר), פעל במחתרת עם כיבוש אוקראינה המערבית ע"י הסובייטים בשנת 1939. הוא העביר (יחד עם משלחת אצ"ל מן הארץ) עולים דרך הגבול הרומני. הקבוצה שבה פעל גרשון נתפסה ע"י משמר הגבול הסובייטי. בפעולה זו נפצע. למזלו הוא הספיק להשליך את האקדח שהיה ברשותו קודם שנתפס. הוא נאסר והוגלה למחנות עבודה באזור ארכנגילסק שבצפון רוסיה.

גרשון הצליח לצאת יחד עם צבא אנדרס מברית המועצות והגיע ארצה כבר בשלהי 1941. בארץ הצטרף לשורות לח"י והתנדב לצבא הבריטי. לאחר רצח הלורד מוין נאסר וגורש מן הצבא. לאחר מכן נעצר ע"י משטרת המנדט ושולח לאריתריאה ולקניה. משם עשה שני נסיונות בריחה. בהפוגה השנייה במלחמת השחרור הוחזר יחד עם כל גולי קניה לארץ ישראל. התגייס לצה"ל ולחם בחזית הדרום. בקרבות של עוגיה אל חפיר הוא נפצע ושוחרר מן הצבא.

מאי- 1990, ליד המצבה שבבכובה.

גרשון פוגץ', חלוץ המבקרים מישראל חוזר לקובל. כאן הושמדו 17000 יהודי העיר. השטח מלא עדיין בעצמות הנרצחים.

עיר הולדתי קובל! זיכרונות מקן בית"ר / מאשה שוסטר-ליאור

הקו בקובל היה אחד הקנים הטובים והמאורגנים ברחבי פולין. ראשי הקו שימשו גם כחברי המפקדה הגלילית בוהלין. מפקדה זו הייתה חלק מנציבות שמרכזה היה בוורשה. הקו היה מקושט בסיסמאות ציוניות וכמובן בתמונת זאב ז'בוטינסקי.

הקו היה לחברים כעין בית שני והחיים בו היו תוססים ומשולבים בהרצאות ובריקודים. מקצת על הנעשה ועל הפעולות בסניף אני רוצה לספר כאן. אנחנו, החברות והחברים, השתדלנו תמיד להיות פעילים וממושמצים. בהדרכת הסמל **פלנצמן** ז"ל (היו דרגות בבית"ר) נערכו הפעילויות בסניף. זכור לי שקיבלנו פנקס קטן: בצדו החיצוני היה כתוב "בית"ר" עם סמל מגן דוד ובצדו הפנימי - בשפות אנגלית, עברית ויידיש - כתובה הייתה סיסמא מדברי ז'בוטינסקי: הקמת מדינה בארץ-ישראל, בשתי גדות הירדן.

באחד הימים אנו מקבלים הודעה חשובה: ז'בוטינסקי מגיע לקובל לביקור בסניף שלנו. מסדר שקט ומכובד נערך במקום לכבוד האיש. והנה עובר לידי איש נמוך, נעים הליכות שהרצינות לא פסה ממנו - זאב ז'בוטינסקי!

ועוד פעילות זכורה לי, פעילות שנעשתה למען התנועה: עם סגירת שערי ארץ ישראל לעלייה בפקודת השלטון הבריטי המנדטורי קיבלנו מהנציבות בוורשה גיליון (טופס) בשפה האנגלית. כותרתו הייתה: בקשה - PETITION - להתרת עלייה לארץ. ישבתי בביתי והעתקתי בשקידה מילה במילה בתקווה שזה יעזור. לדאבון הלב זה לא עזר ורבים-רבים מבני עירנו לא זכו להגיע לארץ. פרצה מלחמה. קובל נחרבה ונעלמה מהעולם על הטוב והיפה שבה. אגב: את הפנקס שתיארתי תרמתי לארכיון קובל שיוקם לפי התוכנית של הוועד.

מאשה שוסטר - ליאור, חיפה - 2003.

”בנות קובל היפות היו חברות בית”ר!”

תמונה קבוצתית עם חברי בית”ר קובל (באדיבות מאשה שוסטר-ליאור)

חברי בית"ר קובל (התמונות והמסמכים באדיבותה של מאשה ליאור-שוסטר)

קן בית"ר בקובל / צבי (אשקה) גרינבלט

הצטרפתי לתנועת בית"ר (ברית יוסף טרומפלדור) בשנת 31-1930 כשהייתי בן 11. משפחתנו הייתה ציונית. אבי השתייך לתנועת ציונים-כללים א' (של יצחק גרינבוים) ואחי בנימין היה חבר בתנועה הרביזיוניסטית. הושפעתי ממנו והצטרפתי לתנועת בית"ר (צעירי התנועה הרביזיוניסטית). אחיותי- מאשה, אסנה, בלה- היו בתנועת "השומר הצעיר", "החלוץ", "גורדוניה" והאחות רחל השתייכה ל"הסתדרות טרומפלדור" בהנהגתו של לוסיה חודורוב וב- 1924 עלתה ארצה. מטרתה של תנועת בית"ר שנוסדה ע"י זאב ז'בוטינסקי בשנת 1923 הייתה ללחום על הקמת מדינה עברית בארץ-ישראל.

עיקר הפעולות של התנועה היו לימוד היסטוריה יהודית, תרגילי סדר-צבאי, לימוד השפה העברית, ידיעת הארץ, עבודה למען הקרן הקיימת וכו'.

קן בית"ר בקובל שכן ברחוב ליסטופדובה 7 במבנה גדול מעץ. היה זה אולם גדול וארוך בו נערכו המסדרים של כל הקבוצות, והיו חדרים לאסיפות של כל קבוצה וקבוצה לחוד. באולם היו תולים על הקיר מכשירי עץ להתעמלות. לפני האולם היה מגרש גדול למשחקי כדורגל, כדורעף. כמו כן תרגלנו לראווה מופעי התעמלות והצגות שעסקו בהיסטוריה היהודית.

במפגשים שלנו הייתה חגיגות רבה, ובשבת אחרי הצהריים- בעת הדמדומים- כשהחלה לשרור חשיכה- נהגנו לשיר משירי ארץ-ישראל, ועד היום מתנגדות הנעימות באוזן.

לאחר רצח ארלזורוב היו התנכלויות קשות כנגד התנועה הז'בוטינסקאית מטעם ארגוני הציונות של השמאל והאשימו את התנועה ברצח.

בל"ג בעומר היינו יוצאים כל חברי תנועות הנוער הציוני בצעדות ליערות שסביב קובל, לבלות את החג בחיק הטבע. הצעדה ליער ובחזרה הייתה מלווה בשירים, לפידים ורבים מבני המשפחה, ידידים ובני העיר היו צופים במצעד. כל תנועה השתדלה לצעוד הכי יפה שאפשר.

היה סיכון בהשתתפות הנוער בצעדה, היות שהיה אסור בבתי הספר הממשלתיים הפולניים לתלמידים להשתייך לתנועות הציוניות, כך שבזמן התהלכה השתדלנו להיבלע באמצע השורות כדי שהמנהל או המורים לא יגלו אותנו. והיו גם תחרויות ספורט- משחקי כדורגל, כדורעף- בין קבוצות של תנועות הנוער הציוני השונות ואני זוכר את שמחת הניצחון והאכזבה שבהפסד.

חינוכם הציוני החל בבית"ר:

שרה סגל פיאלקוב- סיפור אישי

מתוך ספר לזיכרה של שרה, ספר שהתגלגל במקרה לידנו (נמסר לארכיון ע"י מינה רזניק), ספר שהודפס בקיבוץ אפק בשנת 1984, מתארת שרה את הפרק האישי שלה בתנועות הנוער בקובל. פרק של נעורים והתלבטויות, בדרך אל ההגשמה הציונית:

"כאשר הגעתי לכיתה השישית (בגמנסיה "תרבות", 1931) לא סיפקו עוד רק הלימודים בבית הספר. משכה מאוד תנוער הנוער. באותו זמן אירגן מורה הגמנסיה שלנו רוטמן-נתניאלי את המחלקה השמינית, שהוא היה מחנכה, ל"ברית טרומפלדור" ואלה "כבשו" גם אותנו- המחלקה השישית. כבשה "הציונות הצרופה", דמויות ז'בוטינסקי וטרומפלדור מגן תל-חי. מאידך רמזה גם הציונות בארץ, הקומונה. בתוך בית"ר התחילו החיפושים, לימוד הציונות וכו'. באותו זמן הגיע מהארץ לקובל לתקופה מסויימת מי שהיה ידיד ביתנו, והוא סיפר על הארץ, על ההסתדרות, העליה השנייה וערכיה, ועל הקבוצה. ספקות התחילו מענים בדרכה של בית"ר. התחלתי מביעה ספקות אלה בין חברי בבית"ר. התווכחנו וסערנו. כאשר כעבור זמן התקיימה ועידה עולמית של בית"ר וזו החליטה על אי כניסה להסתדרות העובדים ועל כך, שהעליה לארץ אינה מחייבת את חבריה ועל איסור של ויכוחים אידיאיים, החלטנו, קבוצת חברים, לפרוש מן בית"ר. כשנה התהלכתי "תועה בדרכי החיים", לומדת את ספרות התנועה הציונית ונאבקות עם עצמי. לבסוף בחרתי ב"חלוץ הצעיר". היה זה בסוף לימודי בגימנסיה."

מוסיפה חברתה זלטה גיטליס:

"היינו, שרה ואני, בגיל דומה, אני ב"חלוץ הצעיר" ושרה בבית"ר... והנה ביום אחד פגשתי אותה ואת יוסף זפרן ברחוב(גם הוא היה באותה עת חבר בית"ר) והתחלנו לשוחח. שוחחנו שעות. סיפרתי להם על התנועה שלנו וכמובן על טבנקין ולוויטה, שהרי הייתי אז מלאת אמונה ולהט נעורים. וכך יום יום עד שהזמנתי אותה למועדון "החלוץ" בערב שבו צריך היה להופיע טבנקין בהרצאה על הקיבוץ בארץ ועל תפקידי התנועה החלוצית וכו'. כשראיתי את עיניה הנוצצות, הנהדרות- התחלתי לאהוב אותה. היא יצאה מוקסמת מן הדברים ששמעה ובינינו נקשרו קשרים אמיצים. היינו כאחיות. יום אחד החלטנו להביא אמנסיפציה לאשה. הסתובבנו ברחובות קובל ועישנו סיגריות..."

בית"ר קובל

שרה סגל פיאלקוב (1915-1983)

יוסף זפרן

בן מלכה ואריה

תמוז תרע"א - י אייר תשנ"ב
יולי 1911 - 13 במאי 1992

יוסף זפרן

קטעים מתוך חוברת הנצחה, קבוץ אפק. החוברת נמסרה לארכיון ע"י חברנו אלי מנדל.

"בעיר קובל, כמו בערים רבות אחרות בפולין בתקופה ההיא, היו מפלגות ותנועות-נוער לאומיות, ציוניות, כמעט מכל צבעי הקשת הפוליטית. אבל עלי לציין, שאת החינוך לציונות, לחלוציות, הכמיהה למולדת היהודית רכשנו דווקא בין כותלי הגימנסיה. והדבר נבע מאליו, הודות לאופי ולתכניות הלימודים וסגל המורים-המחנכים.

אני הצטרפתי תחילה להסתדרות הנוער בית"ר, אבל לא ארך הזמן, אחרי חודשים מספר בלבד, מצאתי את דרכי ל"החלוץ הצעיר". דוקא תנועת נוער זו, העממית יותר, פשטות הליכותיה, דרכה הברורה כתנועת נוער של "החלוץ", והחינוך להגשמה עצמית ולהכשרה הכללית ולא אוטונומית, היא שקסמה לי יותר. ואמנם, יחד עם קבוצת תלמידים, עברנו והצטרפנו לתנועה זו."

מסיבת חנוכה תשס"ד

גם השנה נערכה מסיבה חגיגית במסורת רבת-השנים של מסיבות החנוכה של הארגון. סביב שולחנות ערוכים עם דברי מתיקה, דפי שיר, יין וחנוכיות, התקבצו ובאו בני דור-המייסדים מלווים בדורות ההמשך, להדליק בצוותא את הנר השביעי של חנוכה. המסיבה נערכה במבואה של היכל ווהלין בגבעתיים, לנוכח חדר ההנצחה ליקירנו בני קובל. ברקע נפרסו תמונות ומסמכים של קובל היהודית שאיננה עוד. על הנרות ברך בחגיגות וכימים ימימה אלי מנדל בכיר ויקיר הקובלאים.

ברכות השמיצו:

חברנו אהרון שטיין, יושב הראש הדינמי של ארגון ווהלין העולמי, שהפיח רוח חדשה בארגון. מלי ורוצלבסקי מהנהלת הוועד שגם הנחתה את מהלך הערב. פרומה שוורץ שהגיעה מקיבוץ גל-און שבדרום, שנשאה נאום נרגש, נפלא ומלא תקווה.

בחלק האומנותי:

בין השירה בציבור של שירי החג לבין צילי הניגונים הקלאסיים: הופיעה יוכבד זיו, אשתו המקצוענית של ד"ר מרדכי זיו, בהומורסקות נוסח דו'יגן ושומכר. הוקראו שירים מפרי עטם של החברים ישראל שייניס וזלדה וורלינסקי. את הערב המרגש והמקרב לבבות נעלה בתה של מלי ששרה בליווי אהרון שפרט על הגיטרה.

זיכרונות

בתי כנסת בקובל/ אלי מנדל

תרגום מיידיש - ד"ר מרדכי זיו

קובל הייתה עיר חסידית ליברלית מאד. כאן גדלו האדמורים והם הקימו בתי כנסת קטנים בשביל החסידים שלהם. כאן אני אנסה להיזכר בבתי כנסת והשטיבלאך של עיר נעורי קובל שעזבתיה לעולמים בשנת 1931. אנסה להיזכר עד כמה שכת זיכרוני יאפשר לי.

בית הכנסת הגדול.

על בית כנסת זה- המרכזי בעיר קובל, ממנו נלקחו אלפי יהודים להשמדה בבית הקברות החדש, בו רשמו היהודים על הקירות את צוואתם האחרונה וביקשו נקם- נכתב כבר רבות במאמרים מיוחדים ובספרות. דגם גדול ומפואר של בית כנסת זה (שעומד עד היום על כנו בקובל והמשמש כבית חרושת לטכסטיל) נמצא בהיכל ווהלין (אלי מנדל זקן הקובלאים, כותב מאמר זה, הוא שהגה את רעיון המודל, שחקר, שליווה את החקמה ומימן את עלות הפרויקט- הערת המערכת). נוסף רק:

בבית הכנסת היה ארון קודש, אחד היפים ברוסיה ובפולין המזרחית. יש סברה כי הגרמנים פרקו והעבירו לגרמניה את שרידי ארון הקודש. הארון כולו שן פיל וזהב ועץ מיוחד מעשי ידי אמנים מהמאה ה-19.

1. מאחורי בית הכנסת הגדול בעיר העתיקה, בסימטה לא מרופדת אבנים, במשך שנים ארוכות עמד על תילו הריזונער שטיבל (בית כנסת קטן). הבית כנסת קטן היה שייך לסוג בתי הכנסת מעץ אשר היו נפוצים מאות בשנים לאורכה ורוחבה של פולין המזרחית. גם באוקראינה, פודוליה, בוגובינה, בסארביה וטרנסדניסטריה. ד"ר דוידוביץ' הנציח בתי כנסת אלו בספריו. הבית כנסת הקטן מעץ הצטיין בארון קודש יפה מגולף מעץ שהתנשא עד לתקרה. ארון קודש עם כיפה יפה עטורה בראשה העשויה מעץ יקר מאד- זו הייתה מלאכת מחשבת. הגבאים עם תום מלחמת העולם הראשונה הקימו ארונות קודש אלה לתפארת. בבית הכנסת היו 4 שולחנות ארוכים מעץ מאסיבי יקר, וכל שולחן "טיש" היה תחת המסורת של הנכדים של הצדיק מרוזין: שולחן של הצדיק מצירטקוב, שולחן מהצדיק של סאדיגורה, שולחן של הצדיק מבליאן ושולחן מקוזניץ. וכאשר בא רבי משולחן מסויים כל ציבור הנמצאים בשטיבל חגגו בזמירות, ריקודים ושתית משקה (וודקה ודבש וציפורנים). והיה שמח!...

2. בבית הכנסת הגדול, מצד ימין לכניסה הראשית שלו היה ממוקם "הסטולנינער שטיבל" (בית הכנסת של הנגרים) אשר נבנה ע"י אביה של פרדלה גיסיס-שויב ז"ל שהיה נגר-אומן. (בית הכנסת הוא חלק ממבנה בית הכנסת הגדול ומשמש היום כמחסן לבי"ח לטכסטיל-המערכת).

3. מול בית הכנסת הגדול, היה רחוב צר שהוביל לרחוב טוריסק רחב המידות (הוא לודמיר, הוא ולדמרסקיה-המערכת). בסמטה זו חפור היה עמוק באדמה בית כנסת קטן וישן מאד של "חסידי קוברין" שמה התפללה קבוצת יהודים חסידים פאנאטיים אשר סברו כי אסור לבנות מחדש שטיבל זה היות ובקרוב יזכו לביאת המשיח...!

4. ממול נמצא השטיבל של חסידי ניסחז' וחסידי סטעפין. בית מעץ, שטיבל לשני צדיקים ידועים- הצדיק מניסחז' - לו הייתה בת ולצדיק, המגיד מסטעפין- לו היה בן. השידוך בין הצעירים הצליח והרבי הצעיר מסטעפין העביר ממלכתו לקובל...

5. עכשיו אנו נכנסים לרחוב טוריסק. כאן התנוסס הבית מדרש הרחב מידות בעל 2 קומות. עם הזמן הקיפו וחזקו את הבניין בלבנים בלבנים אדומות. המתפללים היו שייכים לבני "עמד" מהסביבה הקרובה.

6. לא רחוק משם היה רחוב קצר ורחב מידות אשר חיבר בין הרחובות טוריסק ומאצייב (רחוב קרוטקה). בלי אבני כבוש, בחורף בוץ ושלג מעל לברכיים. שם עמד ה"סטאלנינער שטיבל". בניין מעץ בעל מראה יפה. הכניסה הייתה מוגבהת על ידי מדרגות. שמה התפללו פחות או יותר יהודים מהמעמד הבינוני ומעלה. סוחרים בעלי מקצועות שונים בתחום הבנייה, הלבוש והאוכל.

7. מכאן אנו מתקרבים לרחוב מאצייב ופוגשים בית מדרש גדול מימדים בנוי עץ בעל חלונות גבוהים. בבית מדרש זה התפללו החייטים.

8. מתקדמים ובאים לרחוב בריסק. עוברים את גשר העץ מעל לנהר הטוריה ובאים לבית דו קומתי ועל ידו בית מדרש גדול בנוי עץ. זו הייתה אכסנייתו של הרבי וולולה הגאון מטוריסק מוסיף המתרגם- ד"ר מרדכי זיו: אצל רב זה זכיתי לעלות לתורה בבר-המצווה שלי בגיל 12! כיתום מאבא. בטכס השתתף סבי מצד אמי קניה הי"ד שנספתה בבכובה ב-1942. סבי, רבי בנימין משה גולשטיין היה מחסידי של הגאון והצדיק רבי וולולה. (בניין זה נשמר עד היום-המערכת).

9. באזור הגורקי- אזור קסרקטיני הצבא- היה בית כנסת קטן של יהודי הסביבה ובשביל החיילים היהודיים.

בתי הכנסת שתוארו מעלה היו ממוקמים באזור העיר הישנה (די "שטאדט"). אנו עוברים מהעיר העתיקה אל העיר החדשה. בדרך מ"העיר" אל "החולות"- היא העיר החדשה, אנו עוברים על פני הגשר המרכזי, גשר לוצק-וורשבסקה, גשר עץ שמאוחר יותר (בסביבות שנות ה-20) הוחלף בגשר

ברזל ובטון (אשר הופצץ במלחמת העולם השנייה ושרידיו ניצבים כאנדרטת ענק עד היום) - גשר החוצה את נהר הטוריה.

רצוי כאן לציין בהקשר לבתי הכנסת, כי ברחוב לוצקה הייתה חנות גדולה ששמה היה "היפהפיה" (די קראסאוויצע). אחד הבנים שלה היה צייר מפורסם, הוא צייר תמונות גדולות ממדים של שמן על בד ותלה את תמונותיו בגלריות של בתי כנסת לנשים. צייר קטעים מהחומש וזה גרם להנאה גדולה לראות זאת.

10. מצד ימין של רחוב וורשבסקה - בסמטה - עמד בית כנסת יפה מאד בנוי מלבנים. בפנים הייתה גלריה לנשים. ארון קודש היה מהודר, עבודת אמנות מיוחדת של מומחים יהודים ורוסים.

11. בהמשך אנו נכנסים לרחוב "תחנת הרכבת החדשה" (נובו-קוליובה). ברחוב זה היה בית מדרש גדול ממדים בעל שתי קומות. הבניין היה מוקף לבנים לבנות. הגבאי בבית הכנסת היה ר' פנחס השמש והוא ניהל את הממלכה ביד חזקה. בקומה השנייה התפללו זקני הרחוב והשכונה ונקרא "האבא-רבא". מוסיף המתרגם ד"ר זיו: אני זוכר טוב מאד את בית המדרש. לעיתים גם התפללתי שמה ובמיוחד בשמחת תורה בליווי תפוחי עץ, מאפה טעים ומשקה בשפע...

12. אנו חוזרים אחורה והולכים במורד רחוב לוצקה. ומצד שמאל רחוב הרכבת הישנה (סטרה-ווקזלנה, או סטרה קוליובה). וכאן עומד בית כנסת שני של חסידי טוריסק (אני השתייכתי לחסידי טוריסק-המתרגם). לרבי וולוולה מטוריסק היו הרבה מאד חסידים.

13. ממשיכים ברחוב סטרה-קוליובה לכיוון מסילת הרכבת אל רחוב צדדי איפה שר' אנטין הזקן בנה קסרקטינים בשביל הצבא הצארי ובאחד המבנים מעץ הקים אנטין בית מדרש על שמו. וליהודים שגרו באזור הזה הייתה אכסנייה מקודשת לתפילות.

14. ברחוב לוצקה היה גר הדיין ר' קעינער. אצלו היה מניין מתפללים קבוע. מוסיף המתרגם ד"ר זיו: אני זוכר אותו טוב מאד. בנו היה רב צעיר שהיה מתפלל איתנו בטריסקער שטיבל והיה שר בקול טנור לירי מרשים שהרעיד את לבבות השומעים (ואני בתוכם...).

אלו הם בתי הכנסת שעולים היום בזיכרוני. ואני מביא זאת בפני יוצאי קובל היקרים לי. ואם דלגתי על בית כנסת זה או אחר - הריני מתנצל ומבקש מראש סליחה ומחילה!

דבר המתרגם:

תמה ונשלמה מלאת התרגום, מלאכה שביצעתי בדחילו וברחימו. תודה לאלי מנדל על הזכרונות היקרים מפז וכולנו מאחלים לו בריאות שלמה ושיבה טובה.

בכבוד ודרך ארץ,

פסח תשס"ד

ד"ר מרדכי זיו ליברזון כפר-סבא,

אלי מנדל על העיר שאיננה

אני מתהלך עם המחשבה, אשר לא נותנת לי מנוח- חורבן העיר קובל שכה אהבתי. חורבן הקהילה הקדושה שלה על 17000 יהודיה. אני יליד קובל מזה 3 דורות, אולי 4 דורות. אבי, הסבא שלי והסבא רבא שלי- הרב ר' אלי וזה אומר כמעט 200 שנה של קיום הקהילה היהודית עליה אני יודע. ולא אתייחס לדורות ראשונים וקודמים של התהוות קהילת קובל הקדושה. רבניה, פרנסיה, ויהודיה- נשים גברים וטף- נינים, בני נינים וניני נינים.

בהתחלה קמה פולין על מלכיה ונסיכיה, אחר כך שלטון הצארים שלטון שנמשך כמה מאות שנה. ושוב שלטון פולני מ- 1919/20 עד שנת 1939 ושוב חוזר השלטון הסובייטי בין 1939 ל- 1941 ואז בא השלטון הנאצי גרמני עם עוזריהם האוקראינים הידועים לשמצה, ימח שמים! והם השמידו והחריבו את כל היישוב היהודי עד חורמה. עכשיו קובל אוקראינית.

עכשיו מבקרים בעיר תושבי קובל לשעבר ובני משפחותיהם ומנסים לשחזר, לאמוד ולהבין על היישוב היהודי שאיננו עוד. כותבים רשמים, מציירים מפות, מצלמים, מתעדים וחוקרים בטרם ישכח הכל. זו המצבה האחרונה של קובל. יותר קובל לא תתקיים בתור עיר וקהילה יהודית. קובל לעולם לא תקום מחורבנה!

סתו 2003 בבכובה (צולם ע"י משפחת שיפר בביקורה בקובל)

תרגום מידיש: ד"ר מרדכי זיו

פרק ראשון: הקדמה

קורה ככה ואני יושב לי בודד לתומי, לעיתים בלילות הארוכים ללא שינה, עם העצמות ההולכות ומתיבשות, ומחשבות משתרבות וזכרונות עולים וצצים להם לסירוגין.

מה היה פעם, לפני שנים רבות-רבות. וחלומות רודפים חלומות, אשר עם חלוף הזמן הפכו למציאות חיה, נושמת פועמת ומלאת חיים. חיים תוססים ומציאות של לפעמים יש מאין. וזה קרה והתרחש הודות לעובדה כי העיר קובל התברכה בנוער מכל הזרמים והגוונים. לקובל הייתה כבר מימיה הראשונים מנהיגות ליברלית, מתקדמת וציונית במהותה ורוחה.

כבר בקונגרסים הציונים הראשונים השתתפו הקובלאים. ד"ר משה פיינשטיין לדוגמא, הרופא המפורסם ואישים אחרים מסוגו, והנוער יכל היה להגשים חלומותיו על העלייה ארצה כחלוצים בונים ומגשימים.

לכן חשוב מאוד להנציח זכרונם של ראשוני החלוצים, אשר בדרך לא דרך הגשימו חלומם והתישבו ופעלו כחלוצים בארץ. זה צריך להיות הסיפור המרתק עבור דור ההמשך, בו הסבים והאבות שלהם, בזיעתם ובדמם איפשרו לבאים אחריהם להמשיך בחיים יפים ועצמאיים, כאזרחים חפשיים בארצם-ארצנו.

כבר בסוף המאה ה-19 עלו מקובל האנטנים, הפרידמנים, הוינשטנים והפנטורים, אשר היו בין מקימי המושבות רחובות, נס-ציונה, ראשון-לציון, סגירה ומנחמיה, ובנו חיים חדשים כעובדי אדמה- בשדה, בפרדס, בגננות ובכל ענפי החקלאות. הם- הם היו המשכה של העלייה השנייה וחלק מהם היו את המשכה של העלייה הראשונה.

פרק שני: העולים ארצה

בשנות ה-20 המוקדמות, בזמן העלייה השלישית, באו ארצה מספר משפחות וכן בחורים ובחורות, צעירים בגופם וברוחם. הם פנו לקיבוצים, למושבות וכן לערים. היו גם כאלה שלא התאקלמו בגלל תנאיי האקלים (מלריה, צהבת, מחלות עור) ומתנאיי העבודה הקשים בשמש הלוהטת ובחמסינים- אקלים כל-כך שונה ממקום ילדותם ונעוריהם, ולא עבר זמן רב והם חזרו למקום ממנו באו. אבל תופעת החזרה

לבית הישן לא השפיעה על זרם החלוצים והחלוצות שהמשיך בעקשנותו לזרום ארצה ובכך להבטיח את המשך קיום בניין המולדת.

פרק שלישי: הבירמנים

לאחת המשפחות הראשונות הייתה שייכת משפחת **בירמן**- משפחה מבוססת עם מקצוע טוב- הנפחות. הם התאקלמו ביפו, בקרבת שכונת "מכבי", הקימו צריף רחב מידות ונפחייה וכן חצר עם עגלות ישנות גדולות ממדים. הרבה מהקובלאים אשר באו לתל-אביב מצאו אצל משפחת בירמן מקום חם ללינה וכיבוד של ארוחת בוקר, צהריים וערב. זו הייתה התחנה הראשונה בשביל הקובלאים העולים לארץ ישראל.

פרק רביעי: שלמה חארי ואחרים

בראשית שנות השלושים בא לתל-אביב הקובלאי **שלמה חארי**. הוא עזב את גדוד העבודה אשר התרכז בציר בין טבריה וצמת. הם היו קבוצת נוער די גדולה מהשכבה של האינטליגנציה הקובלאית והוולינאית בכלל, שבאו ארצה כדי ליישם בארץ את המהפכה הסוציאליסטית. אחרי ויכוחים ודיונים רבים בא הפילוג של הקבוצה וחלק ממנה עזבו את הארץ בהנהגתו של **אלקין** והגיעו לקרים. שמה קיבלום בהתחלה יפה והם היו חלק מ"הקומונה הראשונה" VIA NOVA – דרך חדשה- בשפת האספרנטו שמייסדה היה ד"ר הופמן רופא העיניים. אבל האידיליה לא ערכה זמן רב. סטאלין פיזר את הקיבוץ-קומונה והיגלה את חבריו לסיביר. משם לא חזר אף אחד חי.

שלמה חארי היה בין אלה שנשארו נאמנים לארץ-ישראל הכסופה. הוא היה אדם עם כישורים וכישרונות. התיישב בתל-אביב וביחד עם מספר יהודים שבאו מתימן פתח קואופרטיב שבתוכו היה גם קובלאי נוסף- **ליפא מוקרין** - בעל האמצעים לקנית 2 חמורים שהיוו את הבסיס לקואופרטיב ההובלות: "מריצי החמורים". הרבה מהחבריה (הקובלאים) שעזבו מסיבות שונות את הקיבוצים, הצטרפו למובילי החמורים. בזמן ההוא שררה אבטלה די ניכרת בארץ.

מאנה (מוני) נוימן- היה מהחלוצים הראשונים אשר קיבל עבודה בקואופרטיב זה, וכן **יוסקה ברונזפט, נחום (נונצ'ה) מילשטיין, לייזר רויטנברג, שמעון צורף, מוטיה מוקרין** וכותב שורות אלו (**אלי מנדל היו"ר האגדי של ארגון יוצאי קובל וממפיצי התרבות של הספר העברי והעיתונות בתל-אביב - המתרגם מ.ז.**) זו הייתה הדרך

הראשונה להיהפך לאנשי עבודה למופת. החזקנו מעמד תקופה קצרה, כי העבודה גרמה לשחיקה היות והייתה קשה בשביל חלק גדול מהקבוצה. הדרישות של חארי מהעובדים היו תכופות והוא דרש הספק גבוה ("נורמות"). חלק פרשו ומצאו עבודות יותר מתאימות ליכולתם הפיזית. גם שלמה חארי נהפך עם הזמן לפקיד ב"משביר המרכזי". תמה ונשלמה פלוגת מריצי האתונות והחמורים של קובל בישראל.

באותה תקופה חלוצית נוספו שתי משפחות קובלאיות בתל-אביב. אחת של חייקה בוראק, אמא לשני בנים ובת. ברחוב רש"י פינת אחד-העם הקימה משפחה צריף גדול. חייקה עסקה לבד לפרנסתה, במכירת נקניקים שחילקה בין החנויות בעיר. בערבים היינו חלק מהקובלאים מתאספים בביתה ובערבי יום שישי-שבת מבליים-מי בריקודים, מי בשירה ונוכרים בעיר קובל החלוצית, הציונית, השומרית. בשנת 1930 מגיעה לישראל ז'לטקה גיטליס מקובל. באותו חודש של עלייתה הכירה נהג בעל טכסי-וברחוב שיינקין 29 נולדה אכסניה מאירת פנים ומארחת בחום ובכיבודים את הקובלאים לשעבר. ככה חייקה ובעלה אהרון היו למארחים החמים שלנו. אליהם אפשר לייחס את משפחת ז'הבה וסיומה מלמד- אשר גם אירחו בשמחה רבה את הקובלאים של אז. באותו זמן הכרנו קבלן קובלאי- יהודה מילר. בקובל הוא היה בנאי בן בנאים. עלה ארצה עם המשפחה- אשתו וחמישה ילדיהם. בתל-אביב הפך לקבלן. בנה עבור משפחתו בית של קומותיים. הצליח בעסקיו ובשביל הקובלאים נפתח עוד מקום קליטה. לפי זכרוני, אינגבר ועוד חברים נהפכו אצלו לאנשי מקצוע בענף הבנייה: "בונים בונים ושמחים בארץ-ישראל".

פרק חמישי: בחיפה

נזכור את ברוך טננבוים. עלה ארצה ב-1923 ונהפך לקבלן בתים. בקובל הוא והוריו וסבו עסקו בנגרות. ואצלו היה בית פתוח ואכסנייה מארחת מכל לב את הקובלאים בעיר חיפה וסביבותיה- הקריות. הבאים מהקיבוצים, מתל-אביב ומכל מקום אחר-מצאו בית ללינה אצל ברוך טננבוים. ברוך התחתן עם טובה (גיטל) סיקולר. טובה שבאה ארצה עם הוריה וכל משפחתה (ראה קטעים מראיון עם טובה טננבוים- סיקולר ז"ל שנפטרה לאחרונה והיא בת 96 שנה).

משפחה נוספת שהסתדרה טוב בחיפה היא משפחתו של **יהודה מלמד**. הוא פתח מרפדיה בהיותו רפד מקובל, ברחוב חמרה במרכז העיר התחתית. קראנו לו "הקונסול מקובל" – תואר כבוד מיוחד בזמנים ההם. כולם פנו אליו והוא עזר לכולם. כך שעם הגיעם של עולים חדשים, היו הוותיקים כתובת לאן לפנות ללינה בלילה הראשון בארץ ולקבל ארוחת בוקר ראשונה ולתכנן הלאה את הדרך לעצמאות כלכלית. בשנות ה-30 נוסדו הוועדים הראשונים של יוצאי קובל בתל-אביב, בחיפה, בירושלים וכו'. ואז הגיעו שנות ה-45-39 וירד חורבן על עם ישראל באירופה כולה ועל עירנו קובל בפרט. הקובלאים התגייסו לכל היחידות הצבאיות והחצי צבאיות כגון ה"הגנה", אצ"ל, הבריגדה, וכן התגייסו לעזרה בעליה ב' בהרבה הקרבה ותושיה. בשנים אלה בראש הוועד שלנו **עמד אשר לובלינסקי** ועזר לו **לייזר רויטנברג** בנם של **יצחק וטובה רויטנברג** (אח של **אסתר רובינשטיין-רויטנברג** שגם היא הייתה פעילה נאמנה ומסורה בוועד קובל). נזכיר גם את **חייקה פינקלשטיין** (**גליק**) כפעילה בוועד.

בתקופת קום המדינה, שנות הארבעים, נקשרו והתהדקו חבלי שיתוף פעולה בין יוצאי קובל ויוצאי ווהלין בכלל. וכאן אני רוצה להקדיש מקום לידידנו **צבי רזניק**, אשר לדאבונו נפל למשכב לפני מספר שנים וכולנו מאחלים לו רפואה שלמה.

פרק שישי: צבי רזניק

צבי רזניק ואחותו **אסתר** באו לדודם בקובל, **רימוניש רויזן**, בתור ילדים בתקופת מלחמת העולם הראשונה מהעיר אודסה. אסתר גדלה והתפתחה לנערה ועלמה אצל הדוד, וצבי הופנה להשגחה וגידול לבית היתומים בקובל. בית היתומים מיסודו של **עו"ד אפלבוים**, ובניהול והשגחת של **רייצה לוי ואשר ארליך**, שניהם היו קומוניסטים בהכרתם. בתור מדריכים טובים ומסורים גידלו את הילדים אסתר וצבי לאנשים עצמאיים. צבי היה חבר בתנועת "החלוץ" ובשנת 1933 עלה ארצה כמגשים את חלומו הציוני-חלוצי.

בשנת 1936 נקלט צבי בנמל תל-אביב והודות לכישוריו היה למזכיר הוועד של עובדי הנמל. נשא לבחירת ליבו את **מינה** והקים משפחה יפה. נולדו להם שתי בנות שעם הזמן נישאו והביאו להם נכדים. באותה תקופה נבחר צבי גם למזכיר וועד יוצאי קובל ופעל בתור כזה רבות! בתקופת פעילותו המבורכת יצא "ספר קובל", נטעה "חורשת קובל" לזכר הניספים בשואה. בתקופתו גם קבלנו חדר קובל בהיכל ווהלין ועוד כהנה וכהנה.

אחותו של צבי, אסתר, גמרה בקובל בית-ספר "אורט" ורכשה לה מקצוע של תופרת מדופלמת. בהגיעה ארצה נקלטה בקיבוץ גבעת השלושה ושם יסדה בית-ספר לתפירה. עקב מחלת הפוליו שלקתה בילדותה בבית הדוד בקובל, נסעה לריפוי לאוסטריה, שמה הייתה לה משפחה. אחרי תקופה היא חזרה ארצה עם בעלה והתיישבו בחיפה. במלחמת ששת הימים נפל בנם, שמואל (מולי) דגני ז"ל. שמו הונצח בהקמת חדר בטכניון. אסתר נפטרה לפני מספר שנים. יהיה זכרה ברוך.

אנחנו מתפללים ומייחלים שצבי עוד יחזור אלינו לפעילות. אמן!

אלי מנדל משה פרידמן צבי רזניק

על שני קובלאים בתפוצות/ מאת ד"ר מרדכי זיו

1. מושק'ה-מיכל פרידמן מוורשה- פרופסור ותת-אלוף

משה- מושק'ה פרידמן נולד בקובל להורים מהמעמד הבינוני, גדל בבית עם שתי אחיות יפות תואר, רגינה ולולה. מושקה גדל והתפתח לעלם גבה קומה, מוכשר, ספורטאי, מקסים בהלכותיו התרבותיים. למד בבתי ספר עבריים. סיים גימנסיה עברית "תרבות" ומיד לאחר מכן סיים גם את הגימנסיה הפולנית-יהודית של קלרה ארליך. נסע ללימודי רפואה בצרפת. בגלל מות האב הפסיק את לימודי הרפואה וחזר לקובל לתקופה קצרה והמשיך לעזור לאם בפרנסת המשפחה. מאוחר יותר המשיך את לימודיו בוורשה, בבית ספר גבוה לעיתונאות. את בית הספר סיים בהצטיינות. מיכל היה מורה מצטיין ומומחה בשפה הפולנית וזה עזר לו לממן את המשך לימודיו הגבוהים.

בתקופת המלחמה והשוואה- בין שנת 1939 לשנת 1945 – נמצא ברוסיה. הוא הצטרף לצבא הפולני של החלק העממי "ארמיה לודובה" של המשוררת והמנהיגה ונדה וסולבסקה. בצבא הצטיין בכשרונותיו הרבים והגיע לדרגת תת-אלוף. עמד בראש מחלקת החינוך של הצבא הפולני העממי בוורשה. ב- 1968 השתחרר מהצבא, או שוחרר ע"י הקומוניסטים האנטישמיים, ועבר לעבודה בתור עיתונאי-פובליציסט ומרצה בתחום התאטרון היהודי באוניברסיטה בוורשה בדרגת פרופסור.

נשוי לרעייתו טרסה ואב לבן רופא שאשתו פיזיקאית במקצועה. מושקה סבא לשני נכדים. נמצא בקשר עם מוסדות הקהילה היהודית בוורשה ופעיל בתחום החינוך והתרבות בידיש. מתרגם מחונן- תרגם את שלום אש, "האיש מנצרת", ומתרגם את שלום עליכם ומנדלי מוכר ספרים, י. ל. פרץ ואחרים. קבל פרסים ונבחר לחבר כבוד של "הפן קלוב הפולני".

בארץ ביקר הרבה פעמים ונמצא בקשר עם חבריו מקובל.

פרק נוסף ומרשים בעברו של איש תרבות זה היא פעילותו הספורטיבית במסגרת מועדון ספורט "חשמונאי" בקובל. היה שחקן כדור-רגל מוכשר, כוכב בקובל ובכל ווהלין ומדריך כדור-רגל לצעירי "חשמונאי" ולבוגרים.

פרק נוסף ומרשים בעברו של איש תרבות זה היא פעילותו הספורטיבית במסגרת מועדון ספורט "חשמונאי" בקובל. היה שחקן כדור-רגל מוכשר, כוכב בקובל ובכל ווהלין ומדריך כדור-רגל לצעירי "חשמונאי" ולבוגרים. הקים דור מדריכים כמו יוסקה ווזה ואחרים. הייתי אחד מתלמידיו בכדור-רגל בתקופת לימודי בגימנסיה העברית "תרבות".

רשם: ד"ר מרדכי ליברזון-זיו מקובל ותושב העיר כפר-סבא להיום.

אנו מצרפים כתבה נוספת על משה פרידמן מאת ד"ר מרדכי זיו שנכתבה לפני למעלה מ-12 שנה במסגרת "ילקוטי ווהלין":

ילקוט ווהלין

38

מיכאל פרידמן

(לביקורו בישראל)

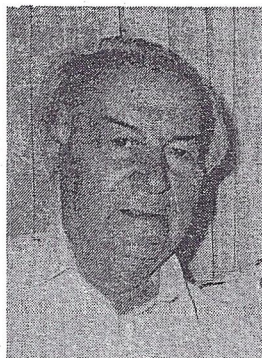
ביידיש, היא חלק בלתי נפרד מן הספרות הפולנית, כתבה ההוצאה. הסידרה זכתה ליחס מועדף. ספריהם של שלום עליכם, איציק מנגר ושלוש אש, בתרגומו של פרידמן, הופיעו והופצו כל אחד, בכ-100.000 עותקים. לסידרה זו תירגם פרידמן גם מבחר שירים מאת המשורר היידי אברהם סוצקבר.

פרידמן משמש יועץ ראשי בבית ההוצאה W.D. וכן גם למו"לים פולניים אחרים; כותב דברי מבוא והסברים בכל הנוגע ליהדות. משמש יועץ ומורה בתיאטרון היהודי בוארשה, מלמד עברית ויידיש בחוגים שונים ליד אוניברסיטאות ברחבי פולין. לאחרונה נתמנה כעורך ראשי ל"אלמנך" (שנתון) היוצא לאור ע"י "קהילות יהודיות בפולין". חלק נכבד בו הוקדש לספרות יידיש.

בראש השנה תשנ"א, הופיע לראשונה ב"אלמנך", בעריכתו של מיכאל פרידמן מדור שלם של תרגומים מן הספרות העברית החדשה. כיו"ר הועד המתאמת של האירגונים היהודיים בפולין ייצג את יהדות פולין בוועידה ה-9 של הקונגרס היהודי בוורשה בפגישתם עם האפיפיור בעת ביקורו האחרון בפולין. בפגישתו עם חברים מוועד אירגון יוצאי קובל בישראל אמר שישמח להוות אורחו של האירגון בביקורו הבא בישראל.

ד"ר מרדכי זיו

מסאי, מתרגם ועורך ספרותי. יליד קובל. בוגר הגימנסיה "תרבות" בעירו. שנה למד ב-גרנובל, צרפת. חזר לפולין ועסק בהוראה, תוך המשך לימודיו בבית-ספר גבוה לעתונאות.

בכל שנות מלחמה השניה שירת כקצין בצבא הפולני ובצבא האדום. אחרי המלחמה נשאר בוורשה, בה סיים ב-1961 לימודי עתונאות באוניברסיטה שם. אך את רוב זמנו הקדיש לתרגומים מספרות יידיש, שהובאו בבמות ספרותיות חשובות ברחבי פולין, כמו "Literatura na Swiecie", ירחון ספרותי יוקרתי — שהקדיש מדי חודש חוברת לספרות זרה ואת תרגומיו המעולים של פרידמן — חוברת שלמה לספרות יידיש (ב-1984) ובה יצירות מאת שלום עליכם, מ"ס, י. ל. פרק, שלום אש, איציק מנגר, אלתר קציונה ועוד. בשנים האחרונות תירגם מיכאל פרידמן רומנים עביכרס של סופרין יהודיים בשביל "Wydawnictwo Dolnośląskie" בוורוצלב. הוצאה לאור זו פירסמה סידרה מיוחדת של יצירות קלאסיות מספרות יידיש. "ספרות עשירה ומרשימה זו שנוצרה על אדמתנו אף אם נכתבה

2. ד"ר איצה'לה טורצ'ין - קובלאי ואיש אשכולות בפאריז

איצה'לה נולד בקובל להורים מהמעמד הבינוני. לאבא היה בית חרושת קטן לייצור סבון מחלב (לא כשר). אמא גידלה 5 ילדים - 3 בנים ו-2 בנות. שלושת הבנים עלו ארצה, ביניהם איצה'לה שעלה בתור סטודנט באוניברסיטה העברית בירושלים שם למד בפקולטה למתמטיקה ופילוסופיה.

הבן השני, **מנדל טורצ'ין**, גר בגבעתיים והבכור, **פיני**, היה אחד מוותיקי חברת "המקשר", לימים חברת האוטובוסים "דן" ונפטר לפני מספר שנים. יתר בני המשפחה - האחיות וההורים - נספו בשואה בשנת 1942.

איצה'לה למד בבית ספר עברי והמשיך בגימנסיה העברית "תרבות" בקובל. משחר נעוריו השתייך לקן "**השומר הצעיר**" שבפבריצ'נה 5 בקובל. חברתו לקבוצה הייתה, **אסתר'קה זסק** שלימים גרה בקיבוץ עין השופט. אסתר נפטרה לפני שנה (ראה כתבה נפרדת).

איצה'לה היה עלם גבה קומה, בעל בלורית יפה וקלסר פנים עדין. הצטיין בלימודיו כמחונן במתימטיקה וייתר המקצועות. התעניין ואהב פילוסופיה וכבר בגימנסיה "תרבות" הצטיין בה. קאנט, ניטשה ושפינוזה היו הספרים שתמיד מילאו את כיסי המקטורן שלו.

עם סיום הגימנסיה "תרבות" עלה ארצה ונתקבל לאוניברסיטה לפקולטה למתימטיקה ופילוסופיה. עם סיום האוניברסיטה התגייס לבריגדה, נפצע באיטליה ביום האחרון למלחמה והגיע לצרפת.

בצרפת החליט ללמוד רפואה. עם סיום הלימודים מקבל יצחק תואר דוקטור למדעי הרפואה, מכיר את בת הדודה, שהוריה, משפחת **פריזנט**, באו מקובל לאחר מלחמת העולם הראשונה. סוזן, ילידת פאריס, מולידה לו 3 ילדים-תאומות ובן. התאומות גם הן רופאות. הבן, המאוד מוכשר, למד בבית ספר יוקרתי בפאריס (כיהודי יחיד) והפך למהנדס בכיר בממשל הצרפתי. סוזן נפטרה לפני שנתיים. ד"ר יצחק טורצ'ין חי בקרבת פאריס (טירה בברביז'ון) בקרבת בנותיו דליה ודניאלה ובנו לוס'ין.

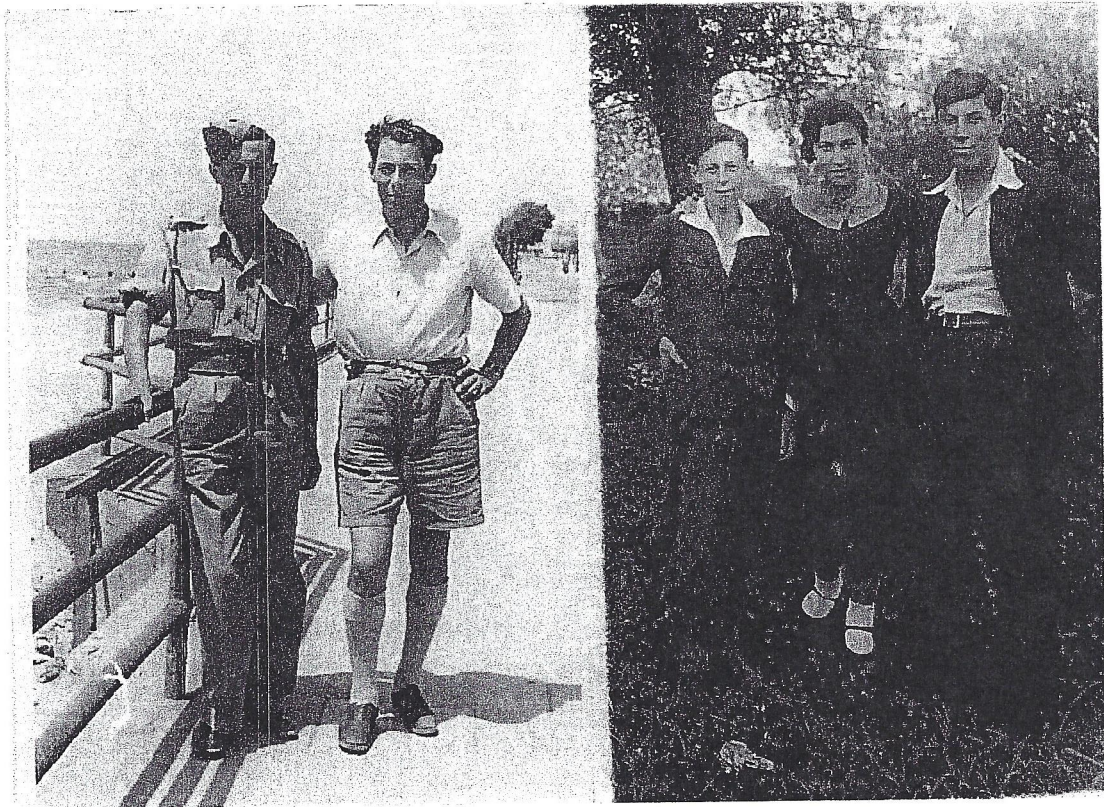
יצחק קשור עם חיי התרבות בארץ וכן בקשרים עם חבריו מהגימנסיה "תרבות".

רשם: ד"ר **מרדכי ליברזון-זיו** מקובל ותושב העיר כפר-סבא. (פברואר 2004)

יצחק טורצ'ין: מתוך הכתובים:

ההיסטוריון ירמיהו יובל, שתרגם לאחרונה את ספרו של ברוך שפינוזה - אתיקה, כותב במבוא לספר:

"לבסוף, תודה גדולה ומיוחדת לידידי היקר ד"ר יצחק טורצ'ין, איש אשכולות מיודעי שפינוזה, הבקי ברפואה, במדעים, בספרות ובפילוספיה, שבבית הכפר שלו בברביז'ון שבצרפת הושלמה הטיוטה הראשונה, ועמו ניהלתי שיחות מרחיבות דעת זה עשרים שנה: לו ולידידותו אני מקדיש את התרגום הזה."

חוף תל-אביב. יצחק משמאל חייל
בבריגדה היהודית
עם אחיו מנדל טורצ'ין

בחצר ביתם בקובל. יצחק משמאל
עם האח מנדל טורצ'ין

(התמונות באדיבות מנדל טורצ'ין)

החצוצרה של מושק'ה צין

ציור במילים שרשם ד"ר מרדכי זיו

מושק'ה צין נולד בקובל ב-1916. סיים בי"ס עממי פולני ונתקבל לגימנסיה הפולנית ממלכתית ע"ש יוליוש סלובצקי.

משפחתו התגוררה ברחוב ליסטופודובה בשכונת לביתנו. אבא אברהם צין, יהודי מסורתי, עבד בבירז'ה (בורסה) המרכזית בקובל ברחוב וורשבסקה פינת נובו-קוליובה. אמא רבקה צין גידלה 3 ילדים בבית: 2 בנים ובת מאשה.

צעיר הבנים היה מושקה. תלמיד חרוץ, ממושמע, כשרוני בשפות וספורטאי. כבר בצעירותו, בבית הספר היסודי, הוכיח אהבה למוזיקה ובמיוחד לכלי החצוצרה, עליה התאמן כאשר קיבל במתנה בבר-מצווה כלי יקר זה. עם השנים נקשר קשר של אהבה בין המנגן מושק'לה והחצוצרה שלו- שאת נגינתה שמעו כל השכנים במיוחד באביב, בקיץ ובסתיו המוקדם. כולם קבעו כי מושק'לה גדל להיות מנגן חצוצרה כשרוני וגדול. אודות לחצוצרה נתקבל בתור תלמיד יהודי יחידי לגימנסיה הממשלתית היוקרתית, שבדרך כלל לא נתקבלו אליה תלמידים יהודים. מושק'לה צמח לעלם תפארת בעל בלורית שחורה ויפה וקלסר פנים שמקרין לכל הסביבה- עלם יפה תואר ובנוי לתלפיות היה מושק'לה.

בגיל 16 הפך למוביל של התזמורת של הגימנסיה סלובצקי. בכל טכס חגיגי בגימנסיה ובעיר קובל הוא ניגן. בחגים הלאומיים של פולין, בתאריכים המקודשים כמו 11 לנובמבר- יום לאומי, זכר לניצחון על הצארים הרוסים- מושקה צין הוביל בחצוצרת הזהב שלו בגאווה של בן לקהילת יהודי קובל את התזמורת של הגימנסיה בהרכב מלא של 50 מנגנים. הרושם היה מרגש ובלתי נשכח. עד עצם היום הנגינה שלו עומדת לפני. ב-1935 נסע מושק'ה צין למכבייה בארץ עם חברו וידידו ללימודים בגימנסיה לוצ'ה גורין. שניהם נשארו בארץ, קיבלו סרטיפיקטים ונקלטו ביישוב.

מושק'ה הקים משפחה. נולדו ילדים. עבד הנמל חיפה כפקיד. נפטר ממחלה קשה בגיל צעיר, על סף החמישים. יהיה זכרו ברוך.

ד"ר מרדכי זיו, כפר-סבא, 2004.

ג. יום כיפור בקובל שנת 2002

ביקור במסגרת שיפוי המצבה שבבכוכבה: סימה שייכמן+צבי רז

לפני הצהריים של יום הכיפור יצאתי מהבית בו התארחנו, בכפר הצמוד לעיר קובל. בעיצומו של יום הצום: אני מעט רעב, מעט צמא- עוד תשע שעות נותרו לצום. התחלתי לצעוד על פי המסלול, הלכתי לכיוון העיר קובל. לאורך כביש ורשה-קייב, בשבילים שסללו ברגליהם הולכי הרגל הכפריים. שדות בשלל גווני הירוק פרוסים מאופק לאופק. תנועה דלה למדי של מכוניות בכביש הראשי. רעש המכוניות לא מפריע לפרות ולעצים הרועים בנחת באחו. ישישה כפופה הולכת מולי עם צמד דליים ואוספת את צואת הפרות. כאן לא מבזבזים דבר. מזג האוויר סגרירי, אך גשם לא יורד. מזג אוויר אידיאלי ליום הצום. אני עובר את נחל טוריה שהפכו אותו בצד זה של העיר למין אגם מלאכותי המשולב באפיקי מים וביצות וממשיך לצומת. הפנייה ימינה היא לקובל ושמאלה ללבוב או לודמיר. קדימה היא הדרך לוורשה. אני פונה ימינה. ליד בית הקברות החדש שאיננו עוד ניצב בית ספר תיכון שוקק חיים. הפסקת צהריים במקום. על הדשא הקמלים, שמתחתם קברים ובורות קבורה המוניים, מסתופפת חבורת נערים. מעשנים בחשאי ומשחקים משחקי מזל. היכל התרבות של קובל הבנוי בליבו של בית הקברות פתוח לקהל. מדי פעם נכנס או יוצא מישוה אפור מההיכל האפור. סימה ילידת המקום סיפרה בביקור קודם באתר קדוש זה על מאבקים למניעת הרס בית הקברות. היא סיפרה על העצמות ששלח אביה המנוח לשלטונות הסובייטיים שעיכבו את הבנייה במשך שנים, סיפרה על מצבות ששדדו אנשי הממשל ועל מאבקה בהם. על עובדים מבוהלים בהיכל התרבות החדש ששמעו ללא הרף קולות של המתים מתחת לרגליהם והתפטרו מעבודתם. על פגישות עם ראש העיר ועל כמרים שהממשל רצה להביא להתפלל במקום כדי להסיר את הקללה הרובצת על ההיכל. אני הולך בשבילי ההיכל המקולל ומביט סביב, מחפש איזה סימן מבית הקברות שנהרס. ספר קובל שזור בסיפורי זוועה רבים שקרו והקשורים לבית קברות זה. ציטוט: "כשחיסלו את אנשי המכונות הראשונה, נצטוו אנשי המכונות השניה להתפשט, הקריבו לבור והיסלוב. וכך חזרה ובשנתה הזוועה עד תום האחרון שבקורבנות. הקורבנות לא הוציאו אפילו הגה מפייהם. הלכבות היו מאובנים. לא בסו ולא התיפחו. בעל לא דיבר עם אשתו וחתן לא דיבר עם כלתו שנצבה לימיה..." אלפי יהודי קובל נלקחו ונרצחו ממש בבית קברות זה. גיוות שנאספו לאחר רציחתם ברחובות ובגטאות, הובאו לכאן לקבורת אחים. הממשל הסובייטי ועיריית קובל החליטו (בסביבות שנת 1980) שהיות ובית הקברות לא פעיל הרבה זמן- אין לציבור עניין באתר זה ומחקו אותו מעל פני האדמה. סביב היכל התרבות שגולד בחסא זרוע לו דשא צהבהב ולא מטופח של שלהי קיץ. עובדת עייפה מנקה את השבילים המרוצפים מהלכלוך שהצטבר ומהעשבים השוטים שצמחו בו. הוא מביטה בי ההולך הנה והנה בעיניים תמהות. אני פוסע לכיוון המצבה הבודדה שנשכחה בטעות באתר. סימה סיפרה לי אודותיה יומיים קודם לכן. עומד אבן שוכב, טמון כמעט כולו באדמה. אני מנסה לפענח את הכתוב עליו: "אטור בראת(..) הונינש(..)". האותיות החרוטות כמעט מחוקות. אני ממשיך ומסייר באזור. אין יותר שאריות של מצבות, רק פה ושם שברי שיש קטנים. בסמוך, שלד של מבנה- קולג' לרפואה- שבניתו הופסקה בצוק העתיים. בקומה הרביעית של המבנה, בין ציורי הגרפיטי, מתנוסס גם צלב קרס גדול. נראה שהושקע בציור מחושבה ויד של אומן. אני ממשיך ברחוב וולדמירסקיה- בעבר רחוב לודמיר- לעבר מרכז העיר. בצדי הדרך ליד כמה פירות יער, ליד כמה גורים, ליד צנצנות ממתקים מאובקות המוצבים על שולחנות מתקפלים, יושבות זקנות חרושות קמטים ומחכות בסבלנות איך- קץ ללקוח מזדמן. שדרה קצרה ויפה של עצים עבי גזע. ודאי שריד מאותה תקופה בו הסיעו את היהודים במשאיות מבית הכנסת הגדול לבית הקברות החדש. אני מנסה לאמוד בכמה גדלו ועבו עצים אלו בשישים השנה של קובל ללא ללא יהודים. מצלם בית ישן הנראה יהודי- שני חלונות קטנים וקשתיים חבורים יחד כלוחות הברית. בחצר שמאחור מסתובבות תרנגולות ועיזים. אשה זקנה, אולי שריד של הימים ההם, יוצאת מהבית ומהלכת בשבילי הגן. איזו אידלייה, אידלייה בכפר שבלב העיר. התרנגולות מקרקרות להן, מלאות בשר ונראות מאושרות למדי. אני מהרהר ביום השחיטה שלהם הקרב ובא. גוי טוב לב פונה אלי ומדבר. אני מנענע בראשי לאות "לא" ומצביע על שפתי החרבות. מצטער אוקראיני חביב: אני לא מדבר ואני גם לא מבין דבר. "אה" הוא אומר כאילו בהבנה והולך לו. הגינות הפרטיות מלאות בתפוחי עץ ירוקים, צהובים, אדומים שנשרו על האדמה ואין אוסף. ריח סמיך ומתקתק של תפוחים נרקבים עולה באפי. אני בולע ריר, השפתיים יבשות. עוד כשבע שעות לצום. גשר טריסק לשעבר. היום הנחל לא עובר פה. רק ביצות בתוואי הנחל נותרו לזכר הימים ההם. ציטוט: "... כל מכונות לזוהת תחת משמר מזויין של 16 שוטרים. המכונות זוד בכון רחוב טריסק. בעברים על פני הנהר, הטילו הקורבנות את תכשיטיהם המימה. בדרך ראיתי אנשים קופצים מהמכונות. השוטרים נתנו לכל אחד לקפוץ, אולם כשהקורבן ירד מהאיש- קבל מיד כדור בראש". ממש כאן זה קרה. אני סוטה מהרחוב הראשי השפוך בדמנו ונכנס פנימה לאורך יובל הטוריה האבוד. גדות הביצה עשירים בצמחייה. אשה לא צעירה קוצרת דשא עם מגל. אחרת שומרת על הברוזה המשוייטים במים עכורים וירקקים. הברוזה הממושעים יוצאים מהמים מסחרים בטור עורפי, מקשקשים ומנערים את המים מכנפיהם, חוצים בביטחה את הכביש הלא סלול ונכנסים לחצר מבטחים. במים הירקקים אני מבחין בבובה זקנה הצפה על פני המים. גם אותה אני מצלם. בהמשך ניצב קטן ועלוב גשר מצ'יאב שאיננו יותר גשר- נחל הטוריה לא מגיע לכאן יותר. ממול בית מעניין. אני חוזר לכיוון הכיכר הבריסקאית הארוכה ממנה נשמעים עתה צווחות של ילדי בית ספר מאושרים. היו כאן צווחות אחרות: "אולם חיש מהר נגרוז כל חלמותי. כחתף השתערו על הכיכר מכל עבריה כ- 4000 אוקראינים מזוינים. היינו מוקפים. ראינו בעליל, ששחיטה גדולה ממשמשת ובאה." וממשיך יוסף אברך הי"ד בפנותו לנוער שבכיכר: "נרע נפלא זה, כמה כחות שוקעו בטפוחו החטוי. בנינו בית מקדש, גמנסיה עברית לתפארת, ועתה עולה הכל באש..." ואל הגרמנים אמר רגע לפני שנרצח מול כל העדה: "עם ישראל שרה עם איתני עולם. זכרם אבד ואנו קיימים ונחיה לעולמי-עד. הרבה הורגים קמו עלינו, ראינו במפלגתם ונראה גם במפלגתכם. אל תדמו שחוזר במלחמה. תבוסתכם קרובה לברא. תבל תל מארד, שענינו לא תראינה במפלגתכם". יוסף נורה ובמקום פרצה מהומה וקטל יהודי קובל החל רישומים. ועכשיו ערב יום כיפור ובתוך הגדרות שתוחמות את הכיכר משתובבים להם ילדי בית הספר האוקראינים הזכרים והטוריהם וצורחים וצורחים. נחפזת להכנס מבעד לשער, נער יוצא מאוטובוס מעטן, קופץ מעל הגדר החלודה ונבלע פנימה. השמיים בצפון מתקדרים במהירות, גשם עדיין לא יורד. אני מודד את הכיכר לאורכה ולרוחבה ומצלם את הסמל המהחדר שעל בית הספר האפורי. גשם החל לרדת על הכיכר וכמעט מייד מפסיק. אני עומד מול מתחם הכנסיות, שני צעדים מכיכר השוק- מרכז ה"העיר". מספרים שפעם-פעם, אי-אז בזמנים אחרים, יצאו להם מצד אחד הגויים מהכנסייה והיהודים מבית הכנסת הגדול הסמוך לכאן והיו מתערבבים אלו באלו ומשוחחים בעיניינים שברומו של עולם... אני חולף על פני בית הכנסת הגדול. כאן עובדים היום

במרץ, עוד אחזור לבית הכנסת לקראת תפילת בעילה. ושוב על גשר וורשבסקה הניצב בצד שרידי הגשר ההרוס. הקרקס על גדת הטוריה, ליד רחוב מונפוליובה של אז, כבר קיפל את אוהלו ונעלם כלא היה. אני יורד מהכביש ופוסע לאורך הנחל לכיוון צפון. הנחל מסודר כאן הי רחב, טיילת וסידורי פיקניק בשני הגדות. "שייגיץ" עגמומי מתיישב על גזע עץ כרות ולוגם לאיטו בירה. משאיר את הבקבוק על הגזע ומתרחק לעבר השוק. זוג אוהבים יוצא מבין השיחים העבותים, מנער טיפות גשם ומתרחק לו. עצוב כאן בפארק ולאמתו של דבר די עלוב. כאן שכנה לה גמנסיה "תרבות". אין לה שום שריד וזכר. בונים כאן בתים פרטיים, אפשר לומר בתים מפארים. אני ממשיך ברחובות הצדדיים והשקטים ומגיע לתחנת הרכבת. בצד התחנה שוק ענק עם אין ספור מבוכים. כאן מרכז הקניות האמיתי של העיר החדשה. כמעט באדישות של אדם שביטנו מלאה אני הולך בין הדוכנים המלאים דברי מאכל. מהלך בשבילים סלולים ובכאלו המלאים בברץ ובשלוליות. ראויות לכל שבח העגבניות של קובל-אמיתיות בטעם של פעם- לא מרוססות וישר מן השדה. הדגים, המליחים, פעורי פה מולי, פרוסים על משטחים גדולים ומחכים לקונה. הכל בשוק אמיתי וטבעי, גרשם ופתעם יום אחר יום, שבעה ימים בשבוע. שום דבר כאן לא מיופיף לשאת חן בפני תיירים שאינם, או אורחים לרגע. מחוץ לשוק, בקרבת תחנת הרכבת, מתגודדים כעשרה חלפני כספים ובידם ערמת שטרות נכבדת. ראוי לציון שגם חלפנית אחת ביניהם. החלפת הכספים לא חוקית אך היא נחלת הכלל- באים, מחלפנים דולרים במטבע מקומי ונעלמים לתוך השוק. תחנת הרכבת של קובל משופצת פנים וחוץ ונאה למדי. בפנים מסכים אלקטרוניים- לוחות זמנים לרכבות יוצאות ונכנסות. שני אולמות המתנה מודרניים ונעימים. פה ושם מסתובבים שוטרים, אך לא נתקלתי בעיר באיזה אירוע המצדיק נוכחות משטרה. והלאה, לעבר הגטו שב"חולות". תוואי הרחובות באזור זה שונה והרחובות אינם דומים לרחובות של פעם. מתנה צבאי שוכן על חלק מהשטח, וגם הוקם פה מדרחוב וגינה עם לונה פרק מישן. גשם מטריד החל לרדת ואני מסתתר מול המלון שבמדרחוב. בעת ההמתנה אני נפגש בצורה מיקרית בסימה הסרה לבקר מכר בבניין שבפתחו אני ניצב. הצום היום קל - שנינו מסכימים ונפרדים. המשך מסע אל גמנסיה קלרה ארליך ובדרך צילום של כמה מבנים ישנים. חלון מיוחד על גג אלכסוני של בית מוזנח ובגומחה תבליט מזמנים טובים יותר: "1934". על פי תרשים ספר קובל בהמשך הרחוב, במפגש עם פסי הרכבת, אמור היה להיות המעבר אל קובל השנייה. לא קיים מעבר שכזה, לא פה בכל אופן. ואף על פי כן האנשים מצאו פירצה וחוצים בזה אחר זה את מסילות הברזל הרבות, מסתכנים במעבר מתחת לקרונו המסע העלולים בכל רגע לנעו. לצופה מהצד זה נראה מסוכן להחריץ, אך זרם העוברים ושבים (כולל גברות חסודות) הנע מתחת לקרונו לא נעצר לרגע. מנגד מתנשא מגדל המים הישן של העיר ובצד מבדוק פעיל של קטרי רכבת. אכן, קובל היתה ונשארה צומת חשובה על מפת הרכבות של אוקראינה. ברחוב המקביל לגמנסיה נבנתה כנסיית עץ גדולה בסיגנון שבדי שהגישה אליה משום מה חסומה. אני חוצה את רחוב לוצקה ומגיע לרחוב פומניקובה המקביל לו. היום זה הרחוב הארוך ביותר בקובל. אני חוזר שוב לרחוב בו נולדה אימי, הולך וחוזר, הולך וחוזר ליד בית מספר 37. לא בטוח אם הבית המסויים הוא הבית, ידע רק שזה האזור של בית מגורי סבא-סבתא. מנסה ללמוד, להצמד להנחיות שקיבלתי בארץ. הרחוב שינה שמות לא פעם וגם מספרי הבתים השתנו בודאי. בתחילת הרחוב בנייני חמש קומות מכתורים שנבנו לאחר המלחמה מתחת להריסות הבתים שחרבו. לבסוף אני מחליט שעל חורבות בית המשפחה שוכן היום אחד מהבניינים המכוערים האלו. הכנסייה הקתולית המגושמת שבתחילת הרחוב, ששימשה אז רקע לצילומי בני המשפחה, איננה עוד. מספרים שהגרמנים התבצרו בה והצבא הרוסי נאלץ להפגיזה ולהרוס אותה. עכשיו בונים כנסייה חדשה וצנועה בשולי מגרש הספורט שקם על חורבות הכנסייה הישנה. אני פונה לכיוון לודמיר, לרחוב המקביל לפומניקובה. כאן עדיין הכביש מרוצף באבנים, כמו בזמנים ההם. עוד כשעה וחצי לצום ושוב אני סר בפעם האחרונה לאזור בית הסוהר ובית היתומים שמולו. בלית ברירה אני משלים עם העובדה ששניהם אינם קיימים עוד, לפחות לא בצורה שהיו. ושוב ברחוב ורשבסקה, תשוב- איך לו- אני נפגש במקרה עם סימה. סימה הולכת בליווי אשה שחזרה זה עתה מביקור בטבריה אצל כלתה היהודיה ואצל נכדה. בנה נהרג בתאונת דרכים לפני העלייה ארצה. "קובל יפה מטבריה" אני אומר בלי להרהר ומבקש מסימה לתרגם זאת לאשה האומללה. זה מה שהרגשתי באותו רגע. עוד כשעה נותרה לצום. אני מתיישב על ספסל די רטוב בטיילת, מול השעון האלקטרוני המותקן בבניין שממול: 18.5 מעלות צלזיוס והשעה 19.02. השמש עומדת לשקוע בשעה הקרובה והשמיים מעוננים, אך יש עוד מספיק אור לפתוח את ספר תהילים ולשקוע בו. לקראת השעה שמונה בערב אני נע לעבר בית הכנסת הגדול. בבית הכנסת הגדול שער הכניסה למתחם עדיין פתוח, עדיין לא הסתיימה העבודה. גם שתי עובדות יגיעות עומדות על הפיגומים ומלטשות ליטוש אחרון את הטיח. המרצדס הצהוב מגיע עם הנהג. אני מחפש לשוא בעננים את שלושת הכוכבים הראשונים. אנו עולים על המכונית ונוסעים למסעדה לאכול בורשט ולביבות (אלא מה...).

תם יום כיפור תשס"ג- יום הכיפור ראשון שלי בנכר, יום כיפור משונה ומאוד מרגש. צבי רו.

ביקור בבכובה, ראשית שנות החמישים. ברל גוטמן שני משמאל.

מכתב מקובל, 52 יום לפלישת הנאצים

תרגום מיידיש ומפולנית- ד"ר מרדכי זיו

להלן מכתב אחד מתוך צרור גדול של מכתבים שנכתבו בשנים 39-41 בקובל, מההורים לילדים בישראל. (שנות השלטון הסובייטי בקובל עד לפלישת הנאצים). המכתבים שמורים בארכיון קובל ונמסרו ע"י בני משפחות צורף.

תודתנו והערכתנו הרבה לחברנו בוועד קובל, ד"ר מרדכי זיו, שעמל במסירות רבה וללא לאות על פענוח, פרוש ופרשנות של עשרות רבות של מכתבים הכתובים ביידיש ובפולנית מסדרת מכתבים זו ומסדרות אחרות.

רקע:

52 יום לפלישת גרמניה הנאצית לקובל... אני, בתור מתרגם, מזדעזע בהיזכרי במצב הרוח שלי ושל יהודי קובל באותם ימים ספורים לפני השואה- בה נחרץ גורל יקירנו- מ. ז.

כותב האב, זאב (וולוול'ה) צורף, אל בתו רבקה שעלתה ארצה כחלוצה לישראל בשנת 1933. בסוגרים ניתן הסבר ורקע לכתוב.

קובל 30.4.41.

ילדים יקרים, רבקה'לי ויוסף שלום!

מכתבכם, ילדים, מיום 6.3 קיבלנו ב- 25.4. אנחנו מאחלים לכם מזל-טוב! שיהיה בהצלחה ובמזל-טוב! ושנתראה בקרוב ונחוג שנית את השמחה ביחד. יוסף, כפי שאני מבין ממכתבך כי למדת הרבה בישיבה וזה יעזור לך הרבה. המשורר ח.נ. ביאליק גם הוא תלמיד ישיבה- זה הכל לחיוב ולא לשלילה. ילדים, אל תדאגו שעכשיו קשה לכם לקנות רהיטים הביתה, עם הזמן הכל ישתפר. את תקופת המלחמה צריכים לעבור. ברור כי מאד חבל כי לא יכולנו להיות אתכם בחתונתכם. (רבקה מבית חילוני וציוני ויוסף בעלה איש מאמין וליברל. זוג "מעורב" זה חי בצוותא ולמפת חיים ארוכים ומאושרים. אורח החיים בבית היה דתי וציוני ושתי בנותיהם ומשפחותיהם הענפות ממשיכות באורח חיים דתי- צ.ר.).

רבקה'לה, את הלא מכירה את אביך, כי בשביל הילדים שום דבר לא היה לקשה. אני בטוח, כי אתה יוסף גם תשתכנע, כי עם רבקה'לה "מצאת אשה מצאת טוב!" ולא חלילה "מוצא....". עכשיו אני יכול לכתוב לכם כי אנו מכינים קידוש לשבת בשביל השכנים וגם בשביל מכרים טובים וגם בשביל המחותנים שיש לנו המזל, כי גרים בקובל (משפחת בקר, שישראל בנם התחתן בישראל עם חיה- הבת של זאב צורף - צ.ר.). אולי הזמן לא כל כך מתאים לזה (רמז ברור למצב הפניקה- הפחדים שאחזו ביהודי קובל- בימים טרופים אלה... מ.ז.). הכל דחינו עד לחתונה ואנחנו חייבים להחזיר החוב לכולם. ואנחנו מקווים כי הולך לקראת טוב למרות שאצלכם בישראל המלחמה קרובה יותר, אבל היטלר יספוג מפלתו!

תכתוב לנו יוסף אם משפחתך נמצאת בגליציה אולי בצד המזרחי (הסובייטי- מ.ז.), תשלח לנו הכתובת שלהם- אולי נצליח לקשור קשר קרוב יותר אתם. אצלנו אין חדשות, הכל כפי שהיה. אנחנו נכתב לכם מי היה בשמחה שאנחנו עורכים. יוסף, תמסור דרישת שלום לאחותך בתל-אביב מבלי להכיר אותה, ותכתבו לעיתים קרובות מכתבים, שלא נצטרך לדאוג לכם.

שלכם אבא.

כותבת מינה, אחות רבקה:

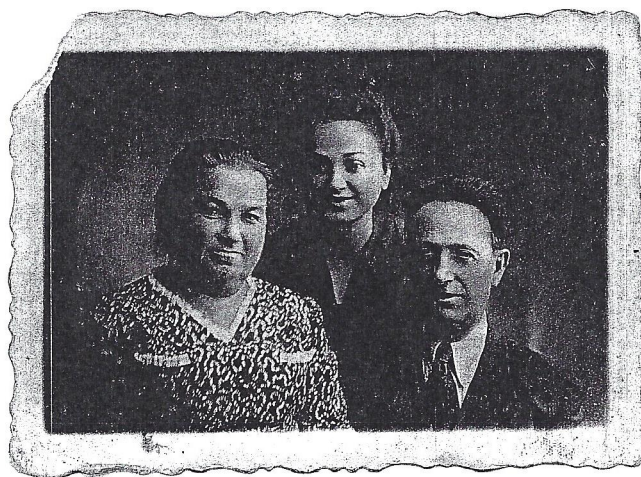
רבקה ויוסף האהובים!
מכתבכם נתקבל ב- 25.4.41. אתם יכולים לתאר לכם איך היינו מאושרים ושמחים. קודם כל אני מאחלת לכם מזל-טוב (בעברית), מאחלת לכם הרבה אושר. אנחנו בשבת הקרובה עורכים מסיבה והזמנו את כל המכרים. חבל רק שאתם לא תהיו אתנו! חוץ מזה אין חדשות. אני כותבת אליכם בלילה, בזמן התורנות הלילית, היום שקט באופן יוצא מהכלל ולכן אני יכולה לכתוב. (מינה בת ה- 20 סיימה שנה קודם לכן לימודיה בוורשה כאחות והתקבלה לעבודה בבית החולים היהודי בעיר) כרגיל אין דבר מעניין מסביב. אני עובדת ובזמן החופשי הולכת לקולנוע, לפעמים לריקודים וזה הכל. לפעמים עם חברה אנו יוצאות לבילוי. תכתבו מה נשמע אצלכם? לכם בטח יש יותר מה לדווח לנו. אני גומרת. מנשקת אתכם ממרחקים, שלכם מינה'לה.

(תוספת המתרגם: תוך כדי קריאת צרור המכתבים נקשרתי לדמות הנהדרת, הקדושה, האצילית והטהורה של מינה'לה - ד"ר מרדכי זיו)

סוף דבר:

מינה ברחזה מהגטו שב"חולות" עם סופיה זיסקינד (בת ד"ר זיסקינד, פעיל קובלאי ידוע) ועם עוד שני חברים. הם הגיעו ברכבת לבריסק ד'ליטא. כפי הנראה מינה נתפסה ונרצחה בדרכה חזרה לקובל. עדות זו נמסרה מפי סופיה -היום צופיה שוורץ- שהצליחה לשרוד ועלתה ארצה.

לזכר משפחות צורף, טוביב, מילשטיין, בקר שנשארו בקובל והושמדו ביחד עם יהודי העיר.

זאב, מינה ובלחה צורף

מכתב מקובל שנכתב מהאבא יצחק אל אסתר רובינשטיין-רויטנברג.

תרגום: ד"ר מרדכי זיו, כפר-סבא, פברואר 2004

מכתב אחד מתוך סדרת של כ-40 מכתבים שתורגמו לאחרונה מידיש בידי חברנו ד"ר מרדכי זיו. תרגום נאמן תוך כדי שמירה על האוטנטיות של המקור בידיש.

דבר המתרגם בשולי המכתב:

"המכתב המרגש, המעניין והפילוסופי ברוח היהדות של קובל.

לבי כואב מאוד מאוד על האבא שנרצח עם רעייתו ו-7 הילדים שלהם בקובל.

ידוע בוודאות כי האוקראינים, שכני היהודים, היו בין הרוצחים והמובילים ברובים ומכות רצח לקברים ושמה

ירו באחינו, באחיותינו, בהורינו ובבני המשפחות שלנו! זעקי ארץ עלובה!"

קובל 19/5/1935

ילדים יקרים ואהובים!

שני המכתבים שלכם קבלתי. קודם שלך ואחר כך של לייזר. אסתר את מתפלאה, כי כתבתי לך אם לייזר לא יכתוב אלי אני גם לא אכתוב אליו. לי מוזר, אתם ביחד גרים ואת כותבת ולייזר לא מוצא לנחוץ להוסיף כמה משפטים מצדו. אבל עכשיו כשקיבלתי מכתב מלייזר אני עניתי לו בעד כל הזמן. כנראה הוא התבייש להוסיף למכתב מספר שורות וזאת הייתה מצדו שטות גדולה.

ילדים! אתם יכולים לקרוא מהמכתבים הראשונים שלי אליכם, מהתקופה הראשונה שלכם בארץ ישראל, כתבתי לכם כי לא תעבדו קשה ואחד לשני צריך לעזור. עוד לפני שעזבתם הבית ידעתי, כי בארץ חדשה דבש לא תלקו. נסעתם מהבית עם הפנטזיה כי אסתר'קה תלמד ולייזר חשב כי הוא יהיה בארץ ישראל מגיד ולימד אותי כל הזמן, כי צריכים לחיות בארץ בקולקטיביות והוא נסוג מחלומותיו. אני צריך לאמור לכם ילדים אהובים שלי, לא בקלות עוברים את העולם והרגליו. אם בהתחלה רע ואחר-כך טוב זה נורמלי. ואם בהתחלה טוב ואחר כך לא- זה לא טוב בשביל האדם. אבל ילדים שלי, העיקר לא לאבד את הביטחון והאמונה.

לייזר אתה כותב במכתבך, כי אתה מאושר ומלא חדות חיים, אז אני בטח רגוע ושמח למצבך. השם-יתברך ייתן, כי נשמע טובות אחד למשנהו מרחוק.

אני מבקש מכם, כי לא תעבדו בעבודות קשות מעל לכוחות שלכם. אסתר כותבת אלי, כי היא לא עובדת קשה והיא מאוד מרוצה. אז ככה צריך להיות, כפי שהולך לבן אדם, צריכים להיות שמח. אם אדם לא מרוצה ומריר, אז מאוד לא טוב ומשפיע רע על בריאותו וכחו. אבל ילדי היקרים, כאשר אני קורא המכתבים שלכם ומחשבותי כולן עם אסתר, ולבי כואב ודואב עלי.

אני נזכר, איך גידלתי את אסתר'קה מקטנות ועד לבית-ספר וגם טיפחתי וטיפלתי בה באהבה גדולה. ועכשיו היא צריכה לקום לעבודה בשעה 4 לפנות בוקר! בבית שלנו אסתר'קה לא צריכה הייתה להתאמץ. פינגו אותה ועכשיו צריכה לקום ב- 4 לפנות שחר לעבודה קשה, כי כאשר צריכים להתייצב לעבודה בשעה 5 אז מוכרחה היא לקום ב- 4 לפנות שחר. וזה מאוד כואב לי בתי אבל אני חסר אונים ולא יכול בכלום לעזור לך!

אבל אולי בכל זאת יינתן לעזוב את העבודה השחורה הקשה בבוקר ותוכלי לשמור על הכוחות שלך. רצוי פחות להרוויח, את רוטשילד היא לא תשיג. העיקר שתוכלו לעבור תקופה קשה זו ועד שיהיה לכם יותר קל מקצת. אני כבר בעל ניסיון והפרקטיקה עולה על התיאוריה.

עכשיו לידיעתכם ילדים נאהבים שלי, כי אני ואמא עם ישראל וסוניה, עם וחנה ואהרון, עם פריידל'ה- כולנו ב"ה בריאים. השם-יתברך ייתן ונשמע אחד מהשני רק טובות. אפילו זה מרחוק מרחוק! אשר לפרנסה- הכל מסתובב לו כפי שהסתובב, פעם יותר קל, פעם יותר קשה, והעיקר שאהיה בריא ואוכל לסובב את המסחר שלנו. כאשר חסר כסף מוכרחים לעבוד יותר קשה. ציינתי כל הילדים, כי תדעו, כי כולנו ב"ה בריאים וזה שליזר שמע, כי ישראל עבר ניתוח בתוספתן לא אמת. את הניתוח עבר משה פישלס שהיה אצל ד"ר פנחס וייסברג. אבל הוא כבר ב"ה בריא. הוא עוד לא עובד, אבל הוא מבריא יפה. הקיץ הוא צריך להתייצב ל-4 שבועות שרות צבאי. אני אשאר לבד בחנות, אבל אמא שלך- שתהיה בריאה- באה ועוזרת לי. הולכת לבנק מטפלת בשטרות.

אמא והילדים שולחים לכם ברכות,
שלכם אבא יצחק רויטנברג.

הבת אסתר רויטנברג (מקדימה, עם חברות בקובל)

אלה קורות נח.

נח זלצר מספר (2003)

נח זלצר, קובלאי ירושלמי מדור המייסדים, איש ירא שמיים, העביר לזכות ארכיון העיר שלוש קלטות קוליות נפלאות, הערוכות בצורה מקצועית. בקלטות אלו מספר נח בבהירות ובשיטתיות על ילדותו בקובל וקורותיו בהמשך. עובדת היותו בעל ניסיון דרמטי בתאטרון קובל, תורמת ונותנת נופך דרמטי השזור בחוש ההומור של האיש.

קשה היה עד למאוד לחתוך, לקטוע ולהעדיף פרק זה או אחר בקורות נח. להלן קטעים מהפרקים הראשונים של סיפוריו המופלאים של האיש, שנרשמו מילה במילה מהקלטת:

”... אומר אני לפניך אלוקי צבאות שבכל עת שנוסיתי היו מחשבתי דבוקים

באמונה שלמה בך ורק בך. זוכר אני אשר אירע בשואה הגדולה והאימה בה נספו ונהרגו 6 מליונים מאחננו בני ישראל זקנים, נשים וטף וביניהם צדיקים ואנשים גדולי מעש כש”שמע ישראל” על שפתותיהם החזירו את נשמותיהם אליך לאחר שנוסו בכל מיני מיתות משונות ואכזריות. איפה, איפה נעלמו כל מליצי היושר כשכולם צעקו ”ממעמקים קראתיך אדוני” ולא נענו. איך אפשר להבין זאת. למה. למה זה קרה. שרידי השואה ועד דור אחרון לא יבינו מקורו של החטא וגודל עונשו.”

”... הסבתא אסתר חיה נולדה בקובל, פלך ווהלין ב- 1852. הייתה דמות מיוחדת

שקיימת, כנראה, רק באגדות. הסבתא ידעה להתפלל את כל התפילות כמעט בעל פה. תפילות של חול, של שבת וחגים. אבל לכתוב לא ידעה ולא רצתה ללמוד, כי לכתוב למעשה אסור לבנות ישראל. היא ידעה לספר הרבה סיפורים ומעשיות וזה תמיד לפני שנרדמנו, ולא שכחה להוסיף שילדים שלא מתפללים בדבקות ולא אומרים לפני השינה ”שמע ישראל”, יכולים חס וחלילה להיזק. כי השטן תמיד נמצא בסביבה ושדים ורוחות מסתובבים דווקא במקומות שעושים מעשים לא טובים. ועל מעשים טובים ולא טובים היו לסבתא אוצר מלא של סיפורים. על ניסים ונפלאות של צדיקים גדולים, על פוגרומים ורציחות. על אנשים טובים ורעים, על צדיקים ולהבדיל רשעים ומפעם לפעם הייתה מוסיפה סיפור שהייתה מאוד מאוד גאה בו. נח דב, הייתה אומרת לי, זכיתי שהרבי מטריסק שזכותו תגן עלינו- הצדיק הגדול- שבזמן שהוא נותן דרשה נפתחו כל רקיעי השמיים לשמוע דברי תורה והיא אסתר חיה זכתה שהצדיק הגדול כמו ידי הוביל אותה לחופה בהיותה בגיל 13. ועצם זה שהמשיכה לחיות, זה אודות לברכתו של המנהיג,

שזכותו תגן עלינו, שבירך אותה לאריכות ימים. ולפני שעמדנו להרדם הייתה מכבדת את אחותי ואותי בכמה לטיפות טובות על ראשי ולפעמים שרה שיר ערש ונרדמנו. קשה לספר ולתאר את הדמות הנפלאה הזאת, אשה קטנה, רזה, נקייה להפליאה. אז בימים ההם, בבתים לא היו אמבטיות ומים חמים וקרים כמו היום שזורמים דרך ברזים, ככה שפעם בשבוע- ביום שישי- הייתי לוקח מספרים וגוזר את כל שערות ראשה ולאחר מכן הייתי לוקח את הסבתא לבית המרחץ העירוני. היא הכינה חבילה של בגדי שבת ובבית המרחץ היו רוחצים אותה ומלבישים אותה בבגדי שבת והייתה יוצאת מבית המרחץ כבת מלכה. לבושה בשמלה לבנה, על הראש מטפחת משי לבנה ומתחת למטבחת מין כיפה מבד לבן לכיסוי הראש. החיים בבית היו קשים. גם הפרנסה לא היתה הי-הי-הי. בכל זאת תמיד מצאה זמן לעניי העיירה. לארגן חתונות למעוטי יכולת, שלא יכלו רחמנא ליצלן, באמצעים הדלים, לשאת את הוצאות השמחה. הייתה אוספת כסף ומחלקת לנצרכים ולחולים שהגיעו למתנת בשר ודם לא עלינו. וכל זה סבתי הצדקנית הייתה מחלקת בסתר והייתה תמיד מוצאת זמן לעשיית מעשים טובים ולמצוות.

החיים בעיר היו קשים לרוב התושבים, ובמיוחד ליהודים. פעם בחודש הסבתא הייתה הולכת ברגל לכפר הקרוב, כשבעה קילומטר מהעיר שלנו, בכפר הייתה קונה גרעיני תבואה ומכניסה את התבואה לתחנת הקמח במקום. ואחרי שקיבלה את הקמח מהתחנה הייתה חוזרת הבייתה. לא פעם קרה שבגלל השעה המאוחרת פחדה לחזור בליילה מהכפר הבייתה מפחד רוצחים ונשארה ללון בתחנת הרוח כי למעשה תחנת הקמח הייתה תחנת רוח. למחרת בבוקר הייתה חוזרת הבייתה ושק הקמח על שכמה והייתה מספרת לנו מעשיות אין סוף. כשנרדמה בתחנה הייתה רואה כל מיני יצורים מסתובבים על כנפי תחנת הרוח. והייתה מאוד מאוד מפחדת. כשאני הייתי אומר: בטח חלמת חלומות מפחד הרוח והליילה, היא הייתה מספרת שאלו הן נשמות אומללות הסובלות בגלל החטאים שעשו בחייהן, רחמנא ליצלן. הייתה דבקה ומאמינה בביאת המשיח וחיכתה לו כל יום, כל שעה. צמה כל יום שני וחמישי, כל צום של השנה. ככה התכוונה לבואו של הגואל וחיכתה לו. ראיתי אותה פעם בתשעה באב, כחוס היום, והצום היה קשה. יושבת על מפתן הבית מול השקיעה, הייתה לבושה שמלה לבנה כשלג, עם כיסוי לראש ומסתכלת למרחקים. סבתא, איך הצום? שאלתי. "צום? מי מרגיש צום", אמרה לי. "הרי שומעים כבר את צעדי המשיח, הוא בא, הוא בא ויגאל אותנו מכל הצרות". ענית לה: אמן, כן יהי רצון. קשה לשער את עומק האמונה שהייתה בליבה: "כשיבוא יום ויהיה טוב, כשיבוא המשיח בן דוד ויקבץ את עמנו בחזרה לארצו ולמולדתו ולא יהיו יותר פוגרומים ורציחות ושפיכות דמים על עמך ישראל". נפרדתי ממנה במלוא צלילותה ותבונתה והיא בת תשעים. אני יוצא לי למלחמת עולם שנייה ואותה, יחד עם יהודי קהילת קובל, הגרמנים ועושה דבריהם האוקראינים ימח שמש, הוציאו להורג."

"...סבי, מצד אבי היה רב שמריה זלצר. מקום הולדתו היה במלניציה שליד קובל

שממערב לרוסיה. אחרי פטירתה של הסבתא, סבי נשאר לחיות בביתה של בתו שרה. לקיומו מצא את מחייתו בעיסוק ברוכלות, והיה עובר מבית לבית למכור דברי סדקית. הסבא יהודי גדול בתורה ורוב זמנו היה שקוע בלימודי תורה ובפרושים. הסבא נהרג בשעת לוויה של כתבי קודש

שהוא אירגן. כמקובל, במשך שנים היו אוספים סידורים בלויים, חלקי מחזורים קרועים, דפים יחידים, מזוזות ישנות ופסולות ואחרי תקופה של שנים אוספים את כל דברי הקודש האלו ועורכים לוויה וקוברים בבית קברות. באותה לוויה הסבא נפל, קיבל מכה בראש ומת. אני זוכר שנעשתה לו לוויה גדולה ומכובדת. ראשי ישיבות הספידו אותו, ולפני שטמנו את הגופה בקבר עשו הקפות סביב בית הקברות, אני אמרתי קדיש והתפזרנו הבייתה. מעשה שהיה כך היה: לאחר פטירת סבי המשפחה ישבה ל-7 ימי אבל. וכמנהג הוציאו מתוך הארון הספרים ספר לקריאת איוב. ולספר היה מצורף פנקס, עשוי כולו מקלף. בפנקס היה פרוט מדויק של כל הרווחים היום-יומיים שהתחלק שווה בשווה. חצי לצדקה לעניים ולבתי יתומים וחצי עבורו. בפנקס מצאו גם את הצוואה שבו ציווה שלפני עמידת המצבה לפתוח את הקבר ולשים את הפנקס למראשותיו. המשפחה התייעצה עם גדולי התורה והם ציוו לקיים את הצוואה ככתוב בה. חודש לאחר פטירתו המשפחה התכנסה ליד הקבר. הקברן של בית הקברות פתח את הקבר והכניס את הפנקס למראשותיו. אמרתי קדיש, חזרתי הבייתה נרגש ונפחד מהמראה המפחיד הזה שהשאיר את חותמו על זכרוני עד היום הזה."

"...שמי ניתן לי על שם סבי נח מרדך זכרונו לברכה, שנפטר לפני הולדתי. כמנהג אז היו

נותנים שם על שמו של האיש שנפטר ובפרט שהסבא היה יהודי מאוד דתי, אז תפסו את שמו כמוצא שלל רב. אמא ילדה אותי בבית ולא כמו היום בבית חולים. תולדות הלידה ופרטיה משום מה לא נקלטו במוחי אז, בימים ההם. כי מוחי היה טרוד ומוטרד בבריד מילה כדי להפך ליהודי. וכנראה זה הטריד אותי מאוד. מרוב פחד לא יכולתי לקלוט את השעות הגורליות של אותו יום. נדמה לי שכן אני זוכר מסיפורי אמא את סיפור סכין המוהל שהיה מונח למראשות מיום הולדתי. ומה נפקא מינה? כי ביום ברית המילה שלי הגיע המוהל לבצע את המלאכה ונעלם הסכין. העוזרת הנוצרייה ששירתה אז את הבית החליטה משום מה שילד שנולד ביום הולדתו של הנוצרי ישו, אסור למול אותו, כי למעשה הוא צריך להישאר נוצרי. וככה בלי ברירה ואחרי משא ומתן היא שיחררה את הסכין למוהל ואני- אני אחרי צעקה מרה- נהייתי ליהודי. זה לא פשוט שנהייתי ליהודי בחג המולד. זה למעשה יום הולדתו של ישו הנוצרי, ואני, נח דב, נועדתי להתחנך למעשים טובים ולקבל עול מצוות. אז במשך השנים משום מה התברר לסבתא שאני ממעט בקיום תרי"ג מצוות. אז לסבתא כמובן הייתה תמיד תשובה והסבר לעניין. כי למעשה לא טוב שנולדתי דווקא ביום ההוא, כי הרי הוא, הנוצרי, הולך יד ביד עם השטן, לא עלינו, אז היה לה מובן מעליו שזה הגורם לאי התמדת בתפילות ואחרת אין לה הסבר.

ילד בן 4-5 שולחים ל"חדר". המורה הוא מין מלמד. המושג חדר בא כנראה כי כל הלימודים התקיימו בחדר אחד ואני זוכר טוב מאוד את החדר ואת המלמד. שמו היה, זכרונו לברכה, רבי עוזר מלמד. הלימודים בחדר היו ל"זמן". מה זאת אומרת ל"זמן"? זה לתקופה ומשמעות זמן זה למחרת שמחת תורה ועד לערב חג פסח. ומסוף חג הפסח עד לימים הנוראיים, ז"א עד לראש השנה. עבור זה המלמד קיבל תשלום שידע לתת מכות יותר מאשר מלמד. לחדר באנו בבוקר, בערך בשעה שמונה ולמדנו עד הצהריים. בצהריים המלמד איפשר לצאת לחצר ביתו. מקצת מהזמן נועד לסעוד את ליבנו במזון שקיבלנו מהבית, שהיה צריך להספיק לנו לכל היום. אחרי שהשתוללנו קצת, נכנסנו שוב לחדר והמשכנו ללמוד. פנים החדר הכיל שולחן ארוך ומשני

הצדדים ספסלים ארוכים. על הקירות כמה תמונות של צדיקים, ארון דל עם סידורים וספרי קודש. הילדים היו יושבים משני הצדדים, אחד מול השני והמלמד היה יושב בראש השולחן, כמו מלך, כמובן עם השוט ביד. בחדר היו מתכנסים בערך כ-20 תלמידים. והיו לומדים בהתחלה את ה א-ב וכנראה למדו מהר מאוד ולאט לאט התקדמו ובמשך הזמן התחילו ללמוד חומש. חומש זה 5 חומשי תורה, למדו כולם ביחד ובניגון שאני זוכר אותו עד ליום זה. ככה שבסוף המועד שנקבע ידעו לקרוא בחומש ולעבור כל סוף שבוע על פרשת השבוע. ובכדי שהילדים יבינו את שפת החומש המלמד היה מתרגם בניגון את הפרשה ישר מלשון קודש לידיש. וככה, ככה זה נשמע: (כאן נח משמיע בניגון כמה משפטים בידיש). למדו גם להתפלל תפילת שחרית, מנחה ומעריב, קריאת "שמע ישראל". ביום שישי למדו "שיר השירים" והיו עושים חזרה על מה שלמדו במשך השבוע, כמין בחינה. והציונים היו כמה מכות טובות עם השוט. אבל לימודים לחוד וילד צריך להתפרק קצת, קצת להשתולל, ולמרות שהמלמד הסתכל על זה בעיין לא כל כך טובה והיה מכבד אותנו על כל דבר קטן במכות רצח. ואת המכות היה נותן בשוט וזה כאב מאוד כשהחליט להטיל אותנו. כנראה שהילדים התרגלו גם למכות, או שהילדים מהר שכחו את המכות ושוב עשו שמח ורעש. המלמד היה מכבד במכות כמעט את כל הילדים, אבל נדמה לי שאת רוב המכות החזקות במיוחד היה מנחית עלי. כנראה שהייתי מן פרחת. בהפסקות בחדר אני סיפרתי מפעם לפעם בדיחות שלא תמיד נעמו לאוזנו של המלמד: אני זוכר שנכנסתי פעם ביום שישי בבוקר לחדר ואמרתי: "רביה אני רוצה לספר לך משהו שרק עכשיו ראיתי, רק עכשיו לפני שנכנסתי לחדר". בהתחלה הוא לא רצה לשמוע אבל בסוף שכנעתי אותו, הוא הסכים לשמוע ואמר: "נו תספר". אז סיפרתי: "רביה-ראיתי עכשיו סוס מפהק". כל הילדים התחילו לצחוק ואני קיבלתי מכה כזאת בפרצוף שעד היום, עד היום הזה, אני שומע את החבטה. כמובן התחלתי לבכות. אני התחלתי לבכות והוא המשיך להכותני עד שאשתו נכנסה, תפסה אותו ביד ואז הפסיק. עד היום הזה, עד היום הזה אני לא מבין ולא תופס מה הרגיז אותו. מה הרגיז אותו בסיפור הזה ואני מודה ומתוודה שהפיהוק של הסוס עשה עלי רושם מוזר מאוד. ואת האמת לומר, כנראה שבזמן שסיפרתי לו את הסיפור אני הוספתי: "רביה, הרי גם אתה מפעם לפעם מפהק בדיוק כמו הסוס."

היו הרבה סיבות לקבל מכות, אבל תמיד כשמישהו השתולל קצת באמצע הלימודים והילדים התחילו לצחוק הוא היה מתעורר ומיד הסתכל עלי. למען האמת ובכדי לצאת ידי חובה, אז מפעם לפעם היה מגיע לי וגם לאחרים קצת מכות, אבל לא תמיד אני הייתי האשם. ובכדי להתנקם קצת במלמד ובלי לחשוב על התוצאות החלטנו להדביק לו את הזקן הלבן היפה והארוך לשולחן. בצהרים היה תמיד נרדם והראש על השולחן. הבאנו דבק נגרים וכשישן טוב שמנו קצת דבק על הזקן והדבקנו אותו אל השולחן. כשהתעורר לא יכול היה להוריד את הזקן מהשולחן. המלמד התחיל לצרוח, אשתו המבוהלת, מסכנה, הייתה צריכה לגזור הרבה שערות מהזקן, אבל ידענו שהדבר הזה לא יגמר פשוט. וכולנו כאחד ברחנו מהחדר. זה כמובן לא עזר לנו. הקורבן הפעם היה ילד שובב גדול, אבל לא יותר גדול ממני, אבל הדבק שהביא היה מהנגרייה של אביו. הילד זכור לי שמו מנשקיה. המנשקיה הזה קיבל מנה אחת כפולה: אחת מהמלמד והשנייה מהאבא שלו. כמובן, כמובן שכל יום היו כל מיני התפרצויות של התלמידים. אבל המלמד ידע טוב מאוד להסתדר עם התלמידים. והמעניין, המעניין הוא, שכל התקופה הזאת שנמשכה כשנתיים זכורה לי משום מה לטובה ובלי שום טינה או כעס על המלמד, יהא זיכרו ברוך."

"טוב שעוד אני זוכרת, הראש עוד עובד..."

כה אמרה טובה טננבאום בת ה-96 וציחקה לה בהנאה...

תקציר מראיון עם טובה טננבאום ז"ל (גיטל סיקולר מהבית),

הראיון נערך בביתה בחיפה על הכרמל, בתאריך 27.11.03 בנוכחות נכדתה טלי ולד וחברת הוועד מאשה שוסטר-ליאור. טובה נפטרה פחות מחודשיים לאחר הראיון איתה. מראיינים: מלי ורוזלבלסקי, צבי רז מארגון קובל.

טובה טננבאום, גיטל סיקולר מהבית, ילידת שנת 1908.

משפחה של 8 אחיות ואח אחד. האח נפטר בן שנתיים וחצי. 4 מהילדות נפטרו במהלך מלחמת העולם הראשונה (מגפות, טיפוס, רעב). טובה מספרת שהילדים ישנו 3 במיטה אחת כשגרו בקובל. מספרת בהתרגשות רבה על אחותה הקטנה שנפטרה מטיפוס כשישנה ביחד איתה במיטה. טובה עלתה ארצה ביחד עם האבא בינואר שנת 1926, והיא בת פחות מ-18 שנה. קיבלו סירטיפיקט והתגוררו בר"ג. שתיים מאחיותיה עלו ארצה ב-1929. ב-1931 עלתה אמא עם האחיות הצעירה. האבא שלח סרטיפיקט לאמא. לא היה כסף לעלות את כל המשפחה ביחד.

נעורים בקובל:

פרנסתו של אבא הייתה ביערות: קנו אצל הפריצים חלקת עצים ביער, עקרו את העצים, עיבדו אותם ושלחו את הסחורה לגרמניה. אבא חזר הבייתה פעם בכמה חדשים. ולחגים כמובן חזר. האבא היה חופשי. היה "גינטלמן". האמא הייתה קצת יותר דתית. לא, הם לא הלכו למקווה אומרת טובה ומצחקת.

על קריאת ספרים: "אני קראתי הרבה. הייתי קמה בבוקר. הבית היה נמוך. היה ספסל קטן ליד הבית. הייתי לוקחת ספר. וקוראת הכל מה שבא לי. עברית לא ידעתי כל כך, ברוסית קראתי הרבה. אנה קרנינה, מלחמה ושלוש. והיה עוד. קראתי המון, לא הייתה אפשרות ללמוד בגמנסיה." עברית למדה טובה בארץ, "כשבאתי. אני לא רוצה להגיד עלי, אך אמרו שהייתי מוכשרת. ואני תפסתי תכף."

חיי הילדים בקובל באותה תקופה על פי טובה "היו איכשהו בסדר". הלכו לבית ספר אצל הגרמנים (מלחמת העולם הראשונה). "נאלצנו לשיר את ההימנון הגרמני, אבל היה בסדר. קשה

היה אחר כך כשהבלשוויקים נכנסו. לא היה מה לאכול." רק כשנכנסו הפולנים החלה האנטישמיות. הפולנים "נתנו ליהודים לרקוד". זוכרת שהכריחו יהודי זקן לרקוד. הם גם פרצו לבתים של היהודים. הפולנים היו אנטישמיים נוראיים. בזמן הפולנים המצב הכלכלי השתפר: עבדו ולמדו. טובה עבדה בצופים ועזרה במטבח בהכנת סדר פסח לחיילים היהודים. מציינת את **בלה שר, לוסייה חודורוב** מראשי התנועה בקובל.

בארץ:

טובה שעלתה ארצה עם אביה ב-1926, ברכבת מקובל ללבוב ומשם לרומניה ובאונית נוסעים לפלסטינה. "זה היה קצ'קה. כולם ישבו, שכבו, הקיאו בסיפון". **משה סוסנה** פגש את העולים בנמל יפו. ברי"ג התגוררו הדוד והדודה **פסי סוחצובסקי** מקובל. היו להם 4 ילדים. והיה להם מגרש 5 דונם שעליו בנו בית. **ברוך טננבאום**, מי שאמור להיות בעלה לעתיד, הגיע קודם לכן גם הוא מקובל, עם אביו. הטננבאומים קנו דונם אדמה אצל הדוד והדודה ובנו עליו צריף. כשהגיעה טובה לרי"ג- עוד באותו היום- נכנס ברוך לדודה לקבל פריסת שלום טרייה מקובל ו"מאז הוא לא עזב אותי", מספרת טובה. כך החל הרומן בין טובה וברוך...

באותם הימים לא היתה עבודה בארץ. טובה קיבלה פה ושם עבודה ליום יומיים. בלשכה עבד בעלה לעתיד. חילק עבודה לאנשים. וכמובן גם לה ולאביה. "ופעם נתן לי עבודה לשלושה ימים ואז אמרו שיש לי פרוטקציה. לא ידעתי מה זאת פרוטקציה." טובה שאלה את הדודה שהסבירה לה. ואז טובה ביקשה מבעלה לעתיד: "ברוך אל תיתן לי יותר עבודה, אני לא רוצה פרוטקציה..." לפני שמלאו לטובה 18 שנים כבר הייתה נשואה לברוך.

לדוד **יוסף סוכצ'בסקי** הייתה סוס ועגלה שאיתה עבד. יום אחד העגלה עלתה על אחת מרגליו. חודשיים שכב הדוד והושבת מעבודה. הוא נאלץ למכור את 4 הדונמים הנותרים שברשותו. והם, עם 5 ילדיהם, חזרו לקובל בשלהי 1926 והושמדו עם כל היהודים. באותם ימים חזרו לפולניה לא מעטים. " כעסנו על מי שחזר לפולניה. למה חוזר לפולניה, מה יש לו לחפש בפולניה".

טובה סללה את הכביש המחבר את רי"ג עם פ"ת. תפקידה היה לגרוס בפטיש את האבנים לחצץ. ואחר כך עברו ליבניאל. שם חלתה בקדחת: "שמו לי סדינים רטובים להוריד את החום, קיבלתי הרבה חינין". קדחת בארץ הייתה בכל מקום. סכנת מוות נשקפה לה והרופא הכריח אותה לעזוב את המקום: "אם לא תעזבי את המקום, המקום יעזוב אותך". היא עברה לגור בחיפה בסביבות שנת 1929. אבא נשאר ברמת גן עד בוא אשתו מקובל: "אבא עבד איפה שהייתה עבודה. הוציא עשב, "אינגיל" קראו לזה, עשב כזה עם שורשים עמוקים, מהחולות, ניקו את המגרשים לפני שאפשר יהיה לשתול שם משהו". אחר כך עברה כל המשפחה להתגורר בחיפה. בית הטננבאומים בחיפה היה בית פתוח לכל יוצאי קובל תושבי הצפון.

מסכמת טובה:

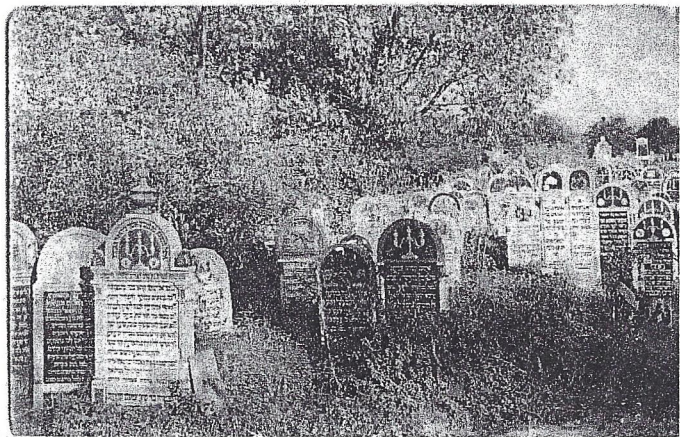
"אני לא מתגעגעת לקובל. לא היה לי כל-כך טוב בקובל."

מלאכת התיעוד ואיסוף החומר:

כמאה תמונות, מכתבים ומסמכים ברשות בני משפחת טננבאום-סיקולר העוסקים בעיר קובל ואנשיה ומאוחר יותר בהתישבות החלוצית בארץ. התמונות והמסמכים נסרקו כחלק מהארכיון קובל העתידי. אנו מודים למשפחה על שיתוף הפעולה.

בנות קובל העליות, 1926.

בית הקברות החדש. צולם בביקור טובה בקובל ב- 1938. צילום יחיד ונדיר. כאן נטבחו אלפי יהודים שהובלו מבית הכנסת הגדול.

מטבח. סדר פסח לחיילים היהודים הפולניים. כל בני העיר עשו יחד איתם את הסדר. בפתח בית הספר היהודי "תלמוד תורה".

אסתר זסק - קובלאית

מתוך הספר: שומר תמיד/ זלמן ליבנה 2003

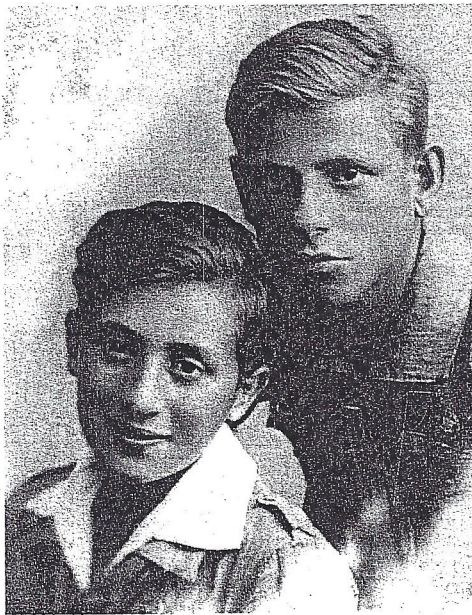
זוכר את הפגישה שלנו באמצע הדרך בין לוצק לקובל

3.1.1945

אסתר'ל שלי,

...רק חיי משפחה ערים וחברה תוססת, יכולים להציל. אינני נוגע עתה בתפקידים ובדרך תנועה. אלה מובנים מעצמם והם יותר דבר שבהכרה. אני מדבר על חיים נפשיים ועל רגשות. לפני יומיים, כששכבתי במיטתי בחדרי הגדול והנעים, כשתנור הנפט לידי, שקעתי בעולם של

זיכרונות עבר. הגשם ירד וירד בזרם בלתי פוסק, הכה בעלים, בחומות הבית ובחלון. נעשה עצוב מאוד. אני מתאר לעצמי שמין הרגשה כזאת ישנה גם אצלך, ואני תמיד הייתי רגיש למזג אוויר כזה, אפילו אתך קשה היה לי להתעורר מדכדוך נפשי בשעת רדת הגשם, ועתה? לא אזכור כבר מתי זה היה (ובאמת מתי זה היה, בני כמה היינו אז?), כאשר פגשתיך באמצע הדרך בין לוצק לקובל, באיזה כפר על אם הדרך, איך זה יצא הכול? איך נדברנו בינינו להיפגש לא אזכור, אולם אזכור טוב את פגישתנו ונסיעתנו לקובל. אזכור את הישיבה באוטובוס בערב, כשהחושך כיסה על הכול. ורק עתה נייעורו עוד זיכרונות לילה אחרון במושבה ראשונה. למה כעסת עליי אז? האם הייתי אז כבר חולה, כאב שיניים איום. היינו אז 'חפנים' טיפוסיים,

הרי למחרת היום, מבלי שאפילו נפרדנו, יצאתם ברגל ללוצק ואנו נסענו הביתה. כל הלילה אז טפסף הגשם בלי הפוגה. תקופה זו הייתה לתקופת משבר בחיי. מפוחז ושובב הפכתי לרציני, קראתי אז ספרים הרבה, בלעתי מכל הבא ליד ועליתי על דרך אחרת.

לא רק לקטנות נוצרתי

רוחמה, 7.9.1946

שלום רב לך!

זהו בעצם המכתב השני אחרי הימים הקשים שעברו עלינו. אני מקווה שקיבלת את כל המברקים ונרגעת מעט.

לא אכתוב לך על הבית. אעביר לך יחד עם מכתב זה לקט של עיתונות מהארץ, וזה ייתן לך תמונה על המצב.

עם הסרת המצור קיבלתי קצת ממכתביך, ואחד הרגיו אותי בפרט, אולי מפני שקיבלתיו דווקא בימים אלו. זה המכתב מ-28.8 שיצא מציכיה. אם אני נתקלת באי הבנה מצד חברים, הרי מצדך לא אוכל לסבול זאת! כי מי כמוך יודע מהי ההקרבה המתמדת שלי למענך. ויש גבול!

קשה לי כרגע אחרי ימים אלו שעברו עלינו, ובפרט עליי. ודאי יגיע לאוזניך על מעשי בימים טרופים אלו. זה יוכיח לך ולחברים שלא רק לקטנות נוצרתי, ועל כן נחנקתי בתוך יום קטנות בלבד. גם לי יש מידה ידועה של כוונות והקרבה ואין אני רוצה למוסרן לאדם אחד בלבד! לא ארצה שבושה תכסה את פניך על מעשי חברתך. באמת לא מתאים שלשליח יישוב ותנועה תהיה חברה שלא תרצה לשבת ולשמור על הבת בלבד. טוב שהרגשת הבושה באה בזמן. זלמן, אינני נרגשת. חושלתי וחזקתי בימים אלו, והם ישמשו לי כניסיון להרבה מבחנים.

שלך, אסתר

רק זאת אגיד: יקרת לי שבנתיים

רוחמה, 9.10.1946

שלום רב לך חברי!

לפניי שלושה מכתבים שלך, שקיבלתי לפנות ערב. כעת 2:30 בלילה. אני בשמירה בגלל האצבע הפצועה. אמנם הפצע הולך ומבריא, אבל עוד זמן רב יעבור עד שאוכל לעבוד בכל העבודות, כי עד שלא תגדל לי הציפורן לא אוכל להוריד תחבושת ולהרטיב את היד.

בין שלושת המכתבים שקיבלתי ישנו גם המכתב הגדול שאותו הזכרת בכמה מכתבים קודמים ואני חיכתי לו באי סבלנות.

זלמנק'ה, לא אוכל לענות לך כעת על הכול, רק זאת אגיד. יקרת לי שבנתיים. אמרתי לך כבר פעם בהזדמנות שתמיד אוכל להבין (בלי התמרמרות) שגם אם הגוף יבגוד בי, הנפש חייבת להישאר טהורה. ואם באמת ככה הדבר הרי סוף-סוף "מען איז, דאך נישט מעהר ווי אמענטש" (בן-אדם בסך הכול אינו יותר מאשר אדם) ואין אני צריכה לפתח לפניך את התיאוריה של פוליגמיה ומונוגמיה במאה שלנו. מודה על האמת, ברגע שנודע לי שפ. נמצאת בפולין ידעתי שזה יבוא. ובכלל, לא הייתי רוצה יותר לשמוע הצטרקויות.

גילוי כן, הצטרקות לא!

זלמנק'ה, אינני רוצה לענות על יתר השאלות שנגעת במכתבך. לגועל לי כל הוויכוחים שלא מקדמים ולא מסבירים דבר! לו ידעתי שיום אחד או אפילו שעה אחת הסברים שלי יקדמו את חזרתך, הייתי דולה מעצמי עוד ועוד הסברים.

שלום לך עפרה מלץ היקרה.

אנו מודים לך ולמשפחתך מקרב לב על הספר "זלמן ליבנה- שומר תמיד" שהעברתם לאחרונה לארגון קובל באמצעות חבר קהילתנו ד"ר **מרדכי זיו**.
אנו חברי דור ההמשך של אירגון העיר קובל (חבל ווהלין, אוקראינה) עוסקים בהנצחת זכר 17000 יהודי העיר שנרצחו ע"י הנאצים.

בימים אלו אנו שוקדים באיסוף חומר הקשור לעיר וליהודיה. וכמובן מצאנו עניין "אישי" רב בספר המעניין והחשוב: פרקים הקשורים לאמא **אסתר ז"ל** (לבית זסק מקובל), לאבא **זלמן ליבנה ז"ל** (רובנה) ולסיפור אהבתם מימי "השומר הצעיר" ("באמצע הדרך בין לוצק לקובל") וחייהם לצד המדינה שבדרך- סיפור הנרקם והמתפתח לאורך המכתבים הרבים.

ספר זה יהיה כמובן חלק מארכיון קובל, ומשלים את התמונה מהבית בקובל (בית זסק), המתואר גם בסיפורה של בת דודתך **יהודית כפרי**: "**שינדל כפרי**- סיפור חיים", ובקלטת של אסתר שהועברה בזמנו לארגון ע"י יהודית, וכן גם בספרו התיעודי של זלמן, "השומר הצעיר בוהלין", בו מצויינת " החלוציות" של קובל (**לוסיה חודורוב**) בהתהוות "השומר הצעיר" בוהלין ובפולניה (אגב: פרק קובל ששזור בספר זה הוא פרי עטו ומחקרו של חברנו **אלי מנדל**).

כל החומר המתקבל, נאסף ונשמר בארגון כארכיון, לקראת הוצאה עתידית של אלבום קובל. כך שאם ברשות המשפחה מסמכים נוספים הקשורים ליהודי העיר וקורותיה, נשמח מאוד לשכפל ולהחזיר מייד לידיכם.

ושוב תודה וחוץ-חן על הספר היקר שללא ספק משמש תעוד של פרק חשוב בתולדות הציונות המעשית.

בברכה והערכה,

וועד קובל

העתק:

יהודית כפרי- מבשרת ציון

ד"ר מרדכי זיו- כפר סבא

אלי מנדל- תל אביב

לזכר משפחתי/ ישראל שיניס

הקובלער בין איך געבוירן
הקובלער פון דו שטאט
געבוירנט נעבן דו שול די גרויסע
נוט ווייט פון דו באד

קובל דארך מאציעאב
לודמיר און טריסק
היינט איז קובל אין באכוובע
אויפן וועג קיין בריסק

היינט דו ברידער און שוועסטער
דו גאנצע יוגנט די שענסטע
פערונדלט אויף קדושים
אויפן וועג צום רעבן פון טריסק
לעגן אויפן וועג קיין בריסק

געוועזן זענען שטיבלעך
שולן און תלמוד תורה
דארט ווי די יידן
האבן געלערנט אביסל תורה:

ווי זענען די פרטייען?
דער שומר חלוץ און בית"ר
ווי געלרנט אביסל ציוניזם
און גייען איינסמען דעם "הר" (ברג)

צובראכן דעם פרידן
נישטא מער קיין יידן
זאלן איטן די שילן
צובראכן די שטאט
איונגוואלעט דעם קוימן
נישטא מער די באד.

קובלאי אני מהעיר
שם נולדתי וגדלתי
ליד בית הכנסת הגדול
לא רחוק מבית המרחץ

קובל בצומת למציאייב
אל לודמיר ואל טריסק
היום קובל בבכובה
בדרך המובילה לבריסק

האחיות והאחים
צעירות וצעירים יפים
כולם הפכו לקדושים
הרחק משיבת הרבי מטריסק
הם שוכבים בדרך אל בריסק

היו בתי כנסת וגם תלמוד תורה
שם יהודים למדו קצת תורה
היו מפלגות וקבוצות
שומר הצעיר החלוץ ובית"ר
שם למדו ציונות
וציון דרך לכבוש את ההר

נשברו החיים והימים היפים
לא נשאר בקובל יותר יהודים
על בתי כנסת ותלמוד תורה
אין יותר שומרים
ותורה כבר לא לומדים

שברו הנאצים את כל העיר
ומבית המרחץ נשאר רק הקיר.

{תרגום לעברית: שיניס ישראל}

שיר זה נכתב לזכר משפחת שיניס מהעיר קובל:

שייע וולף וחיה רבקה שיניס

עטל (אדז'יה), חניכת גימנסיה קלרה ארליך

יוסף, המזכיר אחרון של קן השומר הצעיר ומנהל הספרייה העברית

פסיה, אחות ראשית בבית החולים היהודי בקובל

יצחק, פעיל בית"ר בקובל

צביה, עקרת בית, אשת אייזיק לנגר מקובל.

יהיה זיכרם ברוך!

ישראל שיניס, רמת-אביב, תל-אביב, פברואר 2004.

על החיים/ ישראל שיניס

החיים הולכים ונגמרים מהר

ועוד עלולים אנו לאחר

את מפגש החברים

ולא כדאי לוותר

יש תמיד על מה לדבר

לכל אחד יש מה לספר

ומי שאת זה לא מבין

יש לו על מה להצטער

כי שום דבר לא נשאר במוח

הכל אפשר לשכוח

את הדברים הנפלאים

שחלפו עם השנים

וחבל שלא יהיו חברים

שאותם תמיד זוכרים

ולך הרבה הרבה מזכירים

את השנים שחלפו עם החיים

וכן רבותי החברים

שהם בגילים המתקדמים

חלקם גמלאים וותיקים

חלקם כבר מתקשים

אבל רצונם עז להמשיך את החיים

אפילו בתנאים לא כל כך טובים ונוחים.

ישראל שיניס / 6.9.2000

כולם מחכים למחר

כי האתמול כבר עבר

עליו לא מתחרטים

כי היו לנו נפגעים

ומה יהיה לאזר

ומה יביא לנו המחר

אולי כבר יבואו ימים

שלהם אנו מצפים

ימים שקטים ושלווים

בלי פיגועים ונכים

להמשיך את החיים

בלי מריבות אחים

ולקבל את העתיד

ולהיות מוכנים

עשה הכל למען השלום

ואל תשכח את הביטחון

כי לא ינום ולא ישן שומר ישראל

למען כל האומה

בעזרת האל.

ישראל שיניס/ סבא של עדי

חיה אגבר. חיה היא אשתו של שמואל אגבר מדור ההמשך, שהוא בנו של אברהם אגבר מדור המייסדים- חבר וותיק ונאמן בוועד קובל. בנם של חיה ושמואל - רותם ז"ל- נפל בעת מילוי תפקידו בצה"ל.

מי אני? / חיה אגבר

הידישע קינד אני
או חניכת נזירות
עטורה שביס לבן?

הידי היא המכסה את עיניי
בתפילת "שמע ישראל"
טרם אעצום את עיניי?

ואולי כפות ידי הצמודות זו לזו
ואני מורכנת ראש וממלמלת
"אווה מריה"?

האני זו הלוגמת מכוס הקידוש
וידי בוצעת פיסה
מחלת השבת?

או אני הלוגמת מכוס היין
ובין שפתי מצית דקה
ומלמול הכומר "זה דמי וזה גופי"?

מי אני?
זו שסמל מגן דוד היה לאסוני,
מכל שאהבתי קרעני?

או אולי זו אני המנשקת הצלב שעל חזי,
הצלב המסוכך המגן שהשיב לי את חיי?

האני זו הלוחשת בשנתי
מאמא ועיניי דומעות?
או זו המתפללת לאם המתייסרת
אל מול בנה שעל הצלב?

שני עולמות לי חדש וישן
אל הישן המשתוקקת, את החדש חובקת
הוא מצילי!
ואיך אדע מי אני?!

שמואל אינגבר

ר' שמואל אינגבר (1913-1992) ראש קן תנועת הנוער "השומר הדתי" בקובל.

מורה בביה"ס דורש-ציון

מתוך "שמואל בדורו" - חוברת לזכרו בהוצאת המשפחה (ארכיון קובל, באדיבות מינה וצבי רזניק)

כותב יעקב רוזמריין:

ר' שמואל ז"ל היה מקובל ונערץ על כל האוכלוסיה בעירנו. הוא היה מעביר שיחות ודרשות בעלות טעם, דברי תורה ואמרי חז"ל היו שגורים בפי. את שיחותיו עם החבריה בקן אפשר להגדיר כשיחות אינטימיות. הוא היה כמו אבא העוזר לילדיו בעתות מצוקה, בעצה טובה, בעזרה והדרכה אישית וכמובן במוסר השכל והכל ממחנך דגול.

ציונות - השומר הדתי - בני-עקיבא

ויגדל לבי ויחכם ויבן
 סוד-החיים ונצחיות-קיומם
 וירא כראשית-דבר עבודת-הנשמה
 ועבודת הגוף מהולה בתורה -
 תורת חיים. שתי מלים זעירות
 חובקות שתי שלישיית עולם
 "על שלושה דברים העולם עומד
 על התורה ועל העבודה ועל גמילות-חסדים"
 ויתגבש תוך קרבו ויצטמצם ויתרכז
 ויצא מלובן מצורף ומזוקק
 ומלות "תורה-ועבודה" על פיהו.
 מלא סוד-עלומים והתלהבות-קדש
 חודר אש-דת ובגית צעירים
 ירד לבי אל לבות האחים
 הקטנים הצעירים שחטא לא ידעו
 כרובים קטנים זכי-כנפים וברי-לבב
 העמוסים תורה-ומצוות כאחת
 אש-ההגשמה מפיותיהם פולטת
 וידיהם - ידי בנים בונים - לבנות לא רפו ולא חלשו
 ויעקב מעשיהם לבי הרגשני וימצאם נכונה
 משיג עיקריהם ומוצאם שלושה עשר
 וישמח ויקרא בקול גדול, קול ענות גבורה
 אכן זו דרכי - דרך חיי היהודי
 "כנסת השומר הדתי" ו"ארגון בני עקיבא"

מפוצץ לרסיסים ומרוצץ לפתותים
 תעה לבי בחשכת ליל הוי-הגלות
 שלול-מנוחה ונטול-שלום נבך וירא - הבין
 את לוטה-הליל המכסה על כל שאוני-החיים
 ויפרפר בקרבי בערות רגשנית
 מלא-פחד אי-הקיום ואימת-החדלון
 ויפגוש בדרכו - דרך חתחתים - שביב אור זורח
 הפורש ממשלתו על מצוקי הגלות
 ובחסן אורו ובעצמת זרחיותו הבהיר
 פנות החיים החשכות
 וירא אפסיותו וריחם - באשם העולה למרחקים
 ויצץ וירא קרות-ראשם ונשור-שניהם
 אז צהל לבי ויכרכר מגיל
 וירא ויבן כי דרכו מצא
 דרך הציונות.
 ימים עברו ושנים חלפו
 שביב אור הזורח הועם ברקו
 חלוניות וקדושה באחת נפגשו
 "אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש"
 נצחו, חלילה, המצוקים
 ויעמד לבי מכרכר ופזז
 - ויבך בלי הפוגות על שבי"ה(ה) עניי(ה)
 ויפרפר ויתלבט וילטש עיניו
 וימצא עמוד-האש עומד על דרכו
 וידע נכונה כי זו היא דרכו
 דרך "המזרחי"

(שיר זה נכתב ע"י מר שמואל אינגבר
 בהיותו מדריך נערים בגולה,
 עם עליותו לארץ-ישראל)

שמואל אינגבר

סטודנט למדעי הרוח
באוניברסיטה העברית בהר הצופים
(1938)

שמואל בראש קן השומר החדתי בקובל
(1933)

קטעים ממכתביו

קובל, עש"ק פי"אם בחוקותי תרצ"ה

הייתי מתחיל במאמר סטראוטיפי - קונוונציונלי "בתשובה למכתבך מיום...". אולם לדאבוני לא מצאתי במכתבך את התאריך. תשמש הערה זו לאמצעי פרופילקטי לעתיד.

אמנם זוכר אני אותו הערב ברחוב קצלווי בו נתגוללה לפנינו פרשת היחסים ההדדיים שבינינו בחדשים האחרונים. אעי"פ שדברנו אז אם אפשר לומר באופן של אינקוגניטו?

ולו שמע זר את השיחה היה ודאי אומר: מה לשני הצעירים האלה, תמימי-הדעת נטולי-הדאגה ו"יריקני-המוחות" (יידיש!) וליחסי אנשים הדדיים - בכל זאת - ואולי משום זאת - הבינונו כלפי מה והעיקר כלפי מי - הדברים מכוונים, כמובן שלא אנסה להשתמט ולא להשתדל, לדחות את ההערות, שאינן לפי דעתי בלתי אמתות ובלתי מבוססות כלל וכלל. חיי אדם הם כה מרכבים, מלאי קומפליקציות עד שלפעמים נדמה לשני שמעשי הראשון הם כאלה דוקא ולא אחרים והיו צריכים להיות - לפי דבריו - אחרים. חוץ מזה צריך להביא בחשבון את "יתורת היחסות" של אינשטיין, כמובן במייניטורה, בזעיר אנפין ולנטות במקרה זה מ"ברוב עם הדרת מלך". ועל כל אלה צריך אתה לדעת שהשקוף של כל ענין מתהווה ונעשה בזמן. והמושג "זמן" הוא כה בלתי מוגדר ובלתי ידוע, עד שאחד אמר פעם ש"האנשים בסכלותם היו מוכרחים להמציא להם מיני אילוזיות כאלה ששמן: "יום" ו"לילה", שהאנשים בטפשותם היו מוכרחים להמציא להם מיני פיקציות כאלה ששמן: "אתמול" ו"היום" "מחר" וכו' מכיון שכל שקוף מתחווה בזמן, מבינים אנו שבאותו עצמו החלק של הזמן מתחווה עוד איזה דבר. בזמן אחד יכול להולד משיח ובאותו עצמו הזמן הטירן הכי נורא. באותו עצמו הזמן יכול מלך לחתום כתב שחרור על איש ובאותו הזמן עצמו יכול מלך שני לחתום כתב-מות על איש. בקצור "מאותן עצמן האבנים אפשר לבנות בית-מסגד ולהבדיל בית-כנסת" - אמר פעם י.ל. פרץ.

זלדה ורלינסקי-בוים

זלדה בוים, מבזק: ילידת קובל. "השומר הצעיר". כניסת הרוסים (1939). בריחה לווילנה. כיבוש נאצי. השפלה. טלאי צהוב. רעב. גטו. גסטפו. אקציות. בריחה משורת המוות. זהות בדוייה. משרתת באחוזה. השחרור הרוסי. עלייה ארצה (1945). קבוץ בית-זרע. מחנכת.

אל תשכחו אותנו עד סוף הדורות

לזכרם!

לצלילי מוזיקה הם הלכו
עם צלילי מוזיקה הם רקדו
מתים ולא חיים.
הצחוק שפרץ לפני הסוף עלי אדמות
נהפך לזעקות גוססים.
הדמעות נהפכו לנהרות מים מורעלים,
הסוחבים איתם קרישי דם
מפוזרים במי הים הגדול.

זעקות הקולות
שאף פעם לא נפסקו, הם הקולות השותקים.
האבן בודדת נצחית
מונחת בין חולות המדבר,
מקשיבה לקולות של חיות מיללות
ולפעמים בתוך השתיקה שומעים אותם
ואין מנוחה.
בכי צועק! זועק וקורא:
"אל תשכחו אותנו עד סוף הדורות!"

השואה

זעקות הקולות
שאף פעם לא נפסקו, לא נשכחו,
הם הקולות השותקים
כאבן בודדת נצחית –
מונחת בין חולות מדבר,
המקשיבה לקולות של חיות-בר מיייללות.
ולפעמים, בתוך השתיקה שומעים אותם
ואין מנוחה ואין שתיקה,
הכל צועק-זועק וקורא:
אל תשכחו אותנו עד סוף הדורות!

13.3.04

מאת רוחה שבא לבית שורץ

שורשי אויר

כל עץ ושיח אוהז בקרקע באמצעות שורשים. בני אדם שורשיהם בעץ המשפחה שלהם. העצים שלנו מתקשים לגדול פנימה באדמת הארץ, כאשר הצמרת נגדעת אי שם בקובל אלול 1942. על קירות בית הכנסת נמצאו כתובות הניספים, ומילה אחת חזרה: נקם!

מרגישה שבעצם היותי ילידת הארץ, זו נקמתי הצנועה, לזכר בני משפחת שורץ, סמולר, וורבה, בני קובל, השם יקום דמם. לפני חודש ימים הגעתי למרכז קובל נרגשת. נשאתי תמונה מעשה ידי, מתנה למרכז קובל. נתתי שי וזכיתי בתמיכה רבה יותר, להכיר אנשים נפלאים שקיבלו אותי כשה אובד ותודתי להם. אני בת למעלה משישים שנה ולא ידעתי מקום קבורתם של סבי וסבתותי, דודי ודודותי עד בואי למרכז קובל. בעקבות הפגישה, נפגשתי גם עם בן-דודי ירמיהו אלונגי, ושנינו מקווים להיות יותר מעורבים בנעשה במרכז קובל ותודותנו לכם.

הודעה

קיימת אפשרות לארגון

סיוור ל 7-10 ימים לקובל

ולעיירות נוספות בסביבה ובפולין.

הארגון יעשה עייי יהורם וולק, בן ליוצאי קובל

המתמחה בארגון סיוורים שכאלו.

המעוניינים בפרטים נא לפנות ליהורם:

טלפון סולורי 050-329915

חברי הוועד שולחים תנחומים
למשפחות היקירים שהלכו לאחרונה לעולמם:

גלעדי (גילברד) יעקב (חיפה)

וולפין משה (חדרה)

זפרן פנחס (מיאמי-ביץ)

טויב בנימין (חדרה)

טננבאום (סיקולר) טובה (חיפה)

מזרחי (גוטמן) שרה (כפר סבא)

מילשטיין (שושן) רעיה (תל-אביב)

מינץ רחל (ירושלים)

נירניה פייסיק (חיפה)

פלשטף חיה (כפר חיים)

פרימן נחום (גבעתיים)

יזכור

תהיינה דמיונותיהם
של יקירינו הקודות
בליבותינו וערוות
עם הנשמות של כל
קדושי ישראל
ושמותיהם יאירו
לנו את הדרך
לגאולה השלמה

דף הנצחה

דברים לזכרה של אימי, שרה מזרחי לבית גוטמן

מקובל הרחוקה, בשנת 1936 הגעת ארצה, פגשת בקובל את אבא שהגיע מישראל, נשאתם, עליתם ארצה והקמתם בית. מאחור נשאר בני המשפחה האחרים- אבא, אחים, אחיות, אחיינים ואחייניות. כולם נספו פרט לאחיך ברליה ז"ל שהצליח להמלט מן התופת והיה מעורה בקרב קהילת יוצאי קובל בישראל. באותה עת של אבדן ושאלו כבר היית אמא לאחותי טובה. אותי הבאת לעולם ביום הקמת המדינה, ה' באייר תש"ח, למדינה משוחררת שאך קבלה את עצמאותה, אות וסמל לנקמה ברוצחי בני משפחתך.

אמאליה, היית לנו הבנות והנכדים מופת לאהבה טהורה וזכה ללא מיצרים, רוך ועדינות ללא גבול, מסירות ונתינה עד אין קץ. ידעת לחזק ולעודד בעתות משבר, נסכת בנו הרבה חוסן, ותמיד-תמיד הרגשנו סמוכים ובטוחים בסביבתך.

אמאליה היית כל כך יפה ואצילה, היו לך העיניים הנבונות והכחולות ביותר, כחול של ים, כחול של טוהר ובשעות האחרונות לחייך ניבטו בהן התום והבהירות של נפשך הענווה והמייוחדת במינה. עזבת אותנו בערב חג הפסח, י"ד ניסן. מות צדיקים מתת כפי שיאה היה לאישיותך הנאצלה. בערב חג החרות שוחררה גם נשמתך שהתייסרה כה רבות לאחרונה.

זכות גדולה נפלה בחלקנו, אמא, להיות בנויך, ובשם ילדינו אומר שזכות גדולה נפלה בחלקם להיות נכדיך וניניך.

יהי זכרך ברוך, אמא יקרה.

ציפי בלומברג, כפר סבא.

שרה ויהודה בעלה (יושבים במרכז עם בני המשפחה) ביום חתונתם, קובל 1938

דף הנצחה

לזכר נחום ורעייה שושן- מילשטיין ז"ל

קטעים מתוך ראיון שהקליט, יונתן שגיב, את סבו נחום שושן מילשטיין, באוקטובר שנת 2000, לכבוד יום הולדתו ה- 88:

"לאורך השנים בהם אני זוכר, יהדות קובל סבלה מאנטישמיות מוסוית. לא סבלו אותנו בעיר, היות ורוב הפעילות המסחרית התנהלה ע"י היהודים. בעיקר הנוער הפולני היה אנטישמי. אני זוכר מקרה אחד בילדות, שארע ע"י הנהר טוריה: היינו נוהגים להתרחץ בנהר, מי הנהר היו נקיים, מים זורמים. החוף היה חולי ויפה, אך הקטע בו התירו לנו, ליהודים לשמוש, היה בוצי. פעם אחת, היה לי רצון להתרחץ בקטע החוף החולי, "של הגויים", מעבר למסילת הברזל. הייתי שם היהודי היחידי, כמובן. התרחצו שם "שקוצים": בנים ובנות. הם ראו אותי ואמרו לי "דזיזיע, לך לפלשתינה!"... הייתי לבד, לא יכולתי להתמודד אתם, הלכתי....

ההרגשה כיהודי לא היתה טובה. קשה לומר אם כילדים היינו מושפלים. אך היחס האנטישמי פיתח בנו את הגעגועים לפלשתינה. מה שחיזק את הגעגועים, היה הרקע הלימודי של ספורי התנך, אותם למדנו בבית הספר "תרבות"....

בדרכנו לארץ ישראל (עליתי ביחד עם רבקה לבית צורף), אמורים היינו להגיע לנמל חיפה, שהיה כשיר לקליטת נוסעים ומשאות. אבל אז, התחללו כבר המאורעות והפרעות של הערבים, שגרו בפלשתינה (ראשית שנות השלושים). היות והסוורים היו ערבים, העבירו אותנו, לשם הבטיחות, לנמל פורט סעיד במצרים. בלילה, חצינו את המדבר ברכבת, והגענו בבוקר לתל אביב. וכאן, חיכו לנו אוטובוסים. הסוכנות היהודית הכינה לנו קבלת פנים: הביאו אותנו לרחוב הירקון, לבית ההסתדרות. היה מאד חם, היינו צמאים, הכינו לנו לחם עם ריבה ותה. היתה קבלת פנים לבבית. בבקר, יצאתי לרחוב, בפעם הראשונה ראיתי שוטרים יהודים, ושכולם מדברים עברית, זה ריגש אותי מאד. ראיתי פועלים יהודים בונים בתים, סוללים כבישים. הדבר הרשים אותי. כמובן, הדבר היחידי שיכולנו להתפרנס ממנו אז, היה עבודות בנין."

כותבת הבת, שבי שגיב:

נראה כי אבי עזב את קובל בעצב רב: נחום שב לבית ההורים ב- 1931, אחרי שתי שנות למודי רפואה בפרג, היות ושם החלה אנטישמיות והמצב הכלכלי בבית היה בכי רע. ההחלטה לעלות לארץ ישראל נבעה מההבנה כי אין עתיד באירופה. בעוד שחבריו ללמודים בפרג עזבו לצרפת ולארצו הברית, החליט נחום לעלות ל"פלשתינה" (1933).

מאז שלאבי, נחום, נודע שאיבד את הוריו, יוסף ובה שבע, בשואה, נסגר פרק "קובל" בתולדות חייו. תחושת ההחמצה, שלא עלה בידו להספיק ולשלוח סיוע כספי להורים, על מנת שיוכלו לרכוש סרטיפיקט ולהציל נפשם - העיקה עליו.

אולם, יחד עם זאת, את זכרונות הילדות המתוקים והנעימים, הוא זכר בגעגועים רבים. הסיפורים היו על מעשי שובבות וקונדסות, ואותם אהב נחום לספר לנו בילדותנו ואחר כך לנכדיו (ילדיו).

אמי, רעיה (לבית קורליאנדצ'יק), ילידת קובנה שבליטא, נישאה לנחום, לאחר שעלתה לישראל יחד עם בני משפחתה, כפליטי התופת של השואה. מספר שורות מצרור המכתבים ששלחה לחברתה בארץ ישראל בשנת 1939 מעיד על הלך הרוחות ערב המלחמה:

"אני שבה זה עתה מהקונסול הבריטי. כמעט שהכל כבר בסדר. כפי שידוע לך, או אולי לא ידוע, קשה מאד לצאת עכשיו את ליטא, הרבה קשיים ישנם. כולם אמרו כי אני בטח לא אקבל ויזה לארץ, כי לבחורות ביחוד, הוא לא מרשה לעלות, כי ירא הוא שלא תשארנה שם... אודות האטמוספירה כאן, אין מה לכתוב. לעת עתה חיים. מה יוליד יום, קשה לדעת ליותר חכמים מאתנו, אז למה לנו להתעמק. עתה באמת חיים עם הרעיון: חיי היום, כי מחר נמות" מי יודע מה זומם לנו הגורל.. אהה, עוד טרם התחילה המלחמה ואני כבר רוצה בסופה..."

מה שעלה בגורל המשפחה, יסופר במקום אחר.

על כל פנים, העשייה הציונית אצל הורי, נחום ורעיה, היתה חשובה מהדבורים על העבר: הם פעלו למען העתיד. עשייתם זכתה להערכה רבה.

נחום פעל בתחום החנוך, ורעיה במסגרת עבודתה בסוכנות היהודית, החל ממינכן בגרמניה מיד עם תום המלחמה (1945) ועד לנוער המתנדב שבא לישראל לאחר מלחמת ששת הימים (1967). נסיון העבר המר, של האנטישמיות והשואה גרם להם להיות עם הפנים לעתיד.

דף הנצחה

פיניע זפרן ז"ל - דברים לזכרו. רשם: חיים צבי פולישוק

בחודש פברואר האחרון הגיעתני הידיעה המעציבה מפלורידה שפיניע- בפי מכריו וידידו- וחבר אישי טוב שלי- הלך לעולמו.

כתבה לי על כך בלה רעייתו, תבל"א, חברתו ועוזרתו הנאמנה בחייו ומשענתו בשנותיו האחרונות כשהיה ידוע חולי.

לא הכרנו מקרוב בקובל, שהרי משפחתו של פיניע ז"ל התגוררה ב"עיר" (אין שטאדט) מעבר לנהר מזה ואנו, משפחתנו על "החולות" (אויפן זאמד) מעברו האחר. אדם שרצה לבקר חברו מעברו האחר של הנהר למשנהו נאלץ לעשות דרכו ברגל, זה אומר שעה או יותר הליכה לכל צד, היות ותחבורה ציבורית לא הייתה קיימת במקומותינו. גם אם לא הכרנו אישית הרי שהכרנו הדדית היכרות שבשמיעה.

בבואי בתחילת שנות הששים לארה"ב מטבע הדברים שבקשתי בראש וראשונה לחדש קשרים עם חברים ומכרים מהתקופה הקובלאית. ידוע שבניו-יורק קיימת פזורה ניכרת, ותיקה וגם חדשה, של יוצאי קובל אבל אם אין לך טלפון או כתובת, למצוא מי משול לחיפוש מחט בערמת שחת.

התמזל מזלי ואחרי זמן מה עליתי על כתובתה של משפחת זפרן. הם גרו אז בבורו-פארק, אזור ידוע בברוקלין המאוכלס רובו יהודים מכל הגלויות (גם סורים, גם יונים, איטלקים וכו').

באתי אליהם והפכתי בן-בית אצלם. כאחד שמקרוב בא הייתי זקוק לעצה והדרכה באורחות החיים האמריקאים. הותיקים שהכו כבר שורשים באדמת אמריקה אכן עזרו לי בעצה והסברת דרכי הממשל האמריקאים בימי הראשונים. זה הקל עלי את התאקלמותי במקום.

הייתי מבאי ביתם בימי סוף השבוע וגם בחג ובימים חופשיים מעבודה.

גרתי כמוהם בבורו-פארק אם כי במרחק של שעתיים נסיעה. מצאתי בפיניע וגם בבלה, תבל"א, אנשים חמים, ישרי דרך, מכניסי אורחים ומסבירי פנים. ממש "חותם קובל" נסוך על פניהם. מהר הפכנו למכרים "ותיקים", קרובים וידידים משכבר הימים. כל הליכותיהם, התנהגותם, טוב לבם הזכירו את קובל ויושביה. הם ניהלו בית יהודי ועממי לכל פרטיו וקל היה לאיש שבא מבחוץ להשתלב בו. היו להם קשרים עם קובלאים שעוד בשנות העשרים-שלושים הגרו לארה"ב.

כשצף ועלה עניין הקמת היכל ווהלין הם נרתמו לרעיון בכל מהודם והלהט. כתבו, טלפנו ודרכנו בכל סביבתם הקרובה והרחוקה ופעלו בין הקובלאים וידידיהם האחרים לתרום מהונם ואונם למטרה הקדושה. גם הם עצמם תרמו ביד רחבה ובנפש חפצה. בעניין זה שררה בין בני הזוג הרמוניה שלמה כמו בכל חייהם ודרכיהם המשותפים.

לפיניע ז"ל הייתה בבורו-פארק חנות למוצרי חלב וממנה שאב את פרנסתו. רעייתו בלה תבל"א הייתה צופיה הליכות ביתה וגם עזרה בחנות וגם סעדה אותו בנאמנות בימי חוליו כאשר בשנותיו האחרונות, לאחר שהעתיקו מגוריהם לפלורידה- נפל למשכב.

הם גדלו בן ובת, היו הורים נאמנים ומסורים, אפשרו להם השכלה רחבה וגם חנכו אותם ברוח המסורת היהודית. לא חסכו מהם דבר. בבוא הזמן חתנו אותם וראו הצלחה בכל מעשי ידיהם וגם שבעו נחת מילדיהם ונכדיהם. הילדים יצאו מהבית זה מכבר ומקיימים קשר תמידי עם הוריהם ועכשיו רק עם אמם האלמנה. בשיחה שהייתה לי איתה לא מזמן היא הביעה באוזני את שברה וצער העמוקים וקוננה מרות על אובדנו של אישה שאיתו חיים טובים וארוכים וכעת עולמה התרוקן וחרב עליה. נחמתיה במידת האפשר.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

חיים צבי פולישוק, רעננה, מרץ 2004.